

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

DANGUOLĖ JOKŠIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĖSTINĖS STUDIJOS

**ASMENŲ SU INTELEKTO NEGALIA ĮGALINIMAS DIENOS
CENTRUOSE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Prof. dr. Rita Raudeliūnaitė

Vilnius, 2026

TURINYS

IVADAS.....	3
1. ASMENŲ SU INTELEKTO NEGALIA ĮGALINIMO DIENOS CENTRUOSE TEORINIAI ASPEKTAI.....	7
1.1. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo svarba	7
1.2. Įgalinimas socialinių paslaugų kontekste.....	13
1.3. Dienos centrų galimybės įgalinant asmenis su intelekto negalia.....	19
1.4. Socialinių darbuotojų vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose	25
2. ASMENŲ SU INTELEKTO NEGALIA ĮGALINIMO DIENOS CENTRUOSE EMPIRINIS TYRIMAS	30
2.1. Tyrimo metodologija	30
2.2. Tyrimo rezultatų analizė	35
2.2.1. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktiniai aspektai.....	35
2.2.2. Socialinio darbuotojo vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia	52
2.2.3. Socialinio darbuotojo patiriami sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia ir jų įveika	63
2.2.4. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimas	72
2.3. Diskusija	75
IŠVADOS.....	90
REKOMENDACIJOS.....	93
LITERATŪROS SĄRAŠAS	95
SANTRAUKA	103
SUMMARY	104
PRIEDAI	105

IVADAS

Temos aktualumas. Europos Sąjungoje yra apie 100 mln. žmonių su negalia (Europos Komisija, 2024). LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2026) duomenimis, Lietuvoje 2025 m. pabaigoje gyveno 268 tūkst. asmenų su negalia, kurie sudarė 9,3 proc. visų šalies gyventojų. Nors Lietuvoje nėra pateikiama konkrečių duomenų, kokia dalis iš šių asmenų turi intelekto negalią, tačiau remiantis pasauline praktika, tokie asmenys sudaro 1-3 procentus visos visuomenės (McMahon, Hatton, 2021).

Intelekto negalią turintys asmenys visuomenėje susiduria su specifinėmis problemomis. Dažnu atveju jie yra stigmatizuojami, manoma, kad jų fiziniai, intelektiniai ir socialiniai gebėjimai yra menki, nepakankami dalyvauti tam tikrose įprastose visuomenės veiklose (Bertelli ir kt., 2017). Taip pat visuomenėje vyrauja stereotipai, kad intelektualinę negalią turintys asmenys nėra pajėgūs būti savarankiški ir patys priimti tam tikrus savo gyvenimo sprendimus (Burack ir kt., 2021). Visa tai skatina asmenų su intelekto negalia atskyrimą nuo vietos bendruomenių, neskatina jų įtraukties į visuomenę, gilina negalią turinčių asmenų įvairaus pobūdžio problemas.

Modernios, šiuolaikiškos valstybės siekia visiems asmenims su negalia, taip pat ir turintiems intelekto negalią, užtikrinti kuo didesnę įgalinimo lygį, kad jie galėtų jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais, nevaržomai naudotis visomis viešosiomis paslaugomis, plėtoti socialinius ryšius, realizuoti save profesinėje srityje (Sandjojo ir kt., 2019). 2006 m. parengta Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija yra svarbiausias tarptautinis asmenų, turinčių negalią, teisių dokumentas, kuris 2010 m. ratifikuotas ir Lietuvoje. Šia konvencija siekiama užtikrinti negalią turinčių asmenų pilnavertišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis (Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija, 2010). Ratifikavusi šią konvenciją Lietuva įsipareigojo „įgyvendinti Konvencijos nuostatas savo įstatymuose ir praktikoje diegti lygybės bei nediskriminavimo, pagarbos asmens prigimtiniam orumui, savarankiškumui, įskaitant laisvę rinktis, prieinamumo prie visuomenės išteklių, lygybės prieš įstatymą, gyvenimo savarankiškai ir įtraukties į visuomenę principus“ (Grigaitė, Jurevičiūtė, 2020, p. 2). Tai reiškia, kad Lietuva įsipareigoja negalią turintiems asmenims užtikrinti kuo didesnę jų įtrauktį į visuomenę, kuri didele dalimi priklauso ir nuo šių asmenų įgalinimo.

Kam (2021) teigimu, į negalią turinčių asmenų įgalinimą derėtų žvelgti kaip į trijų pakopų procesą: asmeninį įgalinimą, kuris siejamas su asmens kompetencijų ir gebėjimo valdyti bei kontroliuoti savo aplinką ugdymu; tarpasmeninį įgalinimą, kuris apibrėžia asmenų gebėjimus visuomenėje prisiimti tam tikrus socialinius vaidmenis; struktūrinį įgalinimą, kuris pasireiškia kaip asmenų svarbos ir reikšmingumo sprendžiant struktūrines problemas suvokimas. Vicente ir kt. (2020)

nuomone, daugiapakopis asmenų su intelekto negalia įgalinimas turi būti neatsiejama kiekvienoje valstybėje šiems asmenims teikiamų socialinių paslaugų dalis.

Gvaldaitės (2009, p. 43) teigimu, socialinio darbo kontekste įgalinimas gali būti suvokiamas kaip asmens gebėjimas „paimti savo gyvenimą į rankas“, tai reiškia jo galimybę suvokti savo poziciją tikrovės atžvilgiu ir gebėti skirti pastangas esamos situacijos keitimui. Ruškus ir kt. (2013) pažymi, kad įgalinimas socialinio darbo kontekste yra grindžiamas pripažinimu, kad kiekvienas asmuo turi potencialo, o socialinė aplinka sąlygoja, kaip šis potencialas yra realizuojamas. Charenkovos (2019) teigimu, nors socialiniame darbe įgalinimas gali būti suvokiamas skirtingai (kaip procesas, tikslas ar intervencijos forma), tačiau nepriklausomai nuo proceso traktavimo, tai yra vienas iš reikšmingiausių šiuolaikinių socialinio darbo principų. Tapataus požiūrio laikosi ir Venclovienė (2015), Liepinskaitė, Motiečienė (2017), kurios pažymi, kad socialinio darbo srityje įgalinimas tampa vis reikšmingesnis ir svarbesnis, o socialiniai darbuotojai visų pirma turėtų būti orientuoti į asmenų turimų stiprybių didinimą, jų potencialių galimybių atskleidimą, atsakomybės ir iniciatyvos skatinimą.

Intelektu negalią turinčių asmenų įgalinimas socialinio darbo kontekste sukuria skirtingus teigiamus efektus. Venclovienės (2015) teigimu, įgalinimas socialiniame darbe yra glaudžiai siejamas su teigiamais pokyčiais psichosocialinėje žmogaus srityje: atpažįstamomis turimomis stiprybėmis, suvokta turima kompetencija, didėjančia savikontrole, savigarba, augančiu pasitikėjimu savimi ir kt. Dvarionas ir kt. (2014) nurodo, kad jeigu socialinės paslaugos yra įgalinančios, tai paslaugų gavėjams suteikiamas didesnis atsakomybės už savo gyvenimą pojūtis, užtikrinamos jų teisės, didinamos įvairios realizacijos galimybės. Be to, Gudžinskienė, Šurpik (2017) nurodo, kad asmenims su intelekto negalia organizuojant įgalinančias veiklas galima padidinti jų galimybes dalyvauti darbo rinkoje, savarankiškai rūpintis savo buitimi ir kasdienių poreikių tenkinimu.

Lietuvoje asmenims, turintiems intelekto negalią, yra užtikrinamos dienos socialinės globos paslaugos. Tai yra socialinės globos paslaugų rūšis, kurios metu asmenims yra teikiama nuolatinė specialistų pagalba, apimanti gyvybiškai svarbių funkcijų palaikymą ir (ar) savarankiškumo ugdymą (LR Socialinių paslaugų katalogas, 2006 (aktuali redakcija nuo 2024-07-01)). Dienos centrai asmenų, turinčių intelekto negalią, įgalinimo kontekste atlieka labai svarbų vaidmenį. Moksliškai pagrįsta, kad lankydami dienos centrus intelekto negalią turintys asmenys didina savo savarankiškumą, gerina emocinę savijautą, plečia turimą socialinį tinklą, kelia savivertę ir didina savo motyvaciją dalyvauti įvairiose bendruomenės veiklose (Bertelli ir kt., 2017).

Dienos centrų paskirtis yra teikti asmenims su negalia aktualias ir jų individualius poreikius atitinkančias kompleksines socialines paslaugas. Svarbu pažymėti tai, kad dienos centruose, teikiant konkrečias socialines paslaugas intelekto negalią turintiems asmenims, turi būti siekiama užtikrinti jų pačių savarankišką sprendimų priėmimą kasdieniame gyvenime, siekti šių asmenų įgalinimo ir savarankiško gyvenimo užtikrinimo, praktiškai realizuoti savo teisinį veiksnumą. Kaip pažymi

Juodkaitė (2015), šis principas yra vienas iš svarbiausių šiuolaikinio socialinio darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis principų, kadangi „sprendimų priėmimas yra asmens autonomijos ir savarankiško veikimo pagrindas, tai yra esminis žmogaus asmenybės elementas, leidžiantis asmeniui kontroliuoti savo gyvenimą ir dalyvauti visuomeniniuose santykiuose“ (Juodkaitė, 2015, p. 5).

Temos ištirtumas. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo tematika nagrinėta tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių darbuose. Louw ir kt. (2020) analizavo jaunų suaugusiųjų, turinčių intelekto negalią, įgalinimo ir socialinės įtraukties ypatumus bei atliko sisteminę originalių empirinių tyrimų, atliktų 2013-2019 m. apžvalgą. Di Maggio ir kt. (2019) nagrinėjo asmenų su intelekto negalia įgalinimo sąsajas su jų pasitenkinimu darbu. Wehmeyer (2020) analizavo asmenų su intelekto negalia įgalinimo bei savarankiškumo skatinimo svarbą jų gyvenimo kokybei. Lietuvoje įgalinimą socialinių paslaugų kontekste analizavo skirtingi autoriai: Gvaldaitė (2009) nagrinėjo įgalinimą socialiniame darbe; Ruškus ir kt. (2013) tyrinėjo įgalinimo sampratą socialinių paslaugų kontekste; Dvarionas ir kt. (2014) analizavo įgalinančių socialinių paslaugų modelį socialinės gerovės politikos kontekste; Venclovienė (2015) nagrinėjo įgalinimo sampratą ir veiksnius socialinio darbo metodų perspektyvoje; Liepinskaitė, Motiečienė (2017) iš socialinių darbuotojų perspektyvos nagrinėjo įgalinančias socialines paslaugas vaikų dienos centruose; Charenkova (2019) nagrinėjo socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aspektus; Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2017) nagrinėjo intelekto negalią turinčių jaunuolių įgalinimo ypatumus teikiant jiems socialines ir edukacines paslaugas dienos centruose; Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) socioedukaciniu aspektu analizavo veiksnius, padedančius dienos socialinės globos centruose dirbantiems socialiniams darbuotojams įgalinti asmenis, turinčius intelekto negalią; Matulaitytė (2024) nagrinėjo įgalinančią socialinių darbuotojų praktiką, padedančią asmenims su intelekto negalia (patiems) spręsti ir savarankiškai gyventi.

Mokslinė problema. Nors asmenų su intelekto negalia įgalinimo tematika mokslinėje literatūroje susilaukia didesnio dėmesio, tačiau ši tema socialinės globos paslaugų kontekste, teikiant dienos socialinę globą dienos centruose asmenims su intelekto negalia yra mažai tyrinėta. Todėl svarbu atskleisti asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose realią praktiką. Pasak Gudžinskienės, Raudeliūnaitės (2023), remiantis tyrimais pagrįstomis žiniomis, būtų galima gerinti įgalinančių paslaugų kokybę ir plėtrą dienos centruose, nes juose organizuojamos veiklos padeda ugdyti asmenų, turinčių negalią, savarankiškumo įgūdžius, didina jų įtrauktį į visuomenę.

Darbe keliama **problemniniai klausimai**: Kaip praktiškai vyksta asmenų su intelekto negalia įgalinimas dienos centruose? Koks socialinio darbuotojo vaidmuo asmenų su intelekto negalia įgalinimo procese dienos centruose? Kokie kyla sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose ir kaip jie sprendžiami? Kaip būtų galima šį procesą tobulinti?

Tyrimo objektas – asmenų su intelekto negalia įgalinimas dienos centruose.

Tyrimo tikslas – atskleisti asmenų su intelekto negalia įgalinimą dienos centruose teoriniu ir praktiniu aspektais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti asmenų su intelekto negalia įgalinimo svarbą socialinių paslaugų kontekste;
2. Atskleisti dienos centrų galimybes įgalinti asmenis su intelekto negalia;
3. Identifikuoti asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose realią praktiką, remiantis socialinių darbuotojų patirtimi.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų, susijusių su nagrinėjama tema, analizė, siekiant atskleisti asmenų su intelekto negalia įgalinimą socialinių paslaugų kontekste, dienos centrų galimybes įgalinant asmenis su intelekto negalia.

Empiriniai: siekiant identifikuoti asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose realią praktiką, remiantis socialinių darbuotojų patirtimi, pasirinktas kokybinis tyrimas, pusiau struktūruotas interviu metodas. Tyrimo duomenų analizei taikyta kokybinė turinio analizė.

Darbo struktūra. Magistro darbas sudarytas iš įvado, dviejų skyrių, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei 2 priedų. Magistriniame darbe pateiktos vaizdinės priemonės: 3 lentelės ir 28 paveikslai.

1. ASMENŲ SU INTELEKTO NEGALIA ĮGALINIMO DIENOS CENTRUOSE TEORINIAI ASPEKTAI

Asmenų su intelekto negalia įgalinimas yra vienas reikšmingiausių šiuolaikinių socialinio darbo principų (Charenkova, 2019). Dienos centrai, kurių paskirtis yra teikti asmenims su negalia aktualias ir jų individualius poreikius atitinkančias kompleksines socialines paslaugas, vaidina svarbų vaidmenį siekiant negalią turinčių asmenų įgalinimo (Aseyedali ir kt., 2019).

Šiame skyriuje nagrinėjami asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose teoriniai aspektai. Remiantis moksliniais šaltiniais ir teisės aktais atskiruose poskyriuose analizuojama asmenų su intelekto negalia įgalinimo svarba, įgalinimas socialinių paslaugų kontekste, dienos centrų galimybės įgalinant asmenis su intelekto negalia, taip pat socialinių darbuotojų vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose.

1.1. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo svarba

Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėtina, kad joje atskleidžiami du skirtingi požiūriai į negalią: medicininis ir socialinis.

Medicininis požiūris. Šiuo atveju, remiantis medicininėmis žiniomis, apibrėžiama konkreti žmogaus sveikatos srities disfunkcija, kuri gali atsirasti dėl tam tikrų įgimtų ar įgytų sutrikimų (Cieža ir kt., 2018). Ruškus (2017) pažymi, kad, remiantis medicininio požiūriu, negalią turintys asmenys apibrėžiami kaip tam tikru aspektu esantys „skirtingi“ ir „kitokie“ visuomenės nariai, pabrėžiant jų konkrečių funkcijų apribojimą, akcentuojant ligotumą, visų pirma orientuojantis į tai, ko šiems asmenims trūksta. Pastarojo autoriaus teigimu, visuomenėje vyraujantis vien medicininis požiūris į negalią yra ydingas, kadangi tokiu būdu visuomenėje formuojamas požiūris, kad negalią turinčius asmenis reikia „pataisyti“, o ne užtikrinti jų poreikius atitinkančias sąlygas, leidžiančias jiems pilnavertiškai gyventi visuomenėje.

Socialinis požiūris. Šiuo atveju traktuojama, kad asmenys, turintys negalią, „kitokiais“ visuomenės nariais tampa ne dėl savo negalios, bet dėl pačios visuomenės ypatumų, joje pasireiškiančių socialinių kliūčių, kurios negalią turintiems asmenims neleidžia pilnavertiškai įsitraukti į visuomenę (Oliver, 2018). Iš socialinės perspektyvos žvelgiant į negalią, laikomasi požiūrio, kad visuomenėje egzistuoja tam tikros problemos (tokios kaip diskriminacija, vyraujantys stereotipai ir išankstiniai nusistatymai, socialinė atskirtis ir kt.), kurios sukelia sunkumų negalią turintiems asmenims (McGuire, Bayley, 2011). Ši teorija paremta požiūriu, kad pati visuomenė nėra prisitaikiusi prie negalią turinčių asmenų poreikių tenkinimo ir negali jiems užtikrinti socialinės įtraukties.

Remiantis socialiniu požiūriu, asmens negalia atsiranda ne tada, kai jam pasireiškia tam tikri fiziniai, psichiniai ar intelekto sutrikimai, tikroji negalia išryškėja tuomet, kai žmogus dėl savo specifinės būklės susiduria su tam tikro pobūdžio kliūtimis visuomeniniame gyvenime. Oliver (2018) teigimu, vien pats negalios turėjimas žmogui nesukelia problemų. Vis dėlto problemų kyla tuomet, jeigu asmuo dėl savo turimos negalios tampa apribotas visuomenėje, negali dalyvauti švietimo sistemoje, darbo rinkoje, jam nepritaikyta gyvenamoji vieta, nepasiekiamas pilnavertis kultūrinis gyvenimas, nepritaikytas transporto sektorius ir kt. Taigi remiantis naujausiu požiūriu, negalia turėtų būti traktuojama ir kaip aplinkos, kuri nėra pritaikyta skirtingų poreikių turintiems žmonėms, trūkumas. Tai akcentuota ir Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje, kurios preambulėje nurodoma, kad „neįgalumas atsiranda dėl asmenų, turinčių sveikatos sutrikimų, ir požiūrio bei aplinkos sudaromų kliūčių sąveikos, trukdančios tokiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“ (Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija, 2010).

Intelekto negalią turintys asmenys visuomenėje susiduria ir su itin specifinėmis problemomis. Viena iš reikšmingiausių problemų yra visuomenėje vyraujantis negatyvus požiūris į juos. Nors skirtingose valstybėse gali vyrauti netapatus požiūris į intelekto negalią turinčius asmenis, tačiau, kaip pažymi Bertelli ir kt. (2017), intelekto negalią turintys asmenys visuomenėje dažnu atveju yra stigmatizuojami, jiems priskiriamos neigiamos savybės. Daugelis visuomenės narių klaidingai mano, kad intelekto negalią turinčių asmenų fiziniai, intelektiniai, socialiniai ir kiti gebėjimai yra menki, nepakankami dalyvauti tam tikrose įprastose visuomenės veiklose. Pathare, Shields (2012) nurodo, kad visuomenėje dažnu atveju vyrauja diskriminacinės nuostatos, kuriomis apibrėžiama intelekto negalią turinčių asmenų tariama nekompetencija pasirūpinti savimi, priimti teisingus, racionalius ir pagrįstus sprendimus. Burack ir kt. (2021) pažymi, kad dažnai visuomenėje laikomasi požiūrio, kad intelekto negalią turintys asmenys yra bejėgiai, labai priklausantys nuo aplinkinių asmenų ir jiems teikiamos pagalbos, nesavarankiški, nesugebantys pasirūpinti savimi ir savo gerove. Rohmer, Louvet (2018) teigimu, tik nedidelė visuomenės dalis pripažįsta, kad intelekto negalią turintys asmenys turi savarankiškam gyvenimui būtinų gebėjimų, jų psichosocialinė branda yra pakankama tam, kad jie patys gebėtų priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus.

Visuomenėje vyraujančios stigmos apie asmenis su intelekto negalia lemia šių asmenų atstūmimą ir izoliaciją. Kandravičienė (2013) pažymi, kad negalią turinčių asmenų dalyvavimas visuomeninėse veiklose, jų įtrauktis į visuomenę labai priklauso nuo visuomenėje vyraujančio požiūrio į negalią ir ją turinčius asmenis. Visuomenėje vyraujančios negatyvios nuostatos, išankstinis žmonių priešiškas požiūris prieš negalią turinčius asmenis yra vienas iš reikšmingiausių veiksnių, trukdančių negalią turintiems asmenims ugdytis savarankiškumą, įsitraukti į visuomenę. Leal ir kt. (2020) teigimu, visuomenėje vyraujantis negatyvus požiūris į negalią turinčius asmenis, jų

stigmatizavimas yra vienos iš didžiausių kliūčių, dėl kurių šie asmenys patiria socialinę atskirtį, netampa pilnaverčiais visuomenės nariais. Teigiamas visuomenės požiūris į negalią turinčius asmenis gali reikšmingai padėti jiems dalyvauti įvairiose visuomeninėse veiklose, švietimo sistemoje, darbinėje veikloje ir kt.

Kaip nurodo Ruškus (2017), daugelyje šalių intelekto negalią turintys asmenys gyvena specializuotose globos institucijose, jie mokosi tik jiems skirtose ugdymo įstaigose, dirba taip pat tik specializuotose ir būtent jiems skirtose darbo vietose. Be to, visuomenėse labiausiai yra akcentuojami jų turimi „defektai“, jie laikomi neturintys fundamentalių gebėjimų, todėl jų pilietinės, politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės yra sunkiai praktiškai įgyvendinamos, itin ribotos.

Juodkaitės (2015) teigimu, intelekto negalią turintys asmenys ilgą laiką buvo laikomi asmenimis, kuriems reikalinga pagalba, parama ir priežiūra. Visuomenėje vyravo požiūris, kad jie neturi savarankiškam gyvenimui reikiamų įgūdžių ir kompetencijų, todėl nesugebės pasirūpinti savimi. Dėl šios priežasties jiems nebuvo užtikrinamos svarbiausios žmonių teisės, ribotas jų pačių savarankiškas sprendimų priėmimas. Gudelytė, Ruškus (2019) pastebi, kad intelekto negalią turintys asmenys visuomenėje dažnu atveju buvo traktuojami kaip gydymo ar korekcijos reikalaujantys žmonės, kurie nėra pajėgūs patys konstruoti savo gyvenimą. Dėl tokio požiūrio visuomenėje asmenys, turintys intelekto negalią, buvo diskvalifikuoti iš sprendimų priėmimo lauko ir negalėjo įgyvendinti savo pilietinių teisių, pvz. balsuoti renkant valdžios institucijas, mokytis ar dirbti su kitais visuomenės nariais.

Buckley ir kt. (2020) pažymi, kad dėl visuomenėje vyraujančio neigatyvaus požiūrio į intelekto negalią turinčių asmenų gebėjimus, dažnu atveju sprendimų priėmimo teisė iš šių asmenų buvo tiesiog atimama. Kiti asmenys ar specialistai ((jų šeimos nariai, globėjai, sveikatos priežiūros specialistai, socialiniai darbuotojai ir kt.) buvo linkę kliautis savo nuomone ir priimti svarbiausius sprendimus dėl intelekto negalią turinčių asmenų gyvenimo. Tačiau tai skatina intelekto negalią turinčių asmenų neveiknumą, jų galimybės kontroliuoti savo gyvenimą praradimą, taip pat jų savirealizacijos praradimą. Bigby ir kt. (2019) nurodo, kad pakaitinis sprendimo priėmimo modelis (kai sprendimai už negalią turinčius asmenis priimami kitų asmenų) dažnai grindžiamas siekiu apsaugoti intelekto negalią turinčius asmenis nuo neigiamų jų sprendimų pasekmių, neteisingų jų pasirinkimų. Vis dėlto, žvelgiant į šią situaciją iš intelekto negalią turinčių asmenų žmogaus teisių perspektyvos, pakaitinis sprendimo priėmimo modelis yra žalingas, daro didelę socialinę žalą intelekto negalią turintiems asmenims.

Haft ir kt. (2023) teigimu, intelekto negalią turintys asmenys visuomenėje dažnu atveju susiduria ne tik su ribotomis švietimo, užimtumo ir laisvalaikio galimybėmis, tačiau taip pat ribotas ir jų socialinis gyvenimas. Nustatyta, kad intelekto negalią turintys asmenys turi mažai socialinių kontaktų, jiems sunkiau kurti ir palaikyti artimus tarpasmeninius santykius, jų turimi santykiai su

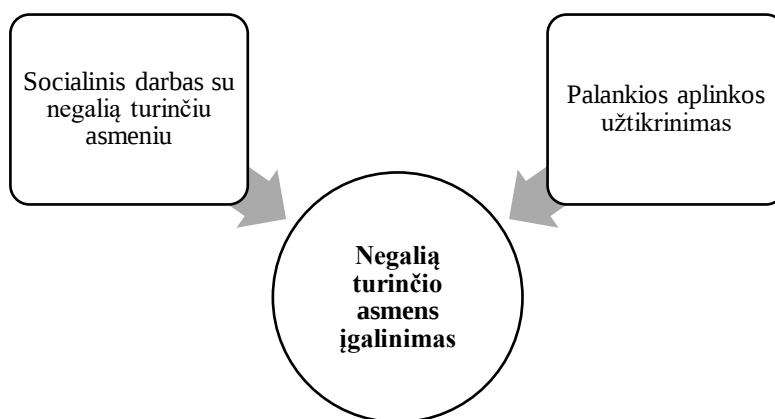
šeimoms nariais ar kitais asmenimis yra paviršutiniški, taip pat jiems sudėtinga kurti naujus ryšius su kitais asmenimis. Be to, Granjon ir kt. (2024) pažymi ir tai, kad intelekto negalią turintys asmenys yra linkę patirti itin neigiamus išgyvenimus: liūdesį, vienatvę, nepilnavertiškumo ir nepasitikėjimo savimi jausmus. Šių asmenų savivertė nėra aukšta, jie linkę pastebėti pagarbos jiems trūkumą, o visa tai tik sunkina intelekto negalią turinčių asmenų norą įsiliesti į visuomenę, skatina jų atsiskyrimą nuo vietos bendruomenių, gilina šių asmenų įvairaus pobūdžio problemas.

Intelekto negalią turinčių asmenų teisių apribojimas sukelia tam tikrų neigiamų pasekmių. Wied ir kt. (2019) teigimu, didelę įtaką žmogaus gyvenimui turi sudaroma galimybė pačiam priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus, tokius kaip apsisprendimas dėl gyvenamosios vietos, laisvalaikio veiklų pasirinkimas, artimų santykių kūrimas ir kt. Djordjevic ir kt. (2020) nurodo, kad taikant pakaitinį sprendimų priėmimą (kai sprendimus už negalią turintį asmenį priima kiti asmenys) menkinama negalią turinčių asmenų savivertė, ribojamas jų savarankiškumas, neužtikrinamos šių asmenų teisės.

Modernios, šiuolaikiškos valstybės siekia visiems asmenims su negalia, taip pat ir turintiems intelekto negalią, užtikrinti kuo didesnę jų įgalinimo lygį. Socialinio darbo kontekste įgalinimas gali būti suvokiamas kaip asmens turimų vidinių galių suaktyvinimas ir iš to atsirandantis gebėjimas „paimti savo gyvenimą į rankas“ (Gvaldaitė, 2009, p. 43). Įgalinimas traktuojamas kaip žmogaus gebėjimas suvokti savo situaciją ir mokėjimas imtis veiksmų jos keitimui. Ruškus ir kt. (2013) pažymi, kad įgalinimas socialinio darbo kontekste yra grindžiamas pripažinimu, kad kiekvienas asmuo turi potencialo, o jį supanti socialinė aplinka sąlygoja, kaip šis potencialas yra realizuojamas.

Gvaldaitė (2009) akcentuoja tai, kad tikslinga atkreipti dėmesį į įgalinimo žodžio etimologiją anglų kalboje (angl. *empowerment*), kuris reiškia „skatinti galios įgijimą“, o tai nurodo, kad svarbus yra ne tik galutinis rezultatas, bet ir pats procesas. Tuo tarpu lietuviškas atitikmuo, įgalinimas, yra daugiausiai siejamas ne su pačiu procesu, bet su galutiniu pasiektu rezultatu. Vis dėlto, kaip akcentuoja Silva, Howe (2018), įgalinimo kontekste ne mažiau už galutinį pasiektą rezultatą svarbus yra ir pats procesas, kai žmogus ugdo įgūdžius ir kompetencijas, stiprina pasitikėjimą savimi, pozityviai priima savo situaciją ir dalyvauja visuomeniniame gyvenime. Šiam požiūriui pritaria Pure ir kt. (2018), kurių teigimu, negalią turinčių asmenų įgalinimas yra ilgalaikis procesas, kurio metu konkrečių žmonių gebėjimai, kompetencijos ir motyvacija turėtų būti stiprinami įvairiomis priemonėmis, pasitelkiant ne tik socialinio sektoriaus darbuotojus, bet į šį procesą įtraukiant ir kitus specialistus, taip pat bendruomenės narius. Vis dėlto, pastarųjų autorių nuomone, pats įgalinimo procesas yra net svarbesnis, negu galutiniai jo matomi rezultatai.

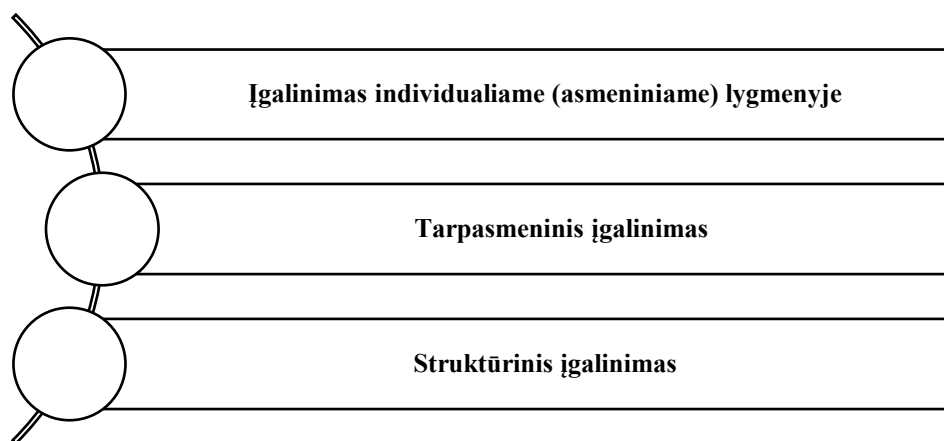
Collins ir kt. (2022) pažymi, kad negalią turinčio asmens įgalinimui įtakos turi ne tik socialinis darbas su juo, bet šiam procesui įtakos turi ir negalią turinčiam asmeniui palankios aplinkos užtikrinimas (žr. 1 pav.).

1 pav. Negalią turinčių asmenų įgalinimo proceso sudėtinės dalys
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Collins ir kt. (2022)

Collins ir kt. (2022) teigimu, tam, kad negalią turintys asmenys būtų įgalinami, svarbu per socialinį darbą su šiais asmenimis stiprinti jų pačių kompetencijas, gebėjimą prisitaikyti prie aplinkos, ugdyti jų socialinį ir emocinį brandumą. Tačiau, pastarųjų autorių teigimu, vien to nepakanka. Itin reikšmingą vaidmenį šiame procese atlieka ir išorinė aplinka, todėl būtinos valstybės ir visuomenės pastangos, nukreiptos tam, kad negalią turintys asmenys galėtų įgyvendinti savo teises ir pilnvertiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Svarbu keisti visuomenės požiūrį ir užtikrinti aplinką, kurioje negalią turintys asmenys nebūtų izoliuojami nuo visuomenės.

Mokslinėje literatūroje (Kam, 2021; Venclovienė, 2015; Charenkova, 2019) pabrėžiama, kad negalią turinčių asmenų įgalinimas yra trijų pakopų procesas (žr. 2 pav.). Individualiame (asmeniniame) lygmenyje dėmesys skiriamas negalią turinčių asmenų kompetencijų ir gebėjimų ugdymui, siekiant, kad jie gebėtų valdyti savo aplinką. Šiame etape negalią turintys asmenys ugdo savarankiškumą, mokosi naudodami turimus išteklius kontroliuoti savo aplinką (Kam, 2021). Tarpasmeninis įgalinimas (arba įgalinimą grupės lygmenyje) siejamas su negalią turinčio asmens gebėjimu prisiimti tam tikrus socialinius vaidmenis visuomenėje, jo gebėjimą ir motyvaciją dalyvauti bendrame sprendimų priėmime, prisidėti prie bendrų tikslų siekimo (Charenkova, 2019). Tuo tarpu struktūrinis įgalinimas siejamas su bendru negalią turinčių asmenų suvokimu, kad jie yra reikšmingi ir gali daryti įtaką sprendžiant struktūrines savo ir kitų asmenų problemas (Venclovienė, 2015).

2 pav. Negalia turinčių asmenų įgalinimo sritys
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Slayter, Johnson (2023)

Negalia turinčių asmenų įgalinimo procesas yra itin reikšmingas visai visuomenei. Vicente ir kt. (2020) nuomone, daugiapakopis asmenų su intelekto negalia įgalinimas turi būti neatsiejama kiekvienoje valstybėje šiems asmenims teikiamų socialinių paslaugų dalis. Ruškus ir kt. (2013) taip pat pažymi, kad negalia turinčių asmenų įgalinimas turėtų būti kertinis ir svarbiausias socialinių paslaugų organizacijų misijos elementas, žmonių socialinę gerovę reglamentuojančių teisės aktų pagrindas. Visų negalia turinčių asmenų įgalinimo ir jų įtraukties į visuomenę didinimo svarba akcentuota Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje, kuri yra svarbiausias tarptautinis negalia turinčių asmenų teisių dokumentas. Šią konvenciją ratifikavusios šalys įsipareigoja skatinti šių asmenų įgalinimą, kad būtų galima pasiekti kuo didesnę ir efektyvesnę šių asmenų įtrauktį į visuomenę (Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija, 2010).

Intelekto negalia turinčių asmenų įgalinimas sukuria skirtingus teigiamus efektus. Dalis autorių akcentuoja pokyčius, vykstančius išorinėje aplinkoje. Dvarionas ir kt. (2014) nurodo, kad intelekto negalia turinčių asmenų įgalinimas užtikrina praktinį šių asmenų teisių įgyvendinimą, suteikia jiems didesnės atsakomybės už savo gyvenimą pojūtį, didina įvairias jų realizacijos galimybes visuomenėje. Sandjojo ir kt. (2019) pažymi, kad įgalinimas padeda pasiekti tai, kad negalia turintys asmenys jaustųsi pilnaverčiais visuomenės nariais, galėtų nevaržomai naudotis visomis viešosiomis paslaugomis, plėtoti socialinius ryšius, realizuoti save profesinėje srityje. Gudžinskienė, Šurpik (2017) taip pat nurodo, kad užtikrinant asmenų su intelekto negalia įgalinimą, didinamos jų galimybės dalyvauti darbo rinkoje, savarankiškai rūpintis savo buitimi ir kasdienių poreikių tenkinimu.

Kita dalis autorių akcentuoja pokyčius, kuriuos įgalinimas sukuria vidinėje aplinkoje. Collins ir kt. (2022) nurodo, kad įgalinimo procesas padeda asmenims suvokti savo turimas stiprybes, moko atpažinti potencialias galimybes, skatina juos priimti atsakomybę už savo patiriamus sunkumus ir motyvuoja patiems savarankiškai ieškoti galimų jų sprendimo būdų. Venclovienės

(2015) teigimu, įgalinimas yra glaudžiai siejamas su teigiamais pokyčiais psichosocialinėje žmogaus srityje, kadangi didėja asmenų savikontrolė, savigarba, taip pat auga jų pasitikėjimas savimi. Leliūgienė (2003) pažymi, kad jeigu asmuo išmoksta pats priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus, itin reikšmingai teigiama linkme keičiasi jo asmeninis gyvenimas, kinta jo emocinė būseną ir didėja savivertė. Haft ir kt. (2023) teigimu, negalią turinčių asmenų įgalinimas reikšmingai prisideda prie šių asmenų laimės jausmo, taip pat jų pasitenkinimo savo gyvenimu didinimo, kadangi jie jaučiasi svarbūs ir reikšmingi, pasitiki savimi.

Apibendrinant galima pastebėti, kad į asmenis, turinčius tam tikro pobūdžio negalią, visuomenėje vis dar dažnai žiūrima iš medicininės negalios vertinimo perspektyvos, išryškinant jų turimus fizinius, psichinius ar intelektinius trūkumus ar apribojimus. Intelektą negalią turintys asmenys visuomenėje yra stigmatizuojami dėl vyraujančių stereotipų apie ribotas jų galimybes, o tai lemia, kad šie asmenys jaučia atskirtį visose gyvenimo srityse (švietimo, darbinėje, socialinėje, kultūrinėje, politinėje ir kt.). Visa tai skatina negalią turinčius asmenis jaustis nevisaverčiais visuomenės nariais, kas dar labiau blogina jų įtrauktį į visuomenę. Moderniose valstybėse laikomasi požiūrio, kad kiekvienas asmuo savyje turi potencialo, o socialinė aplinka gali lemti kaip jis bus realizuojamas. Įgalinimas, kuris suvokiamas kaip žmonių turimo potencialo suaktyvinimas, yra itin svarbus asmenims, turintiems intelekto negalią, kadangi tokiu būdu teigiamai veikiama šių žmonių gyvenimo kokybė, didinamos jų realizacijos galimybės, gerinama jų emocinė sveikata.

1.2. Įgalinimas socialinių paslaugų kontekste

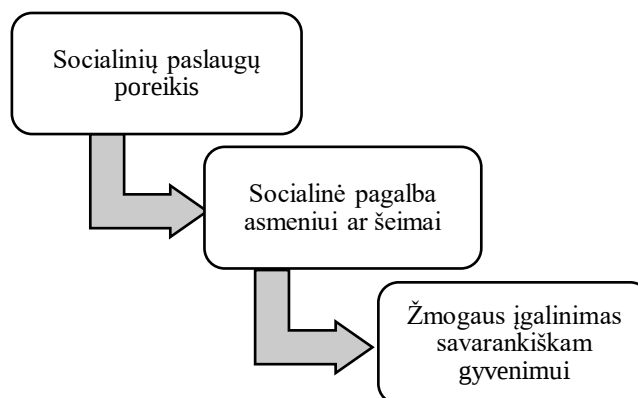
Socialinis darbas yra procesas, kurio metu siekiama asmenims, šeimoms ar žmonių grupėms padėti adaptuotis prie besikeičiančios aplinkos, ugdyti tam tikrus jų gebėjimus ir kompetencijas, siekti jų savarankiškumo ir integracijos į visuomenę. Tai aktualu asmenims, kurie dėl konkrečių aplinkybių, tokių kaip negalia, senyvas amžius, krizinių situacijų ar socialinių problemų raiškos bei kitais konkrečiais atvejais, negali savarankiškai spręsti susidariusių sunkumų arba prie jų adaptuotis (Zuchowski, McLennan, 2023). Socialinis darbas visuomenėje realizuojamas per konkrečių socialinių paslaugų teikimą. Socialinės paslaugos teikiamos ne tik asmenims, bet ir šeimoms tais atvejais, kai jie patys arba jų šeimos nariai neturi įgiję arba yra praradę gebėjimą gyventi savarankiškai ir nesugeba pasirūpinti kitais šeimos nariais. Taip pat socialinis darbas gali būti vykdomas bendruomenėms ar konkrečioms gyventojų grupėms (pvz. negalią turintiems asmenims, imigrantams, vyresnio amžiaus asmenims ir kt.) (Van Breda, 2018).

Freire (1992, cit. pagal Suzina, Tufte, 2020), kuris laikomas įgalinimo koncepcijos pradininku, nuomone, kiekvienas asmuo, net ir turintis negalią, turi vidinio potencialo, leidžiančio jam savarankiškai gyventi ir pačiam spręsti jo gyvenime kylančius sunkumus. Vis dėlto, tam tikros

žmonių gyvenimo aplinkybės, taip pat vidiniai ar išoriniai veiksniai gali šį žmonių gebėjimą užslopinti. Būtent tada žmonėms reikalingos socialinės paslaugos, kurios būtų paremtos įgalinimo koncepcija. Tokios socialinės paslaugos gali padėti pasiekti tai, kad asmenų turimas potencialas, gebėjimai ir įgūdžiai būtų suaktyvinti (Suzina, Tufte, 2020).

Mokslinėje literatūroje vyrauja tapati įgalinimo socialinių paslaugų kontekste apibrėžtis. Gerulaitis (2014) nurodo, kad socialinio darbo kontekste įgalinimas gali būti suvokiamas kaip procesas, kurio metu su klientais dirbantys socialiniai darbuotojai suaktyvina jų turimus gebėjimus ar išugdo naujas jų kompetencijas tam, kad jie taptų savarankiški, patys atsakingi už savo gyvenimą. Gvaldaitė (2009) taip pat pažymi, kad įgalinimo procesas turėtų būti traktuojamas kaip santykis tarp socialinio darbuotojo ir socialines paslaugas gaunančių asmenų, per kurį siekiama ugdyti, skatinti ir stiprinti šių asmenų savarankiškumą ir įtraukti į visuomenę. Leliūgienė (2003) nurodo, kad socialiniame darbe įgalinimas traktuojamas kaip socialinio darbo kliento (asmens, šeimos ar bendruomenės) aktyvinimas tam, kad šie asmenys gebėtų pilnavertiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Pastarosios autorės teigimu, socialinio darbo kontekste svarbiausias įgalinimo tikslas yra didinti kliento autonomiškumo lygį, skatinti jo savarankiškumą.

Įgalinimas yra reikšminga socialinio darbo siekiamybė. Noordink ir kt. (2021) teigimu, per valstybės užtikrinamas socialines paslaugas turėtų būti siekiama padėti asmenims, šeimoms ar bendruomenėms spręsti konkrečius sunkumus. Vis dėlto, svarbiausias tikslas turėtų būti ugdyti asmenų savarankiškumą, mokyti ir motyvuoti juos gyventi savarankiškai (žr. 3 pav.).

3 pav. Įgalinimo reikšmė socialiniame darbe

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Slayter, Johnson (2023)

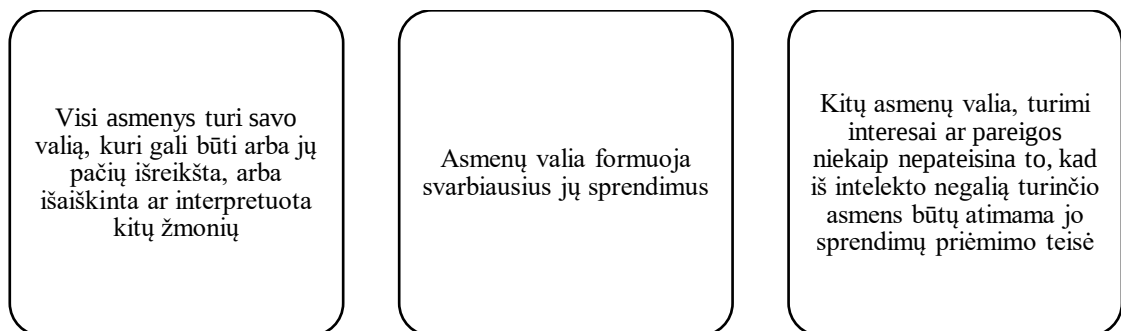
Kaip nurodo Slayter, Johnson (2023), kai asmeniui, šeimai ar bendruomenei pasireiškia tam tikras socialinių paslaugų poreikis, jiems pradedamos teikti konkrečios ir jų poreikius atitinkančios socialinės paslaugos. Vis dėlto, socialiniame darbe pagrindinis tikslas nėra padėti asmeniui, šeimai ar bendruomenei išspręsti susidariusius sunkumus, svarbiausia yra įgalinti žmones, kad jie patys ateityje galėtų savarankiškai spręsti savo gyvenime kylančias problemas.

Mokslinėje literatūroje vyrauja požiūris, kad įgalinimas socialinių paslaugų kontekste labai reikšmingas ir būtent juo turi būti paremtas šiuolaikinis socialinis darbas. Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) pažymi, kad negalią turinčių asmenų įtraukčiai į visuomenę didžiulę įtaką daro įgalinančios socialinės paslaugos. Charenkova (2019) nurodo, kad nors socialiniame darbe įgalinimas gali būti suvokiamas skirtingai (kaip procesas, tikslas ar intervencijos forma), tačiau nepriklausomai nuo proceso traktavimo, tai yra vienas iš reikšmingiausių šiuolaikinių socialinio darbo principų. Venclovienė (2015) taip pat akcentuoja, kad įvairiose socialinio darbo srityse įgalinimo idėja yra itin svarbi ir reikšminga, o be įgalinančių metodų taikymo socialiniame darbe moderni gerovės valstybė tiesiog negali būti įsivaizduojama.

Įgalinimas socialiniame darbe pasižymi tam tikrais bruožais. Vienas iš svarbiausių įgalinančių socialinių paslaugų teikimo principų yra santykių tarp negalią turinčių asmenų ir socialinių darbuotojų ypatumai. Jurevičienė, Šapelytė (2011) pažymi, kad socialiniame darbe įgalinimo procese dalyvauja įgalintojas (socialinis darbuotojas) ir įgalinamasis asmuo (socialinio darbuotojo klientas). Socialinis darbuotojas, užtikrindamas horizontalius tarpusavio santykius, veikdamas lygiavertiškoje aplinkoje, siekia paskatinti klientą pokyčiams, įgalinti jį savarankiškai pasirinkti savo sprendimus. Ruškaus ir kt. (2013) požiūriu, įgalinimo socialiniame darbe šerdis yra teisingas santykis tarp kliento ir socialinio darbuotojo, kuris turėtų būti lygiavertis, grįstas partneryste. Pastarųjų autoriaus nuomone, socialinį darbą dirbantys specialistai turėtų būti traktuojami ne kaip šališki profesionalai, bet kaip partneriai, kurie padeda negalią turintiems asmenims plėsti jų suvokimą, formuoti naujus svarbius įgūdžius. Gerulaitis ir kt. (2014) taip pat akcentuoja, kad įgalinimu paremtas socialinis darbas turėtų pasižymėti tuo, kad santykis tarp socialinių darbuotojų ir negalią turinčių asmenų būtų paremtas ne autoritariniais bruožais, jie turėtų būti lygiaverčiai, partneriški, paremti abipuse pagarba ir pasitikėjimu. Labai svarbu užtikrinti tai, kad abi šiose procese dalyvaujančios pusės veiktų kaip komanda, kuri siekia bendrų tikslų. To paties požiūrio laikosi Kam (2021), kurio teigimu, socialiniams darbuotojams svarbu neperimti negalią turinčių asmenų gyvenimo kontrolės, nedaryti įtakos jų sprendimams, nesijausti pranašesniu ar turinčiu daugiau galios negu paslaugų gavėjai. Įgalinimas socialiniame darbe turi būti paremtas požiūriu, kad paslaugų gavėjai yra pajėgūs įgyti galių ir gebėjimų, kurie leistų jiems būti savarankiškiems ir kuo mažiau priklausomiems nuo socialinių darbuotojų, todėl labai svarbu yra palikti erdvės jo paties sprendimų priėmimo laisvei. Gvaldaitė (2009) taip pat pažymi, kad socialiniai darbuotojai turėtų vengti vadovavimo, nurodinėjimo, kontrolės, nukreiptos į intelekto negalią turinčios asmenis. Socialiniams darbuotojams svarbu laikytis profesinės etikos, aukštų vertybinių nuostatų, pagarbos dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis, nesijausti už jais pranašesniais ar turinčiais daugiau galios ir įtakos.

Dalis autorių akcentuoja negalią turinčių asmenų įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus svarbą, pagalbą jiems priimant sprendimus. Juodkaitės (2015) teigimu, intelekto negalią turintiems asmenims pagalba priimti sprendimus nėra atskira programa ar metodas. Tai turėtų būti traktuojama kaip darbo su žmogumi procesas, visų pirma siekiant identifikuoti, kokia pagalba reikalinga konkrečiam asmeniui ir, atsižvelgiant į aplinkos kontekstus, surandant būdą kaip tokią pagalbą suteikti. Kaip akcentuoja Ruškus ir kt. (2013) įgalinimo procesas socialiniame darbe pradedamas tada, kai patys socialinio darbo klientai suvokia savo potencialą, geba apibrėžti savo poreikius bei siekius ir jie patys, o ne socialinio darbo specialistai, priima svarbiausius sprendimus ir iš to kylančią atsakomybę. Pastarojo autoriaus teigimu, socialiniams darbuotojams siekiant intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo, svarbu visų pirma suvokti šių asmenų poreikius, suprasti kaip jie patys mato galimas potencialias sprendimų priėmimo galimybes. Louw ir kt. (2020) teigimu, užtikrinant įgalinčias socialines paslaugas negalią turintiems asmenims svarbu padėti jiems suvokti savo turimą potencialą, todėl visų pirma yra svarbu didžiausią dėmesį skirti jų stipriausių vidinių savybių identifikavimui ir stiprinimui. Wehmeyer (2020) taip pat pabrėžia, kad svarbu pasiekti tai, kad negalią turintys asmenys galėtų patys suvokti savo gebėjimus ir potencialias galimybes, stiprintų pasitikėjimą savo jėgomis, didintų savo savivertę. Visa tai tolimesnėje perspektyvoje ves prie jų socialinės padėties gerinimo, pasinaudojant jų jau turimomis savybėmis bei naujai suformuotais socialiniais įgūdžiais.

Wehmeyer (2020) teigimu, užtikrinant intelekto negalią turinčių asmenų savarankišką sprendimų priėmimą turėtų būti remiamasi tam tikrais postulatais (žr. 4 pav.).

4 pav. Postulatai, kuriais paremtas intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškas sprendimų priėmimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Wehmeyer (2020)

Motiečienės (2012) teigimu, negalią turinčių asmenų įtrauktį į visuomenę skatinančios ir didinančios socialinės paslaugos turėtų padėti užtikrinti tai, kad šiems asmenims nebūtų varžoma galimybė naudotis pilietinėmis teisėmis įvairiose srityse (švietimo sektoriuje, darbinėje srityje, socialinės pagalbos gavime, kokybiško laisvalaikio užtikrinime ir kt.). Tapačiai nurodo ir Gerulaitis (2014), kurio teigimu, įgalinančios socialinės paslaugos turėtų padėti asmenims, turintiems negalią, spręsti jiems kylančias socialines problemas, taip pat didinti šių asmenų savarankiškumą ir skatinti

juos dalyvauti visuomeniniame gyvenime (švietimo sektoriuje, darbo rinkoje, socialinėje bei kultūrinėje sferoje ir kt.). Pastarojo autoriaus teigimu, teikiant įgalinančias socialines paslaugas negalią turintiems asmenims labai svarbu užtikrinti šių asmenų autonomiškumą, leisti jiems patiems priimti svarbius sprendimus, mažinti kylantį barjerą tarp negalią turinčių asmenų ir įvairių institucijų atstovų.

Kitas svarbus įgalinančių socialinių paslaugų principas yra tas, kad negalią turintys asmenys turėtų būti pilnaverčiai socialinių paslaugų proceso planavimo, įgyvendinimo ir tobulinimo dalyviai. Motiečienė (2012) pabrėžia, kad planuojant ir teikiant socialines paslaugas negalią turintiems asmenims, labai svarbus šių asmenų dalyvavimas visuose šios srities sprendimų priėmimuose. Intelkto negalią turintiems asmenims svarbu būti įtrauktiems į socialinių paslaugų planavimo, organizavimo ir teikimo procesus. Dvariono ir kt. (2014) teigimu, socialinių paslaugų planavimo metu turėtų būti orientuojamasi į konkrečius jų gavėjus ir jų poreikių tenkinimą, o ne atsižvelgiama į socialines paslaugas teikiančių įstaigų metodinius planus ar atitiktį kitiems jų formaliems dokumentams. Socialinių paslaugų poreikis turi būti inicijuotas iš negalią turinčių asmenų perspektyvos, o ne „nuleidžiamas“ socialinių darbuotojų. Taip pat negalią turinčius asmenis tikslinga įtraukti į socialinių paslaugų stebėsenos ir vertinimo procesus, tolimesnių pokyčių planavimą.

Reikšmingas savanoriškas bei laisvavališkas negalią turinčių asmenų dalyvavimas įgalinimo procese. Kaip nurodo Motiečienė (2012) svarbu siekti, kad negalią turintys asmenys patys būtų suinteresuoti savanoriškai dalyvauti planuojant ir organizuojant socialinių paslaugų teikimą, svarstant bei priimant svarbiausius šios srities sprendimus. Di Maggio ir kt. (2019), Wehmeyer (2020) teigimu, negalią turinčių asmenų įgalinimas bus neįmanomas be jų pačių laisvanoriško ir motyvuoto įsitraukimo į socialinių paslaugų planavimo ir organizavimo procesus, noro patiems įgyti įgūdžių ir gebėjimų, leidžiančių užtikrinti savarankišką gyvenimo valdymą. Be to, kaip nurodo McMahon, Hatton (2021), jeigu negalią turintys asmenys suvoks savo pačių iniciatyvos ir motyvacijos reikšmę jiems planuojamų teikti socialinių paslaugų kontekste, įgalinimo procesas bus kur kas sėkmingesnis, efektyvesnis ir greičiau bus pastebimi teigiami jo rezultatai.

Skirtingi autoriai akcentuoja svarbiausius negalią turinčių asmenų įgalinimo principus. Noordink ir kt. (2021) nurodo, kad socialinių paslaugų kontekste negalią turinčių asmenų įgalinimas turėtų būti vykdomas keliais etapais:

1. Suteikiant galimybę negalią turintiems asmenims dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, kurie susiję su jiems teikiamų socialinių paslaugų pasirinkimu, planavimu, teikimo tvarka. Negalią turintys asmenys visų pirma turėtų būti informuojami apie visas socialinių paslaugų gavimo galimybes, jų ypatumus ir patys turėtų dalyvauti sprendimuose dėl jų gavimo, tikslingumo ir kt. svarbiais klausimais (Noordink ir kt., 2021). Davidson ir kt. (2015) teigimu, negalią turintys asmenys turėtų būti supažindinami su visomis galimomis alternatyvomis, jiems turėtų būti detalios

pristatomi visi galimi pasirinkimo variantai, tačiau galutinis sprendimas turi būti priimamas tik paties intelekto negalią turinčio asmens. Svarbu pabrėžti tai, kad intelekto negalią turinčių asmenų priimti sprendimai nebūtinai turi būti racionalūs, kadangi juos priimant atsižvelgiama į tuo metu išgyvenamas emocijas, vyraujančias aplinkybes, tarpasmeninius santykius, intuiciją ir kt.

2. Užtikrinant efektyvų ir veiksmingą negalią turinčių asmenų bendravimą ir bendradarbiavimą su įvairių sričių specialistais ir darbuotojais (valstybės tarnautojais, gydytojais, socialinio sektoriaus darbuotojais ir kt.). Tai yra svarbu tam, kad kiti specialistai atsižvelgtų į negalią turinčio asmens teises, turimus lūkesčius ir poreikį pačiam priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus, pvz. dėl gyvenamosios vietos, tam tikrų socialinių paslaugų būtinumo ir kt. atvejais (Noordink ir kt., 2021).

3. Suteikiant negalią turintiems asmenims galimybę dalyvauti politikos formavimo procesuose, tai užtikrinant per jų dalyvavimą politinėse diskusijose, svarstant jų gyvenimui aktualių klausimų sprendimus. Aukščiausiai negalią turinčių asmenų įgalinimo sričiai priskiriama galimybė negalią turintiems asmenims suvokti savo reikšmingumą politiniu lygiu sprendžiant struktūrines savo ir kitų asmenų problemas, atkreipiant politikų dėmesį į tam tikras praktines problemas, darant įtaką politiniams sprendimams (Noordink ir kt., 2021).

Mokslinėje literatūroje pažymima ir tai, kad įgalinimas socialinio darbo kontekste yra ilgalaikis procesas. Kaip nurodo Gerulaitis (2014), kai kuriais atvejais įgalinimas gali trukti visą žmogaus gyvenimą. Liepinskaitė, Motiečienė (2017) pažymi, kad net ir labai ilgai trunkantis įgalinimo procesas nebūtinai reiškia, kad intelekto negalią turintis asmuo galiausiai išmoks būti savarankiškas, pats gebės spręsti kasdienius iššūkius ir kylančias problemas, gebės naudotis turimais vidiniais ir išoriniais ištekliais.

Vis dėlto, nors intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimas yra ilgalaikis procesas, tai nereiškia, kad šio proceso reikėtų vengti. Negalią turinčių asmenų įgalinimas turėtų būti skatinamas, kadangi jo metu vyksta reikšmingi pozityvūs pokyčiai, susiję su žmogaus emocine ir psichologine būseną, jo socialiniais ryšiais, savarankiškumo ugdymu, dalyvavimu visuomeninėse veiklose (King ir kt., 2017). Noordink ir kt. (2021) nurodo, kad negalią turinčių asmenų įgalinimas yra ilgalaikis procesas ir jo rezultatai nebus greitai pastebimi, kadangi šis procesas reikalauja daug laiko, darbo ir kitų sąnaudų. Vis dėlto, pastarieji autoriai pažymi ir tai, kad kuo ilgiau negalią turintis asmuo dalyvauja įgalinimo procese, tuo labiau didėja jo savarankiškumo lygis, savo reikšmingumo suvokimas bei tuo labiau ugdomi gebėjimai, leidžiantys asmeniui pačiam priimti svarbiausius sprendimus ir veikti savarankiškai.

Apibendrinant galima pastebėti, kad modernus požiūris į socialinę darbą yra paremtas įgalinimo principo realizavimu. Teikiant socialines paslaugas svarbiausia siekti įgalinti žmones, kad ateityje jie patys galėtų savarankiškai spręsti savo gyvenime kylančias problemas. Tik užtikrinant

įgalinančių socialinių paslaugų teikimą įmanoma pasiekti, kad bus didinamas paslaugų gavėjų autonomiškumo lygis, skatinama jų socialinė įtrauktis. Įgalinančios socialinės paslaugos turėtų pasižymėti tuo, kad jų metu negalią turintys asmenys suvoktų ir tobulintų savo turimą potencialą, įgytų galią ir motyvaciją patiems priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus. Taip pat šie asmenys turėtų būti įtraukiami į socialinių paslaugų planavimo, organizavimo, teikimo, vertinimo ir tobulinimo procesus, jie turėtų būti skatinami patys savo noru imtis iniciatyvos dalyvauti šiuose procesuose. Svarbu ir tai, kad santykiai tarp socialinių darbuotojų ir klientų turėtų būti lygiaverčiai, grįsti partneryste ir kolegiališkumu. Kuo ilgiau negalią turintys asmenys dalyvauja įgalinimo procese, tuo labiau stiprėja jų įgūdžiai, gebėjimai ir motyvacija savarankiškai veikti.

1.3. Dienos centrų galimybės įgalinant asmenis su intelekto negalia

Dienos centrai yra institucijos, kuriose intelekto ir kito pobūdžio negalią turintiems asmenims, taip pat kitoms pažeidžiamoms gyventojų socialinėms grupėms (vyresnio amžiaus asmenims, socialinę riziką patiriančioms šeimoms ir kt.) teikiamos kompleksinės, jų poreikius atitinkančios, įgalinančios socialinės paslaugos (Ellen ir kt., 2017). Šios įstaigos dažniausiai steigiamos bendruomenių ar savivaldybių lygmeniu ir jose siekiama spręsti šių asmenų patiriamas socialines ir kito pobūdžio problemas, didinti šių asmenų savarankiškumą, užtikrinti jų socialinę įtrauktį, visapusiškai gerinti jų gyvenimo kokybę (Aseyedali ir kt., 2019).

Dienos centrų, teikiančių socialinės priežiūros paslaugas asmenims su negalia, veikla yra paremta praktinėmis Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (2010) įgyvendinimo nuostatomis. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (2010) 19-ajame straipsnyje akcentuojama negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo svarba. Šiame straipsnyje nurodoma, kad negalią turintys asmenys turi lygią, kaip ir visi kiti asmenys, teisę gyventi bendruomenėje. Negalią turintiems asmenims turėtų būti sudarytos sąlygos patiems pasirinkti savo gyvenamąją vietą, nuspręsti su kuo jie nori gyventi. Taip pat konvencijoje pabrėžiama, kad negalią turintiems asmenims turėtų būti sudaryta galimybė nevaržomai naudotis „įvairiomis namuose, gyvenamojoje vietoje teikiamomis ir kitomis pagalbėmis bendruomenėje teikiamomis paslaugomis, įskaitant asmeninę pagalbą, būtiną padėti gyventi ir įsitraukti į bendruomenę ir užkirsti kelią izoliavimui ar atskyrimui nuo bendruomenės“ (Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija, 2010).

Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (2010) 12-ajame straipsnyje „Lygybė prieš įstatymą“ akcentuojama, kad visi negalią turintys asmenys turi lygiavertę teisę į veiksnumą visose gyvenimo srityse. Pažymima, kad asmens turima negalia ir/ar jo gebėjimai priimti sprendimus negali būti pagrindu paneigti jo teisinį veiksnumą ir tokiu būdu sumažinti jo, kaip teisės subjekto, teisinį statusą. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją ratifikavusios valstybės įsipareigoja imtis

atitinkamų priemonių tam, kad negalią turintiems asmenims būtų sudarytos galimybės pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiksnumą. Juodkaitė (2015) pažymi, kad negalią turinčių asmenų teisinio veiksnumo realizavimas ir įgyvendinimas reiškia, kad kiekvienas asmuo turi būti laikomas pilnaverčiu sprendimų priėmėju, todėl jam turi būti sudaromos galimybės priimti savarankiškus sprendimus visose jo gyvenimo srityse, įskaitant jo apsisprendimą dėl sveikatos priežiūros paslaugų gavimo, gyvenamosios vietos pasirinkimo, asmeninių santykių palaikymo, profesinės veiklos pasirinkimo, finansų ir nuosavybės valdymo, motinystės/tėvystės ir kitose svarbiose srityse.

Institucinės globos institucijos, kuriose tradiciškai buvo užtikrinama intelekto negalią turinčių asmenų socialinė globa, kritikuojamos dėl skirtingų priežasčių, todėl daugelis modernių pasaulio valstybių atsisako institucinės globos modelio ir pereina prie bendruomenėje teikiamų paslaugų intelekto negalią turintiems asmenims. Viena iš reikšmingiausių to priežasčių yra tai, kad institucinės globos institucijose gyvenantiems asmenims nesudaromos galimybės gyventi savarankiškai (ir savarankiškai priimti sprendimus) (Makharadze ir kt., 2010). Institucinės globos įstaigose didžiąją dalį sprendimų už asmenis priima juos prižiūrintis ir jais besirūpinantis personalas. Tai lemia didelę įstaigoje gyvenančių asmenų priklausomybę nuo joje dirbančio personalo, neskatina jų autonomijos, neugdo gebėjimų patiems rūpintis savimi ir priimti sprendimus konkrečiose savo gyvenimo srityse, tokiose kaip pomėgių realizavimas, laisvalaikis, sveikatos priežiūra ir kt. (Cascio ir kt., 2020).

Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2021) nurodo, kad institucinės globos įstaigos dažnu atveju būna įsteigtos atskirai nuo bendruomenių, jos yra uždaros, todėl jose gyvenantys intelekto ar kito pobūdžio turintys negalią asmenys neturi galimybės formuoti įprastų socialinių tinklų. Wied ir kt. (2019) nurodo, kad kritikuotina ir tai, kad institucinės globos institucijos yra uždaros nuo visuomenės, todėl jose gyvenantiems asmenims didinama socialinė atskirtis, mažinamos šiose institucijose gyvenančių asmenų įtrauktis į visuomenę galimybės, kadangi ribojamas jose gyvenančių asmenų dalyvavimas skirtingose visuomeninėse veiklose, tokiose kaip švietimas, kultūra, sportas, įvairios profesinės ir darbinės veiklos ir kt. Pastarųjų autorių teigimu, institucinės globos institucijose gyvenantiems asmenims yra sudaromos itin siauros ir ribotos galimybės ugdyti tam tikrus įgūdžius, įgyti naujų gebėjimų ir kompetencijų. Be to, kaip pažymi Lin ir kt. (2016) institucinės globos institucijose gyvenantiems negalią turintiems asmenims dažnu atveju trūksta privatumo, jiems neužtikrinama reikalinga asmeninė erdvė, gyvenamoji aplinka nėra pritaikyta jų poreikių tenkinimui, o visa tai nesuderinama su šių asmenų orumo užtikrinimu. Dėl minėtų priežasčių institucinės globos institucijose gyvenantys asmenys gali patirti įvairių emocinių ir psichologinių sunkumų, nulemtų netinkamų ir nepatogių gyvenimo sąlygų ir aplinkybių.

Dienos centrai, veikiantys bendruomenėse, yra pripažįstami daug geresne institucinių globos namų alternatyva. Šios institucijos yra viena iš bendruomeninių socialinių paslaugų rūšių, suteikianti galimybę negalią turintiems asmenims „gyventi bendruomenėje ir joje gauti individualią, poreikius atitinkančią ir savarankiškumą skatinančią pagalbą“ (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2023, p. 96). Bendruomeninės socialinės paslaugos yra orientuotos į tai, kad intelekto negalią turintys asmenys jiems reikalingą paramą ir pagalbą gautų ne gyvendami konkrečiose institucijose ar globos įstaigose, bet tokioje gyvenamojoje aplinkoje, kurią patys gali pasirinkti. Tokiu būdu siekiama didinti asmenų socialinę įtrauktį, prisidėti prie jų savarankiškumo didinimo, nedarant neigiamos žalos socialinėms ir emocinėms negalią turinčių asmenų gyvenimo sritims (Aseyedali ir kt., 2019).

Svarbiausia dienos centrų paskirtis yra siekti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo. Anderson ir kt. (2020) teigimu, lankydami dienos centrus intelekto negalią turintys asmenys turi galimybę dalyvauti įvairiose veiklose, tokiu būdu jie plečia savo socialinį ratą, ugdo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, didina savo savivertę, formuoja svarbius savarankiškumo įgūdžius, taip pat didina motyvaciją dalyvauti ne tik dienos centre organizuojamose veiklose, bet ir drąsiau įsitraukia į visuomeninį gyvenimą. Makharadze ir kt. (2010) nuomone, dalyvaudami dienos centrų veiklose, intelekto negalią turintys asmenys ne tik tobulina savo socialinius įgūdžius, bet taip pat ugdo ir asmeninius gebėjimus, kurie leidžia jiems užsiimti tam tikra profesine veikla, padeda realizuoti savo gebėjimus ir polinkius, mažina jų priklausomybę nuo aplinkinių asmenų. Kaip nurodo Adomaitytė Subačienė (2019) intelekto negalią turintiems asmenims dienos centruose teikiamos paslaugos turi labai reikšmingą poveikį šių žmonių savarankiškumo ugdymui, jų įgalinimui ir autonomijai.

Dienos centrai sudaro labai svarbią galimybę intelekto negalią turintiems asmenims gyventi savo namuose (ar kitoje jų pasirinktoje vietoje), tačiau gauti paslaugas arti savo gyvenamosios vietos. Dienos centrai atlieka svarbią intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo funkciją, kuri pasireiškia per skirtingų veiklų intelekto negalią turintiems asmenims organizavimą. Šiems asmenims dienos centruose užtikrinamos veiklos, kurių metu ne tik rūpinamasi konkrečių jų poreikių tenkinimu, tačiau taip pat vykdomas šių asmenų visapusiškas ugdymas, teikiama pagalba jų socializacijos procese, skatinamas negalią turinčių asmenų savarankiškumas ir įsitraukimas į visuomenę (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2023).

Naruse ir kt. (2020) nurodo, kad dienos centruose gali būti teikiamos skirtingos paslaugos, siekiant, kad intelekto negalią turintys asmenys tenkintų savo poreikius, jaustųsi esantys svarbūs, reikalingi ir pilnaverčiai bendruomenės nariai, aktyviai dalyvautų socialiniame gyvenime. Wied ir kt. (2019) teigimu, dienos centrai yra naudingi intelekto negalią turintiems asmenims, kadangi šiose institucijose jie gauna jiems būtiną priežiūrą, emocinę paramą ir socialinį palaikymą, turi galimybę užsiimti mėgstamomis veiklomis, gali tobulinti savo socialinius įgūdžius ir didinti socialinę įtrauktį.

Marconi ir kt. (2018) pažymi, kad dienos centruose teikiamos paslaugos užtikrina, kad intelekto negalią turintys asmenys plėtos savarankiškumą, jausis svarbiais ir reikšmingais, didins savo savivertę, bus mažinama jų socialinė atskirtis ir skatinama įtrauktis į visuomenę.

Aseyedali ir kt. (2019) pažymi, kad dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims gali būti teikiamos skirtingos paslaugos, kurios susistemintos 1 lentelėje.

1 lentelė. Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims užtikrinamos skirtingos paslaugos

Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims užtikrinamos paslaugos	Paslaugų apibūdinimas
Asmeninės priežiūros paslaugos	Dienos centruose gali būti užtikrinamas intelekto negalią turinčių asmenų maitinimas, jiems suteikiamos reikiamos higienos paslaugos ir kt.
Užimtumo ir laisvalaikio veiklų organizavimas	Dienos centruose intelekto negalią turintys asmenys gali vykdyti skirtingas individualias ir grupines veiklas, tokias kaip įvairūs meno užsiėmimai (skirtingos vizualinės raiškos veiklos, muzikos ir šokio užsiėmimai ir pan.), sporto veiklos, dalyvavimas kūrybinėse dirbtuvėse, mokymasis ir kt.
Socialinės rehabilitacijos užtikrinimas	Dienos centruose siekiama skatinti intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, suteikti jiems svarbių socialinių įgūdžių, leidžiančių jiems kurti ir plėtoti tarpasmeninius santykius, dalyvauti visuomeninėje veikloje, motyvuoti juos tapti patiems atsakingiems už svarbiausių sprendimų priėmimą. Socialinė rehabilitacija užtikrinama per įvairias grupines ir projektines veiklas, asmeninius pokalbius, bendras keliones ir išvykas, taip pat kitomis priemonėmis.
Emocinės paramos ir psichologinės pagalbos teikimas	Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamas socialinis palaikymas, užtikrinama jiems būtina emocinė parama ar psichologinė pagalba.
Konsultavimo ir tarpininkavimo paslaugos	Dienos centruose intelekto negalią turintys asmenys yra konsultuojami jiems svarbiais klausimais, taip pat užtikrinamas šių asmenų atstovavimas ir tarpininkavimas jiems bendraujant su kitų institucijų atstovais ar specialistais (pvz. sveikatos priežiūros, teisiniais, socialinės pagalbos gavimo ir kt. klausimais).
Laikinos globos ir priežiūros užtikrinimas	Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims užtikrinama saugi ir jų poreikius atitinkanti aplinka, kurioje jiems teikiama dienos priežiūros ar laikinos globos paslaugos.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Aseyedali ir kt. (2019)

Lietuvoje pereinama nuo institucinės globos prie bendruomenėje teikiamų paslaugų intelekto negalią turintiems asmenims. Vykdoma pertvarka siekiama apsaugoti bet kurio pobūdžio negalią turinčius žmones nuo apgyvendinimo institucinės globos ir rūpybos įstaigose (Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2021). Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) pažymi, kad Lietuvoje, vykdant globos įstaigų pertvarką, numatyta plėtoti dienos centrų infrastruktūrą, didinti jose teikiamų paslaugų spektrą. Svarbiausia dienos centrų paskirtis tapo teikti kompleksines, kiekvieno negalią turinčio asmens poreikius atitinkančias paslaugas, siekiant šių asmenų įgalinimo. Autorių teigimu, dienos centrai atlieka itin svarbią socioedukacinę funkciją, kuri yra nukreipta į asmens turimų galių plėtojimą ir ugdymą, jo

socializacijos siekimą. Socioedukacinė veikla apima rūpinimąsi negalią turinčiais asmenimis, jų ugdymą, savarankiškumo skatinimą, taip pat visavertę pagalbą jų socializacijos procese.

LR socialinių paslaugų kataloge (2006, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-07-01) nurodoma, kad dienos socialinė globa negalią turintiems asmenims gali būti teikiama socialinės globos centruose nuo 3 val. per dieną iki 5 dienų per savaitę. Dienos socialinės globos centre suaugusiems negalią turintiems asmenims aktyvioji veikla pagal poreikius ir galimybes organizuojama grupėmis, kuriose vienu metu gali būti nuo 5 iki 12 asmenų, atsižvelgiant į jų savarankiškumo lygį bei negalią (Socialinės globos normų aprašas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025-01-01).

Skirtingi specialistai (socialiniai darbuotojai, individualios priežiūros darbuotojai, socialinių paslaugų įstaigos užimtumo specialistai, psichologai, psichoterapeutai, sveikatos priežiūros specialistai ir kiti specialistai) negalią turintiems asmenims dienos centruose teikia šias paslaugas:

- Vykdo bendravimo, bendradarbiavimo, sprendimų priėmimo įgūdžių ugdymą,
- Organizuoja dienos užimtumo veiklas (tokias kaip siuvimas, mezgimas, audimas, dailės dirbinių kūrimas, keramika, savarankiškas patalpų, aplinkos tvarkymas ir pan.),
- Teikia psichologinę, psichoterapinę pagalbą,
- Vykdo kasdienių asmens higienos įgūdžių ugdymo, palaikymo ir (ar) atkūrimo paslaugas,
- Organizuoja maitinimą (jei paslauga teikiama ilgiau nei 5 val. per dieną),
- Suteikia pagalbą maitinantį arba vykdo asmens maitinimą,
- Užsiima asmenų laisvalaikio organizavimu,
- Organizuoja ir teikia sveikatos priežiūros paslaugas,
- Organizuoja ir teikia transporto paslaugas,
- Teikia kitas paslaugas, kurios reikalingos asmeniui atsižvelgiant į jo savarankiškumo lygį (LR socialinių paslaugų katalogas, 2006, 13.1.4. punktas, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-07-01).

Remiantis Socialinės globos normų aprašu (2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025-01-01), patvirtintos šios suaugusių asmenų su negalia dienos (trumpalaikės) socialinės globos normos. Dienos socialinės globos įstaigose intelekto negalią turintiems asmenims turi būti sukuriamas ir užtikrinamas sveika ir saugi aplinka. Svarbu, kad intelekto negalią turintys asmenys jaustųsi saugūs, emociškai stabilūs, o jiems kuriama aplinka atitiktų jų poreikius, asmenines savybes, raidos ypatumus, turimus interesus bei poreikius. Santykiai tarp intelekto negalią turinčių asmenų ir jiems socialinės globos paslaugas teikiančio personalo turi būti grįsti pagarba ir pasitikėjimu. Itin svarbu intelekto negalią turintiems asmenims užtikrinti juos įgalinančią aplinką. Dienos centruose turi būti sudarytos sąlygos palaikyti ir ugdyti šių asmenų socialinius įgūdžius ir užtikrinti fizinio aktyvumo,

kultūrinių interesų, socialinės veiklos ir kitų interesų raiškos galimybes. Taip pat negalią turinčiam asmeniui turi būti teikiama pagalba, skatinanti jo savarankiško gyvenimo įgūdžių palaikymą ar įgijimą bei stiprinimą ir leistų jam būti kiek įmanoma savarankišku (Socialinės globos normų aprašas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025-01-01).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad dienos centrai sukuria trejopo pobūdžio naudą:

1. Nauda intelekto negalią turintiems asmenims. Lankydami dienos centrus šie asmenys tobulina savo socialinius ir darbinius įgūdžius, įgyja naujų kompetencijų ir gebėjimų, kurie jiems svarbūs kasdieninėje veikloje. Taip pat mažėja šių asmenų patiriamos emocinės ir elgesio problemos, didinamas jų saugumo ir pasitikėjimo savimi jausmas bei keliama savivertė (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2017). Anderson ir kt. (2020) pažymi, kad lankydami dienos centrus, intelekto negalią turintys asmenys pasižymi geresne emocine būsena. Taip pat šiems asmenims būdingas didesnis savarankiškumo lygmuo, stipresnė jų motyvacija dalyvauti įvairiose visuomeninėse veiklose. McConkey ir kt. (2019) akcentuoja ir tai, kad dienos centruose intelekto negalią turintys asmenys gali kurti ir plėtoti artimus socialinius santykius, formuoti savo socialinį tinklą. Žvelgiant į ilgalaikę perspektyvą, dienos centrus lankantys intelekto negalią turintys asmenys didina savo savarankiškumą, todėl ateityje jie bus vis mažiau priklausomi nuo savo artimųjų ar kitų specialistų pagalbos.

2. Nauda intelekto negalią turinčius asmenis globojantiems artimiesiems. Negalią turinčius asmenis globojantiems artimiesiems sudaroma galimybė pailsėti nuo rūpinimosi jais, sudaromos sąlygos turėti laisvo laiko savo asmeninių poreikių tenkinimui ir realizavimui (Anderson ir kt., 2020). Kai jų globotiniai lanko dienos centrą, globojantiems asmenims sudaroma galimybė pilnavertiškai dalyvauti darbo rinkoje, turėti kokybišką laisvalaikį ir mėgautis pilnaverčiu socialiniu gyvenimu (Aseyedali ir kt., 2019).

3. Naudą bendruomenei. Kai bendruomenėje veikia dienos centrai, tarp jos narių pozityvia linkme keičiasi požiūris į negalią turinčius asmenis ir jų šeimas, didėja tolerancija šiems asmenims, skatinama negalią turinčių asmenų įvairaus pobūdžio įtrauktis į bendruomenę (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2017).

Apibendrinant galima pastebėti, kad dienos centrai yra institucinės globos alternatyva, suteikiant galimybę intelekto negalią turintiems asmenims patiems pasirinkti savo gyvenamą vietą. Dienos centruose negalią turintiems asmenims suteikiama socialinė priežiūra, užtikrinamas užimtumas, teikiama visa jiems būtina pagalba ir parama. Lankydami dienos centrus negalią turintys asmenys gali tobulinti savo įgūdžius ir kompetencijas, ugdyti savarankiškumą, integruotis į bendruomenę. Dienos centruose skatinamas intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškas sprendimų priėmimas, vykdomas jų įgalinimas.

1.4. Socialinių darbuotojų vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose

Dienos centruose svarbiausią vaidmenį siekiant asmenų su intelekto negalia įgalinimo atlieka socialiniai darbuotojai. Kaip pažymi Šinkūnienė (2010), socialiniai darbuotojai yra specialistai, kurių tiesioginis darbas yra susijęs su žmonių gebėjimų stiprinimu, ryšių su visuomenė kūrimu ir plėtojimu, įtraukties į visuomenę skatinimu ir pilnavertiško žmogaus socialinio funkcionavimo siekimas.

Gerulaitis (2014) nurodo, kad socialinių darbuotojų darbas su intelekto negalią turinčiais asmenimis turi būti sudarytas iš keturių etapų (žr. 5 pav.).

5 pav. Socialinių darbuotojų darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis etapai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Gerulaitis (2014)

Pats pirmasis yra supratimo formavimo etapas. Šiame etape socialiniai darbuotojai turėtų intelekto negalią turintiems asmenims suteikti žinių, formuoti jų naują patirtį tam, kad jie įgytų teigiamą požiūrį į save, pažintų ir suvoktų savo turimus gebėjimus ir kompetencijas, geriau suprastų juos supančią aplinką, išvelgtų savo turimą potencialą dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Tolimesnis yra mokymosi ir ryšių kūrimo etapas. Šiame etape socialiniai darbuotojai moko ir skatina negalią turinčius asmenis kurti ir palaikyti socialinius ryšius, ugdyti kitus svarbius gyvenimo įgūdžius ir kompetencijas tam, kad jiems būtų sukuriamos galimybės pilnavertiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Veikimo etape socialiniai darbuotojai padeda intelekto negalią turintiems asmenims įsitraukti į skirtingas visuomenines veiklas (švietimo sektoriuje, profesinėje veikloje, socialinėje, kultūrinėje veikloje ir kt.). Dalyvavimas šiose veiklose negalią turintiems asmenims sukelia pozityvius jausmus ir išgyvenimus, tokius kaip pasitenkinimą ir didžiavimąsi savimi, džiaugsmą ir kt. Šiame etape sparčiai didėja negalią turinčių asmenų savivertė ir savigarba, išnyksta

nepasitikėjimas savo jėgomis, neigiamas savęs vertinimas. Paskutinis yra įnašas į bendrą veiklą etapais. Šiame etape intelekto negalią turintys asmenys visuose ankstesniuose etapuose įgytas žinias ir kompetencijas integruoja į kasdienines savo veiklas ir siekia autonomiško ir savarankiško gyvenimo. Esant poreikiui socialiniai darbuotojai padeda negalią turintiems asmenims spręsti jiems kylančius sunkumus, tačiau didžioji dalis atsakomybės už savarankiško gyvenimo kūrimą turi tekti negalią turintiems asmenims (Gerulaitis, 2014).

Socialiniai darbuotojai dienos centruose atlieka daug skirtingų funkcijų, siekdami intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo. Raudeliūnaitės, Gudžinskienės (2017) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniai darbuotojai, įgalindami intelekto negalią turinčius asmenis dienos centruose, organizuoja skirtingas socioedukacines veiklas:

1. Buitinių įgūdžių lavinimą (tai apima maisto gaminimą, namų ruošą, apsipirkimą parduotuvėje ir kt. veiklas),
2. Asmens priežiūros įgūdžių ugdymą (asmens higienos mokymą, tinkamo požiūrio į sveikatą formavimą ir kt.).
3. Darbo įgūdžių ugdymą (tai apima profesinį orientavimą, įvairių rankdarbių atlikimą, aplinkos tvarkymą, kultūrinių renginių ar objektų lankymą, įvairių žaidimų organizavimą ir kt. veiklas, kurių metu tobulinami asmenų darbo įgūdžiai).
4. Socialinių įgūdžių ugdymas (tai bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių lavinimas dienos centruose, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių ugdymas už dienos centro ribų ir veiklos organizavimo įgūdžių mokymas) (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2017).

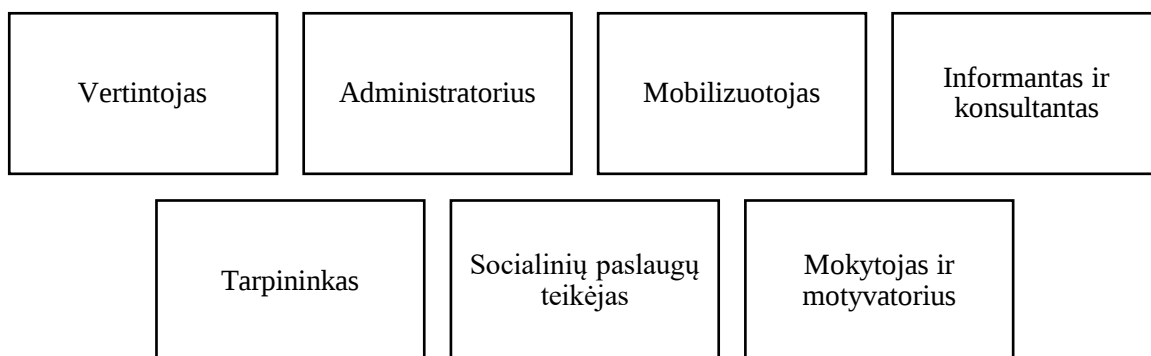
Socialiniai darbuotojai, dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis dienos centruose, gali taikyti skirtingus veiklų metodus. Tarp tikslingiausių metodų minimas individualus bei grupinis asmenų konsultavimas; praktinių situacijų sprendimo demonstravimas; asmeninio pavyzdžio rodymas; edukacinių situacijų kūrimas; skirtingų tam tikro elgesio skatinimo ir asmenų motyvavimo būdų taikymas (Zuchowski, McLennan, 2023). Ruškaus ir kt. (2013) teigimu, socialiniai darbuotojai, siekdami asmenų įgalinimo gali naudoti skirtingus metodus, kurie padėtų asmenims geriau suvokti save ir supančią aplinką. Patys socialiniai darbuotojai gali nuspręsti, kurie metodai kiekvienu konkrečiu atveju bus tinkamiausi ir leis pasiekti efektyviausių rezultatų, siekiant ugdyti intelekto negalią turinčių asmenų socialinius įgūdžius, didinti jų savarankiškumą, skatinti integraciją į visuomenę.

Gudelytė, Ruškus (2019) pažymi, kad įgalinimas ypatingai reikšmingas intelekto negalią turintiems asmenims. Siekiant užtikrinti šių asmenų orumą, užtikrinti jų autonomiją, turi būti sudaroma galimybė jiems patiems išreikšti savo valią. Tokią galimybę sukuria pagalbinio sprendimų priėmimo modelis, kuriame reikšmingai dalyvauti gali ir socialiniai darbuotojai. Šie specialistai gali padėti negalią turintiems asmenims padėti susipažinti su visa jiems aktualia informacija, ją apdoroti,

prioritezuoti galimas alternatyvas, padėti tinkamai išreikšti savo nuomonę ar pageidavimus, taip pat padėti praktiškai įgyvendinti priimtus sprendimus.

Socialiniai darbuotojai, dienos centruose dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, ne tik atlieka skirtingas funkcijas ir veiklas, bet taip pat prisiima ir skirtingus vaidmenis. Kaip nurodo Slayter, Johnson (2023), socialinio darbuotojo vaidmuo gali būti apibrėžiamas kaip tam tikras jo atliekamos veiklos, veiksmų ir siekiamų tikslų siekimo bei koordinavimo būdas, kuris susijęs su tam tikrų veiklos funkcijų atlikimu.

Mokslinėje literatūroje detalizuoti vaidmenys, kuriuos socialiniai darbuotojai atlieka dienos centruose dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis (žr. 6 pav.). Bertelli ir kt. (2017) teigimu, praktinėje veikloje socialiniai darbuotojai, dienos centruose dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, vienu metu atlieka ne vieną, bet keletą skirtingų vaidmenų.

6 pav. Socialinių darbuotojų vaidmenys, dirbant dienos centruose su intelekto negalią turinčiais asmenimis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Bertelli ir kt. (2017), Slayter, Johnson (2023), Zuchowski, McLennan, (2023)

Visų pirma, socialiniai darbuotojai atlieka **vertintojų** vaidmenį. Socialiniai darbuotojai vertina asmenų su intelekto negalia patiriamas problemas, renka informaciją apie jo turimą negalią, vertina konkrečių socialinių paslaugų poreikį (Zuchowski, McLennan, 2023). Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims, įvertinus jų konkrečius poreikius, sudaromas individualus socialinės globos planas. Čia išryškėja ir **administratoriaus** vaidmuo, kadangi, kaip nurodo Bertelli ir kt. (2017), socialiniai darbuotojai, dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, rengia ir pildo įvairius dokumentus, socialinio darbo programas, atlieka jų peržiūrą, vertinimą ir koregavimą. Dienos centruose socialiniai darbuotojai taip pat yra atsakingi už individualaus socialinės globos plano parengimą (tačiau esant poreikiui, jo rengime gali dalyvauti ir kito išoriniai specialistai). Socialiniai darbuotojai periodiškai peržiūri ir koreguoja asmenų individualius socialinės globos planus. Tai turi būti vykdoma ne rečiau kaip vieną kartą per metus, o atsiradus naujoms aplinkybėms – iš karto po jų atsiradimo (Socialinės globos normų aprašas, 2007). Dienos centruose socialiniai

darbuotojai atlieka ir **mobilizuotųjų** vaidmenį. Nustatę konkrečių socialinių paslaugų poreikį intelekto negalią turintiems asmenims, jie į pagalbos asmeniui teikimo procesą įtraukia kitus specialistus (psichologus, psichoterapeutus, sveikatos priežiūros specialistus ir kt.) (Slayter, Johnson, 2023).

Socialiniai darbuotojai taip pat atlieka **informanto ir konsultanto** vaidmenį. Dvariono ir kt. (2014) teigimu, negalią turintys asmenys socialinių darbuotojų informuojami ir konsultuojami visais jiems aktualiais klausimais, kad jie patys būtų pajėgūs priimti savarankiškus sprendimus. Ruškus, ir kt. (2013) nurodo, kad socialiniai darbuotojai teikia intelekto negalią turintiems asmenims konsultacijas dėl potencialių išteklių pasiekiamumo, suteikia jiems visą informaciją, kuri susijusi su potencialiais jų sprendimais. Gudelytė, Ruškus (2019) pažymi, kad socialinis darbuotojas padeda intelekto negalią turintiems asmenims surasti jiems aktualius informacijos šaltinius, objektyviai ir suprantamai pateikia informaciją, padeda asmenims prioritetizuoti galimus jų pasirinkimus, padeda priimti sprendimus.

Be to, socialiniai darbuotojai atlieka **tarpininkų** vaidmenį. Gudelytė, Ruškus (2019) pažymi, kad socialinio darbuotojo pagalba gali būti reikalinga intelekto negalią turinčiam asmeniui formuluojant bei išreiškiant pageidavimą ar nuomonę ir ją perteikiant kitiems specialistams. Būtent šiame kontekste socialinio darbuotojo, kaip tarpininko tarp negalią turinčio asmenis ir kitų šalių, poreikis. Noordink ir kt. (2021) nurodo, kad socialiniais darbuotojai, būdami tarpininkais, turi užtikrinti efektyvų ir veiksmingą intelekto negalią turinčių asmenų bendravimą ir bendradarbiavimą su įvairių sričių specialistais ir darbuotojais (valstybės tarnautojais, gydytojais, socialinio sektoriaus darbuotojais ir kt.). Tai yra svarbu tam, kad kiti specialistai atsižvelgtų į intelekto negalią turinčio asmens teises ir poreikį pačiam priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus, pvz. dėl gyvenamosios vietos, tam tikrų socialinių paslaugų būtinumo ir kt. atvejais.

Vienas iš reikšmingiausių socialinių darbuotojų vaidmenų, dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis dienos centruose, yra **socialinių paslaugų teikėjo** vaidmuo. Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) pažymi, kad dienos centruose socialiniai darbuotojai turi intelekto negalią turintiems asmenims suteikti individualią, jų poreikius atitinkančią ir savarankiškumą skatinančią pagalbą. Dvariono ir kt. (2014) teigimu, socialiniai darbuotojai dienos centruose turi užtikrinti tai, kad negalią turintiems asmenims aktualios socialinės paslaugos jiems būtų lengvai pasiekiamos, nebūtų sudaroma jokių kliūčių šiems asmenims jomis pasinaudoti.

Taip pat labai svarbus yra ir **mokytojo bei motyvatoriaus** socialinių darbuotojų vaidmuo. Aseyedali ir kt. (2019) pažymi, kad dienos centruose dirbantys socialiniai darbuotojai intelekto negalią turintiems asmenims suteikia svarbių įgūdžių, lavina ir moko juos, skatina kurti ir plėtoti tarpasmeninius santykius, dalyvauti visuomeninėje veikloje, skatina intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, motyvuoja juos tapti patiems atsakingiems už svarbiausių sprendimų

priėmimą. Motieėienė (2012) taip pat nurodo, kad dienos centruose teikdami įgalinančias socialines paslaugas socialiniai darbuotojai ugdo intelekto negalią turintiems asmenims savarankiškumo įgūdžius, skatina juos ateityje patiems savarankiškai spręsti susidariusius įvairaus pobūdžio sunkumus.

Apibendrinant galima pastebėti, kad dienos centruose dirbantys socialiniai darbuotojai, dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, atlieka skirtingas funkcijas ir veiklas, prisiima skirtingus vaidmenis. Socialiniai darbuotojai yra intelekto negalią turinčių asmenų poreikių vertintojai, jie administruoja socialinių paslaugų teikimą šiems asmenims, esant poreikiui į šį procesą įtraukia ir kitus reikalingus specialistus. Taip pat socialiniai darbuotojai informuoja ir konsultuoja intelekto negalią turinčius asmenims visais jiems rūpimais klausimais, esant poreikiui tarpininkauja tarp jų ir kitų specialistų ar institucijų. Socialiniai darbuotojai taip pat yra socialinių paslaugų teikėjai, mokytojai ir motyvatoriai. Jie rūpinasi, kad intelekto negalią turintys asmenys dienos centruose gautų visą jiems aktualią paramą ir pagalbą, lavina ir ugdo jų įgūdžius, skatina jų savarankiškumą, motyvuoja juos tapti atsakingiems už svarbiausius savo gyvenimo sprendimus.

2. ASMENŲ SU INTELEKTO NEGALIA ĮGALINIMO DIENOS CENTRUOSE EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologija

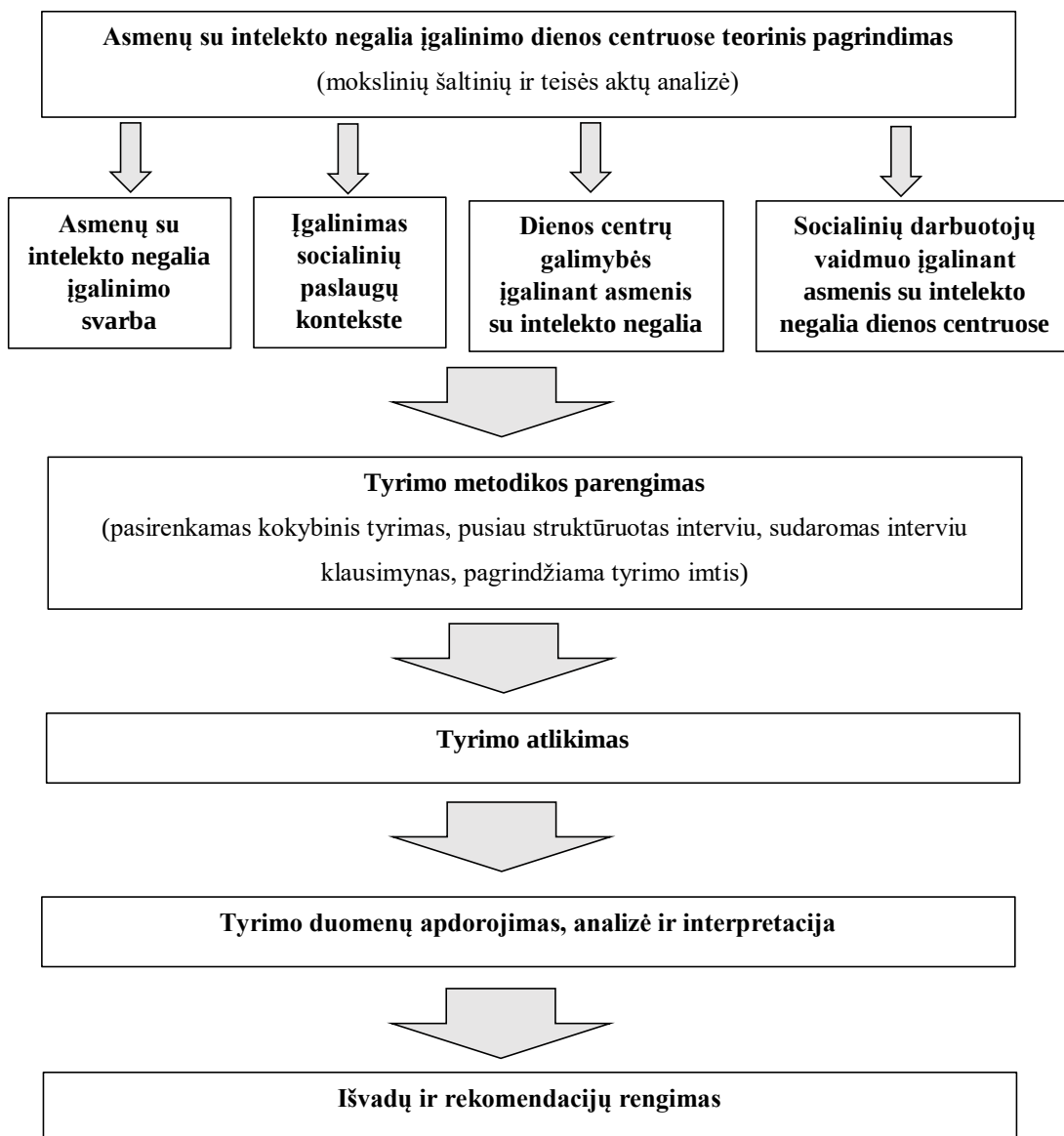
Tyrimo metodologinė prieiga. Tyrimo metu siekiama identifikuoti asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose realią praktiką, remiantis socialinių darbuotojų patirtimi. Darbe keliama probleminiai klausimai: Kaip praktiškai vyksta asmenų su intelekto negalia įgalinimas dienos centruose? Koks socialinio darbuotojo vaidmuo asmenų su intelekto negalia įgalinimo procese dienos centruose? Kokie kyla sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose ir kaip jie sprendžiami? Kaip būtų galima šį procesą tobulinti?

Pasirinktas kokybinis tyrimo tipas, taikoma kokybinė (interpretacinė) metodologinė prieiga. Kokybiniai tyrimai taikomi atvejais, kai tyrėjas turi tikslą per konkrečių atvejų raišką išsamiai išnagrinėti tiriamąjį reiškinį, atskleisti ne visuomet išoriškai pastebimus jo kontekstus (Kardelis, 2017). Kokybinio tyrimo metodu siekiama atskleisti, kaip tyrimo dalyviai supranta savo patirtis, kaip interpretuoja ir traktuoja skirtingus nagrinėjamos temos kontekstus (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Šiuo atveju siekiama atskleisti socialinių darbuotojų patirtis jiems dirbant dienos centruose ir siekiant intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo.

Tyrimo loginė seka. Empirinis tyrimas atliekamas vadovaujantis logine seka, kuri pavaizduota 7 paveiksle. Siekiant teoriškai ir empiriškai atskleisti asmenų su intelekto negalia įgalinimą dienos centruose, visų pirma atliekamas asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose teorinis pagrindimas. Remiantis moksliniais šaltiniais ir teisės aktais analizuojama asmenų su intelekto negalia įgalinimo svarba, įgalinimas socialinių paslaugų kontekste, dienos centrų galimybės įgalinant asmenis su intelekto negalia, taip pat socialinių darbuotojų vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose. Atlikus mokslinių šaltinių ir teisės aktų, susijusių su nagrinėjama tema analizę, parengta tyrimo metodika. Šiame etape sudarytas pusiau struktūruoto interviu klausimynas, pagrįsta tyrimo imtis. Vėliau pagal numatytus parametrus atliekamas empirinis tyrimas, apdorojami tyrimo metu surinkti duomenys, atliekama tyrimo duomenų analizė bei interpretacija, formuojamos darbo išvados ir rekomendacijos.

Empirinio tyrimo metodas. Tyrimo vykdymui pasirinkta taikyti kokybinį tyrimo metodą – individualųjį pusiau struktūruotą interviu. Pusiau struktūruotas individualusis interviu yra metodas, kurio metu tyrėjas atlieka tiriamųjų asmenų, kurie atitinka tam tikrus iš anksto apibrėžtus kriterijus, apklausą pagal iš anksto parengtus klausimus bei numatytą jų pateikimo seką (Žydzžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Šio tyrimo metu tyrimo dalyviams užduodami atviro tipo klausimai, nepateikiant galimų atsakymo variantų, o tai leidžia tyrėjui gauti unikalią tyrimo medžiagą, surinkti

asmenine nuomone ir patirtimi pagrįstus tyrimo dalyvių atsakymus, suvokti jų perspektyvą tam tikrais klausimais. Individualusis pusiau struktūruotas interviu leidžia tyrėjui stebėti tyrimo dalyvių unikalius požiūrius, nuomones, suvokti jų jausmus ir turimą patirtį tam tikrame kontekste (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

7 pav. Tyrimo loginė schema

Tyrimo duomenų rinkimo instrumentas. Tyrimo duomenų rinkimui naudojamas pusiau struktūruoto interviu klausimynas. Pusiau struktūruoto interviu su socialiniais darbuotojais klausimynas pasirinktas dėl to, kad jo metu surenkama unikali ir tyrimo dalyvių patirtis atskleidžianti informacija; tyrėjas įsitikina, kad tyrimo dalyviai pilnai suvokė jiems užduodamus klausimus, o esant poreikiui gali juos patikslinti ar perfrazuoti; tyrimo metu galima užduoti ne tik tyrimo plane įrašytus klausimus, bet ir kitus klausimus, kurie gali padėti atskleisti naujus tyrimo kontekstus (Grodal, Anteby, Holm, 2021).

Socialiniams darbuotojams skirtas klausimynas sudarytas remiantis išanalizuota moksline literatūra. Sudaryto klausimyno sandara yra lengvai pritaikoma unikaliai interviu eigai, kurios metu gali keistis klausimų pateikimo tvarka, formuluotė, taip pat gali būti pateikiami papildomi į tyrimo planą iš anksto neįrašyti klausimai (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Interviu klausimynas skirtas dienos centruose su intelekto negalia turinčiais asmenimis dirbantiems socialiniams darbuotojams. Klausimyną sudaro keturios pagrindinės temos, kurios suformuluotos pagal darbe keliamus probleminius klausimus:

1. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktinis įgyvendinimas.
2. Socialinio darbuotojo vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia.
3. Socialinio darbuotojo patiriami sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose.
4. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose proceso tobulinimas.

Tyrimo instrumento pagrindimas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Tyrimo instrumento pagrindimas

Klausimų temos	Klausimai	Šąsaja su teorine dalimi, moksliniais šaltiniais
Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktinis įgyvendinimas	1. Papasakokite, kuo išskirtinės yra dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamos įgalinančios socialinės paslaugos? 2. Kaip manote, kodėl yra svarbu intelekto negalią turinčius asmenis įgalinti dienos centruose? Kam ir kuo reikšmingas asmens su intelekto negalia įgalinimas? 3. Papasakokite, kaip jūsų įstaigoje vyksta intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimas? Kaip jūs pats įgalinate paslaugų gavėjus? 4. Kaip manote, kokie veiksniai padeda socialiniam darbuotojui sėkmingai įgyvendinti asmens su negalia įgalinimą dienos centre?	Naruse ir kt. (2020), Wied ir kt. (2019), Marconi ir kt. (2018), Anderson ir kt. (2020), Makharadze ir kt. (2010), Adomaitytė Subačienė (2019), Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2017), McConkey ir kt. (2019), Aseyedali ir kt., (2019), Gerulaitis (2014), Gudelytė, Ruškus (2019), Zuchowski, McLennan (2023), Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023), Charenkova (2019), Noordink ir kt. (2021), Kam (2021)
Socialinio darbuotojo vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia	5. Papasakokite, koks jūsų vaidmuo ir kaip jis reiškiasi siekiant intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo dienos centre? 6. Kaip manote, kokių kompetencijų socialiniam darbuotojui reikia, siekiant kokybiško intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo dienos centre?	Gerulaitis (2014), Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2017), Zuchowski, McLennan (2023), Bertelli ir kt. (2017), Slayter, Johnson, (2023), Gudelytė, Ruškus (2019), Noordink ir kt. (2021), Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023), Aseyedali ir kt. (2019),
Socialinio darbuotojo patiriami sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose	7. Papasakokite, su kokiais sunkumais susiduriate įgalindami intelekto negalią turinčius asmenis dienos centre? 8. Kaip šiuos sunkumus sprendžiate?	Cascio ir kt. (2020), Lin ir kt. (2016), Aseyedali ir kt. (2019), Naruse ir kt. (2020), Wied ir kt. (2019), Marconi ir kt. (2018)
Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimas	9. Kaip, jūsų manymu, reikėtų tobulinti asmenų su intelekto negalia įgalinimo procesą?	Noordink ir kt. (2021), Slayter, Johnson (2023), Louw ir kt. (2020), Wehmeyer (2020)

Klausimyną socialiniams darbuotojams iš viso sudaro 9 klausimai (žr. 1 priedas). Pirmąjį klausimų bloką sudaro 4 klausimai, kuriais siekiama surinkti informaciją apie asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktinio įgyvendinimo aspektus. Antrąjį klausimų bloką sudaro 2 klausimai, kuriais renkama informacija apie socialinių darbuotojų vaidmenis įgalinant asmenis su intelekto negalia, taip pat šiame procese socialiniams darbuotojams svarbias kompetencijas. Trečiąjį klausimų bloką sudaro 2 klausimai, skirti surinkti duomenis apie socialinių darbuotojų patiriamus sunkumus įgalinant asmenis su intelekto negalia dienos centruose ir kylančių sunkumų įveikimą. Ketvirtas blokas sudarytas iš 1 klausimo, kuriuo siekiama surinkti tyrimo dalyvių nuomones apie asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose proceso tobulinimo galimybes.

Tyrimo imtis. Tyrimo atlikimui taikyta tikslinė tyrimo dalyvių atranka, kurios metu apklausiami tyrimo dalyviai, atitinkantys tyrimo atrankos kriterijus (Žydzžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Suformuoti kokie tyrimo dalyvių atrankos kriterijai:

- Socialiai darbuotojai, turintys aukštąjį socialinio darbo išsilavinimą;
- Socialiniai darbuotojai, dirbantys dienos centruose su asmenimis, turinčiais intelekto negalią;
- Socialinių darbuotojų darbo stažas dienos centruose dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis yra ne mažesnis nei 2 metai.

Atliekant tyrimą vadovautasi tyrimo duomenų prisotinimo principu. Kaip nurodo Kardelis (2017), atliekant kokybinius tyrimus, didžioji dalis tyrimui aktualios informacijos surenkama pirmųjų apklausų metu, o vėliau tyrimo dalyvių atsakymai pradeda kartotis ir tyrimo dalyvių pateikta informacija tyrėjui yra ne tokia aktuali. Siekiant užtikrinti tai, kad tyrimo metu būtų atrasta kuo daugiau naujų kontekstų, į tyrimo imtį nepateks socialiniai darbuotojai, kurie dirba tame pačiame dienos centre. Tyrimas atliekamas skirtingose Lietuvos savivaldybėse: Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Šilutės rajono, Šilalės rajono, Tauragės rajono.

Tyrimo atlikimas. Tyrimas su socialiniais darbuotojais buvo vykdomas 2025 m. balandžio ir gegužės mėn. Interviu su tyrimo dalyviais vykdomi tiesioginių pokalbių su jais metu. Tyrimo dalyviams sutikus, jų pokalbis įrašomas, vėliau transkribuojamas.

Tyrimo dalyvių charakteristikos pateiktos 3 lentelėje. Tyrime iš viso dalyvavo 9 asmenys, kurių darbo patirtis dienos centre dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis svyravo nuo 3 iki 11 metų. Visi tyrimo dalyviai turėjo aukštąjį socialinio darbo srities išsilavinimą, 5 asmenų išsilavinimas buvo neuniversitetinis, o 4 asmenų – universitetinis.

Tyrimo dalyviai skatinami kiekvienu klausimu išsakyti savo poziciją, patirtis ir įžvalgas. Tais atvejais, kai tyrimo dalyviai nepilnai atsako į jiems pateiktus klausimus arba nori pasitikslinti jiems užduodamą klausimą, tyrėjas gali klausimo formuluotę pakeisti, perfrazuoti ar užduoti

papildomų į tyrimo planą iš anksto neįrašytų klausimų, siekiant, kad tyrimo dalyvis geriau suprastų tiriamąjį kontekstą ir pateiktų tyrimui naudingų įžvalgų.

3 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristikos

Tyrimo dalyvis	Išsilavinimas	Darbo dienos centre su intelekto negalia turinčiais asmenimis patirtis
SD1	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	6
SD2	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	3
SD3	Aukštasis universitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	9
SD4	Aukštasis universitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	11
SD5	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	4
SD6	Aukštasis universitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	7
SD7	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	6
SD8	Aukštasis universitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	9
SD9	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo srities išsilavinimas	8

Tyrimo etika. Tyrimo atlikimo metu laikomasi Žydžiūnaitės (2011) pateiktų tyrimo etikos principų:

1. Geranoriškumo principo. Šis principas pasireiškia formuojant tyrimo instrumentą (jame nėra asmens orumą žeminančių ar tyrimo dalyvius žeidžiančių klausimų), bendraujant su tyrimo dalyviais (su jais buvo elgiamasi mandagiai, pagarbiai, dalyvavimas tyrime jiems nesukėlė diskomforto, nuovargio, piniginių išlaidų).

2. Pagarbos asmens orumui principo. Tyrėjas nedarė jokios įtakos tyrimo dalyviams apsisprendžiant dalyvauti ar nedalyvauti atliekamame tyrime. Prieš atliekant tyrimą su kiekvienu potencialiu tyrimo dalyviu buvo asmeniškai susisiepta, jam pristatomas tyrimo tikslas, prašoma jo žodinio sutikimo dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviams buvo suteikiama galimybė atsisakyti dalyvauti atliekamame tyrime, ar bet kuriuo metu savo dalyvavimą tyrime nutraukti.

3. Teisingumo principo. Tyrimo dalyviai buvo atrenkami pagal konkrečius iš anksto apibrėžtus kriterijus. Visiems tyrimo dalyviams užtikrinamas konfidencialumas, tyrime dalyvavusių asmenų tapatybės neatskleidžiamos, jų atsakymai darbe pateikiami apibendrinti, taip pat naudojami akronimai (SD1, SD2 ir t.t.). Tyrimo metu rinkta tik tyrimo laukui aktuali informacija, tyrimo dalyviai nebuvo prašomi atskleisti jokios asmeninės informacijos ar papildomų duomenų.

4. Teisės gauti tikslią informaciją principo. Tyrėjas suteikia tyrimo dalyviams visą juos dominančią informaciją apie tyrimo organizavimo aspektus, atsako į visus jiems kylančius klausimus.

Duomenų analizė. Tyrimo metu surinkti duomenys apdorojami taikant kokybinės turinio analizės metodą, pagal Bitino, Rupšienės, Žydzūnaitės (2008) duomenų analizės techniką, kurią sudaro 4 žingsniai:

1 žingsnis. Jame vykdomas tyrimo medžiagos skaitymas ir išskyrimas esminių aspektų, kuriuos atspindi konkretūs tyrimo dalyvių sakiniai, žodžiai, frazės, tiesiogiai susiję su tiriamu fenomenu, taip pat atliekamas bendrųjų kategorijų išskyrimas.

2 žingsnis. Jame vykdomas prasminių elementų nustatymas, t.y. kategorijų turinio skaidymas į konkrečius elementus.

3 žingsnis. Šiame etape vykdomas prasminių elementų skirstymas į konkrečias subkategorijas.

4 žingsnis. Jame atliekamas atskirų kategorijų įtraukimas į tiriamo fenomeno kontekstą. Vykdomas tyrimo duomenų interpretavimas.

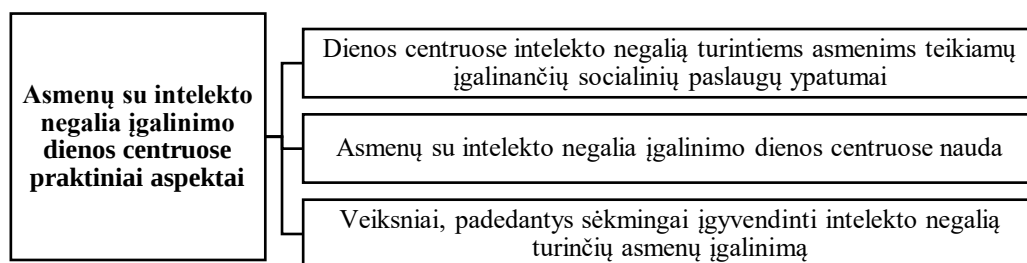
Tyrimo ribotumai. Tyrimo imtis yra ribota, nes duomenys surinkti iš socialinių darbuotojų, dirbančių dienos centre su intelekto negalia turinčiais asmenimis penkiose savivaldybėse, todėl kokybinio tyrimo duomenys negali būti apibendrinti visos šalies mastu. Ateityje toks tyrimas galėtų apimti platesnę imtį, derinti kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė

Šioje darbo dalyje pateikiami tyrimo duomenys, atskleidžiantys asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktinį įgyvendinimą, socialinio darbuotojo vaidmenis įgalinant asmenis su intelekto negalia, socialinių darbuotojų patiriamus sunkumus įgalinant asmenis su intelekto negalia ir jų įveiką bei asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose proceso tobulinimo kryptis.

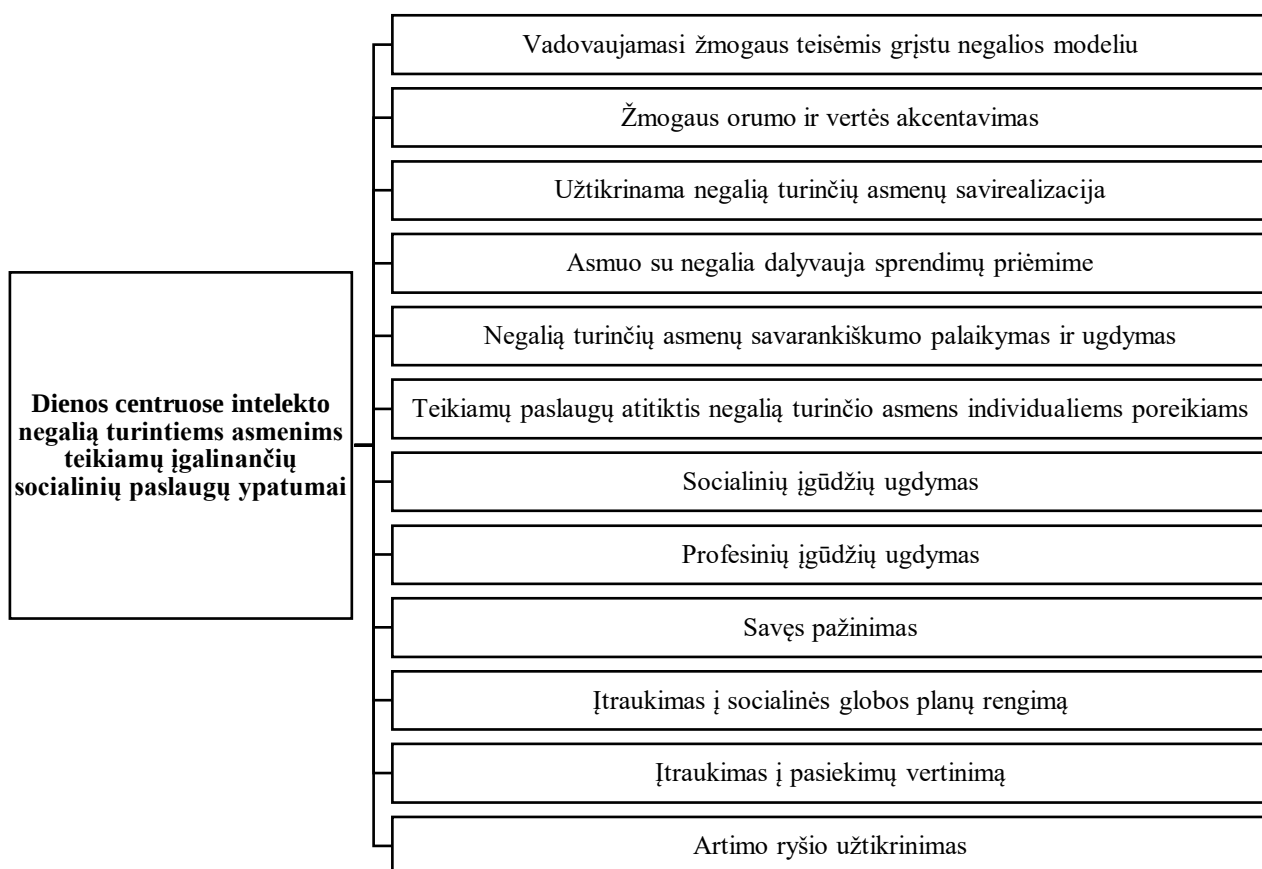
2.2.1. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktiniai aspektai

Analizuojant gautus tyrimo duomenis, išskirtos trys kategorijos, atskleidžiančios asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktinius aspektus: teikiamų įgalinančių socialinių paslaugų ypatumai, asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda, veiksniai, padedantys sėkmingai įgyvendinti intelekto negalia turinčių asmenų įgalinimą (8 pav., 1 lentelė 2 priede).

8 pav. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktiniai aspektai

Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamų įgalinančių socialinių paslaugų ypatumai. Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamų įgalinančių socialinių paslaugų ypatumai (9 pav., 1 lentelė 2 priede).

9 pav. Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamų įgalinančių socialinių paslaugų ypatumai

Tyrimu atskleista, kad socialiniai darbuotojai *vadovaujasi žmogaus teisėmis grįstu negalios modeliu*. Tyrimo dalyvių teigimu, jų „darbo metodika yra pagrįsta žmogaus <...> teisių užtikrinimu“

(SD1). Pažymima, kad dienos centre „*dirba profesionalūs socialiniai darbuotojai, kurie laikosi labai aukštų veiklos standartų*“ (SD3), kurie negalią turinčius asmenis laiko „*pilnaverčiais visuomenės nariais*“ (SD3). Taip pat pabrėžiama, kad dienos centre „*negalią turintys asmenys yra gerbiami, siekiama užtikrinti jų teises*“ (SD5), laikomasi požiūrio, kad „*negalią turintis asmuo yra pilnavertis visuomenės narys, turintis tokias pačias teises, kaip ir visi kiti*“ (SD8). Tyrimo duomenys atskleidžia, kad dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai savo veiklą grindžia aukštais profesinės veiklos standartais ir, dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, užtikrina galimybę jiems visapusiškai įgyvendinti savo teises.

Tyrimo duomenys rodo, kad dienos centre **akcentuojamas žmogaus orumas ir vertė**. Tyrimo dalyvių teigimu, „*socialinių darbuotojų darbo metodika yra pagrįsta žmogaus orumo ir jo vertės pabrėžimu*“ (SD1), dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai „*į negalią turinčius asmenis žiūri pagarbiai*“ (SD4), jiems yra „*išreiškiama pagarba*“ (SD9). Akivaizdu, kad socialiniai darbuotojai dienos centre kuria negalią turintiems asmenims palankią aplinką, kurioje kiekvienam asmeniui užtikrinamas orumas, akcentuojama jo vertė.

Tyrimo metu išryškėjo, kad socialiniai darbuotojai siekia **užtikrinti negalią turinčių asmenų savirealizaciją**. Tyrimo dalyvių teigimu, jie į negalią turintį asmenį žiūri kaip į „*žmogų, kuriam galime padėti save realizuoti, atrasti jo turimą potencialą, padėti jį išreikšti*“ (SD1). Dienos centre negalią turintiems asmenims sudaroma galimybė „*išreikšti save per įvairias veiklas*“ (SD2), siekiant, kad kiekvienas asmuo „*pajaustų savo vertę, suvoktų kodėl kai kurios veiklos jam yra naudingos, ką jų metu išmoks ir kur tai galės panaudoti ateityje*“ (SD2), taip pat jiems sudaroma galimybė „*per tam tikras veiklas išreikšti save, kaip asmenį, mokytis tam tikrų darbinių įgūdžių*“ (SD3). Socialiniai darbuotojai suvokia kiekvieno negalią turinčios asmens savitumą, negalią turintiems asmenims užtikrina „*kokybiškas paslaugas, kurios padėtų jiems tobulėti kaip asmenybėms*“ (SD4), padeda „*suvokti savo turimą potencialą, o vėliau jį ir įgyvendinti*“ (SD5), „*realizuoti save, kaip asmenybę*“ (SD9). Dienos centre socialiniai darbuotojai užtikrina intelekto negalią turinčių asmenų savirealizaciją, kuri pasireiškia per jų individualaus potencialo atskleidimą, savo vertės suvokimą, kompetencijų ugdymą, individualizuotų paslaugų užtikrinimą ir bendrą asmenybės ugdymą.

Tyrimu identifikuota, kad dienos centre **intelektu negalią turintys asmenys dalyvauja sprendimų priėmime**. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad dienos centruose jie negalią turinčius asmenis skatina „*patiems priimti sprendimus*“ (SD1), „*turėti savo nuomonę, pavyzdžiui, jie gali pasakyti, kad tam tikros veiklos jiems nepatinka ir atsisakyti jose dalyvauti*“ (SD2). Tyrimo dalyviai nurodė, kad jie siekia „*išklausti negalią turinčius asmenis, atsižvelgti į jų pastebėjimus, išsakomus norus*“ (SD3), o formuodami tam tikrų veiklų planus atsižvelgia „*į negalią turinčių asmenų nuomonę*“ (SD4). Svarbu ir tai, kad negalią turintys asmenys „*skatinami patys priimti sprendimus, pavyzdžiui, patys gali pasirinkti kaip leisti laisvą laiką, kokiomis meninėmis veiklomis jie nori užsiimti arba neužsiimti,*

taip pat jiems paliekamas ir bendravimo ar nebendravimo su tam tikrais asmenimis klausimas“ (SD5). Dienos centre siekiama negalią turintiems asmenims suteikti galimybę „išreikšti savo požiūrį, nuomonę daugeliu kasdienių klausimų“ (SD6). Buvo pažymėta, kad negalią turintys asmenys nėra verčiami dalyvauti vienodose veiklose, jie patys gali pasakyti, kokios užimtumo veiklos jiems patinka, o kurios ne. Tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai dienos centre organizuoja įvairias „apklausas, balsavimus, kurių metu visi gali išsakyti savo nuomonę“ (SD6), o socialiniai darbuotojai ją gerbia ir į ją atsižvelgia. Tyrimo dalyviai taip pat nurodė, kad negalią turintiems asmenims suteikiama galimybė patiems pasirinkti jiems patinkančias užimtumo veiklas, o jie patys visuomet atsižvelgia „į negalią turinčio žmogaus norus, pomėgius“ (SD7). Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad jie „skatina negalią turinčius asmenis savarankiškai priimti kuo daugiau sprendimų“ (SD8), siekia, kad „negalią turintys asmenys lavintų savarankiškumo įgūdžius, būtų suinteresuoti patys priimti sprendimus“ (SD9). Pagal tyrimo duomenis akivaizdu, kad socialiniai darbuotojai dienos centrą lankantiems intelekto negalią turintiems asmenims suteikia galimybę būti savarankiškiems, priimti kuo daugiau sprendimų patiems, vietoje to, kad nuspręstų už juos. Intelektu negalią turintiems asmenims suteikiama galimybė išreikšti savo požiūrį ir nuomonę, pasirinkti norimas veiklas, taip pat atsisakyti jose dalyvauti. Intelektu negalią turinčių asmenų nuomonė ir požiūris išreiškiami ne tik asmeniškai socialiniams darbuotojams, bet ir per apklausas bei balsavimus.

Tyrimas rodo, kad dienos centruose vykdomas **negalią turinčių asmenų savarankiškumo palaikymas ir ugdymas**. Kaip nurodė tyrimo dalyviai, „kai reikia, padedam, bet stengiamės visko už juos nepadaryti, kad jie patys mokytųsi ir tobulėtų“ (SD4), kad jie patys „savarankiškai atliktų kuo daugiau dalykų <...>, pajautų savo galimybes, būtų drąsūs, pasitikėtų savimi“ (SD8), taip pat jie skatinami „savarankiškai priimti kuo daugiau sprendimų“ (SD8). Tyrimo dalyviai nurodė, kad skatindami negalią turinčių asmenų savarankiškumą, siekia „jiems užtikrinti kuo daugiau asmeninės pasirinkimo laisvės“ (SD1). Atsižvelgiant į kiekvieno negalią turinčio asmens galimybes „užtikrinamas jiems būtinas savarankiškumas, tarkim atliekant tam tikras veiklas, pavyzdžiui, valgant, rengiantis“ (SD5). Negalią turintiems asmenims dienos centre suteikiama galimybė „išreikšti savo požiūrį, turėti savo nuomonę daugeliu klausimų, kurie liečia jų kasdienybę“ (SD6). Socialiniai darbuotojai siekia „jiems suprantamais būdais viską paaiškinti, perteikti informaciją“ (SD1), kad jie „stengtųsi kuo daugiau dalykų daryti patys, su kuo mažiau mūsų pagalbos“ (SD3), jie „pagal jų galimybes ir gebėjimus, mokomi savarankiškumo, skatinami patys priimti sprendimus“ (SD6). Negalią turinčių asmenų savarankiškumo skatinimas vykdomas per „įprastas kasdienes veiklas, tokias kaip pokalbiai, žaidimai, meninės veiklos, įvairūs renginiai, išvykos ir kt.“ (SD2). Be to, visos veiklos negalią turintiems asmenims parenkamos „taip, kad būtų lavinamas jų savarankiškumas“ (SD9). Socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad skirtingų veiklų metu ugdomi negalią turinčių asmenų „socialiniai įgūdžiai“ (SD7), siekiama „ugdyti tokius įgūdžius ir gebėjimus,

kurie padėtų jam gyventi kokybišką, kiek įmanoma savarankiškesnį gyvenimo būdą“ (SD8), „svarbiausias asmenis įgalinančių socialinių paslaugų tikslas yra padėti jiems atpažinti ir stiprinti gebėjimus bei kompetencijas, leidžiančius jiems tapti savarankiškais“ (SD9). Pagal tyrimo duomenis pastebėtina, kad dienos centre negalią turinčių asmenų savarankiškumo palaikymas ir ugdymas yra integruojamas į įprastas kasdienes veiklas. Jų metu socialiniai darbuotojai ugdo intelekto negalią turinčių asmenų kompetencijas, suteikia jiems visą reikiamą informaciją, motyvuoja ir drąsina juos būti kuo labiau savarankiškais ir patiems priimti svarbiausius jų kasdienybę formuojančius sprendimus.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad dienos centruose ***užtikrinama teikiamų paslaugų atitiktis negalią turinčio asmens individualiems poreikiams***. Tyrimo dalyviai nurodė, kad jie atsižvelgia į kiekvieno dienos centrą lankančio negalią turinčio asmens savitumą: *„teikdami socialines paslaugas mes visada atsižvelgiame į socialinių paslaugų gavėjų asmeninius poreikius ir gebėjimus“ (SD1), kreipiamas dėmesys į negalią turinčių asmenų „psichinį amžių, į tai, iš kokios aplinkos jis atėjo, kokius ugdymo pagrindus turi įgijęs, ar visai neturėjęs jokio ugdymo, ir kt.“ (SD1). Socialiniai darbuotojai negalią turintiems asmenims skiria individualizuotas užduotis, „atsižvelgdami ne tik į asmens norus, bet ir jo gebėjimus, įgūdžius bei galimybes, poreikius“ (SD6). Tyrimo duomenys atskleidžia, kad dienos centre socialiniai darbuotojai vadovaujasi į asmenį orientuotu ir įgalinimu grįstu socialinių paslaugų teikimo principu, pagal kurį socialinės paslaugos planuojamos atsižvelgiant į individualius asmens poreikius, gebėjimus ir lūkesčius.*

Tyrimo duomenys atskleidė, kad dienos centruose vykdomas negalią turinčių asmenų ***socialinių įgūdžių ugdymas***. Socialiniai darbuotojai nurodė, kad dienos centre negalią turintys asmenys mokomi *„laikytis tam tikrų socialinių taisyklių“ (SD1), „pagarbos sau ir kitiems aplinkiniams“ (SD2), „jie mokosi bendrauti su kitais, valdyti savo emocijas“ (SD4), „mokomi kaip reikia elgtis viešumoje, kokios yra priimtinos elgesio normos“ (SD3). Taip pat negalią turintys asmenys mokomi „suprasti ir kitų dienos centro bendruomenės narių poreikius“ (SD1). Negalią turinčių asmenų mokymas „vyksta per įprastas kasdienes veiklas, tokias kaip pokalbiai, žaidimai, meninės veiklos, įvairūs renginiai, išvykos ir kt.“ (SD2). Buvo pažymima, kad negalią turintys asmenys „yra skatinami dalyvauti veiklose, kurių metu išsikeliami tam tikri tikslai, mokoma su pasiryžimu keliauti link tikslų įgyvendinimo <...>, užbaigti ką pradėjo“ (SD2). Be to, negalią turintys asmenys „mokomi bendrauti su aplinkiniais“ (SD3), „kaip reikėtų bendrauti su kitais, kaip derintis prie aplinkos, laikytis tam tikrų taisyklių“ (SD4). Svarbu ir tai, kad negalią turintys asmenys lankydamiesi dienos centrą „plečia socialinį ratą“ (SD6), „susiranda draugų“ (SD7). Pagal tyrimo duomenis galima pastebėti, kad dienos centre intelekto negalią turintiems asmenims užtikrinamos kasdienės veiklos turi reikšmingą poveikį jų socialinių įgūdžių ugdymui. Socialiniai darbuotojai per natūralias, kasdienes situacijas ugdo intelekto negalią turinčių asmenų bendravimo, tarpusavio*

bendradarbiavimo, pagarbos sau ir kitiems, atsakomybės, taisyklių laikymosi, tikslo siekimo, emocijų atpažinimo ir valdymo, savireguliacijos įgūdžius. Šie įgūdžiai reikšmingi ne tik dienos centro aplinkoje, jie aktualūs ir kitose socialinėse aplinkose, tokiose kaip šeima ar bendruomenė. Dalyvaudami dienos centro veiklose intelekto negalią turintys asmenys plečia savo socialinį ratą, kuria ir palaiko artimus ryšius ir draugystes, stiprina savo socialinį savarankiškumą, taigi jie turi galimybę ne tik ugdyti savo socialinius įgūdžius, bet ir juos taikyti kasdieninėje veikloje.

Dienos centruose vykdomas ir negalią turinčių asmenų **profesinių įgūdžių ugdymas**. Tyrimo dalyviai nurodė: „*dienos centre negalią turintys asmenys, pagal savo galimybes, mokosi ir tam tikrų darbinių įgūdžių, dalyvauja meninėse veiklose, ugdo svarbius profesinius gebėjimus ir įgūdžius*“ (SD5). Negalią turintys asmenys dienos centre gali „*tobulinti profesinius įgūdžius*“ (SD6), „*asmuo mokomas daryti keramikos darbus, siūti, dirbti kompiuteriu, <...>, kad leistų jiems integruotis į darbo rinką*“ (SD7). Šie tyrimo duomenys įrodo, kad dienos centre socialiniai darbuotojai sudaro sąlygas negalią turintiems asmenims ugdyti profesinius įgūdžius, o tai ne tik prisideda prie ilgalaikio negalią turinčių asmenų įgalinimo bet ir sukuria prielaidas jų profesinei ir socialinei įtraukčiai.

Dienos centruose padedama negalią turintiems asmenims **geriau save pažinti**. Socialiniai darbuotojai nurodė: „*dienos centruose siekiam negalią turintiems asmenims visų pirma padėti geriau save pažinti, suprasti savo pomėgius, gabumus ir galimybes*“ (SD9). Taip pat buvo akcentuojama, kad dienos centre negalią turintys asmenys skatinami „*pažinti save kaip atskirą socialią asmenybę ir dienos centro bendruomenės narį, tai yra atpažinti ir žinoti savo asmeninius poreikius bendruomenėje <...>. Pereinama prie kitų etapų, tai yra prie savęs pažinimo santykių su kitais, savo poreikių platesnėje bendruomenėje suvokimo*“ (SD1). Akivaizdu, kad socialinių darbuotojų veiklos dienos centre yra nukreiptos į negalią turinčių asmenų visapusišką savęs pažinimą. Tai leidžia negalią turintiems asmenims geriau suprasti savo gebėjimus ir galimybes, pozityviau save vertinti, labiau savimi pasitikėti.

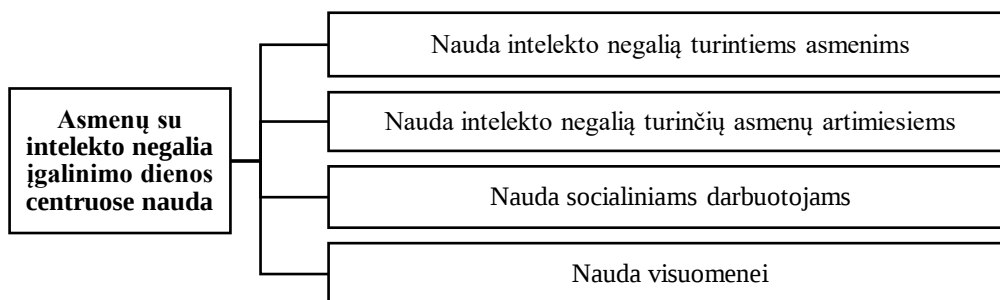
Tyrimu nustatyta, kad dienos centruose vykdomas negalią turinčių asmenų **įtraukimas į socialinės globos planų rengimą**. Socialiniai darbuotojai nurodė, kad jie su dienos centro lankytojais rengia metinius planus, atsižvelgiant į tai, ką negalią turintys asmenys „*norėtų išmokti, pavyzdžiui, užsirišti batus, valgyti šaukštu, lipdyti iš molio ar kita*“ (SD6). Pagal tai socialiniai darbuotojai parenka konkrečias veiklas, kad negalią turintys asmenys „*galėtų eiti link savo tikslo, mokytis*“ (SD6). Taip pat buvo nurodoma, kad negalią turintys asmenys socialiniams darbuotojams gali teikti savo pastabas ir siūlymus, o jie į šias jų pastabas atsižvelgia rengdami socialinės globos planus, buvo nurodyta, kad „*žmogus, tarkim, nemėgsta šokti ar piešti, mes į šias veiklas jo ir netraukiame*“ (SD2). Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad asmenų su negalia įtraukimas į socialinės globos planų rengimą leidžia dienos centruose užtikrinti šių asmenų teises, gerbti jų orumą, atsižvelgti į kiekvieno asmens savitumą, poreikius ir galimybes. Svarbu ir tai, kad negalią turintys asmenys kartu su socialiniais

darbuotojais dalyvauja rengiant socialinės globos planus, tai padeda jiems jaustis lygiaverčiais partneriais, o socialiniai darbuotojai nėra suvokiami kaip juos kontroliuojantys specialistai.

Dienos centruose vyksta negalią turinčių asmenų *įtraukimas į pasiekimų vertinimą*. Tyrimo metu buvo nurodoma, kad „su tais, kurie pasirenka mokytis, kartu vertiname jų pažangą, aptariame, kaip jiems sekėsi, kaip pavyko visko išmokyti“ (SD2), „eigoje vis aptariame, kaip jiems sekasi, ką jie sužinojo, ką išmoko, ko dar trūksta“ (SD6), „neįgaliuosius mes įtraukiame ir į jų pažangos vertinimą, su jais kalbamės, kaip jiems sekėsi, ką jie išmoko“ (SD7), „su negalią turinčiais asmenimis aptariame, kaip jiems sekasi, ar pavyko kažko naudingo išmokyti, ar nuo to jie tapo savarankiškesni“ (SD9). Galima pastebėti, kad dienos centruose taikomas pasiekimų aptarimas ir vertinimas su negalią turinčiais asmenimis sudaro sąlygas stiprinti šių asmenų savivertę. Svarbu tai, kad vertinant negalią turinčių asmenų pasiekimus orientuojamasi į paties asmens individualią pažangą, lyginant jo dabartinius pasiekimus su ankstesniais rezultatais, o ne su kitų asmenų pasiekimais, taip išvengiant konkurencijos, kuri gali neigiamai paveikti intelekto negalią turinčių asmenų savivertę ir įsitraukimą.

Dienos centruose *užtikrinamas artimas ryšys* tarp negalią turinčių asmenų ir socialinių darbuotojų. Tyrimo dalyviai nurodė, kad su dienos centrą lankančiais negalią turinčiais asmenimis jie sukuria „artimą ryšį, dažnai tenka kartu ir pasidžiaugti, ir paliūdėti <...> Siekiu būti artimas asmuo“ (SD1), „turime juos ir paguosti, ir apkabinti, ir padrąsinti“ (SD6), „esme jiems labai artimi – visada išklausome, paguodžiame, patariame“ (SD8). Pagal tyrimo duomenis galima spręsti, kad dienos centre socialiniai darbuotojai siekia su intelekto negalią turinčiais asmenimis sukurti ne formalų, bet artimą ir glaudų ryšį. Tai intelekto negalią turintiems asmenims leidžia socialinius darbuotojus suvokti kaip bendradarbiauti siekiančius partnerius, o ne juos prižiūrinčius, kontroliuojančius ir jiems nurodinėjančius specialistus.

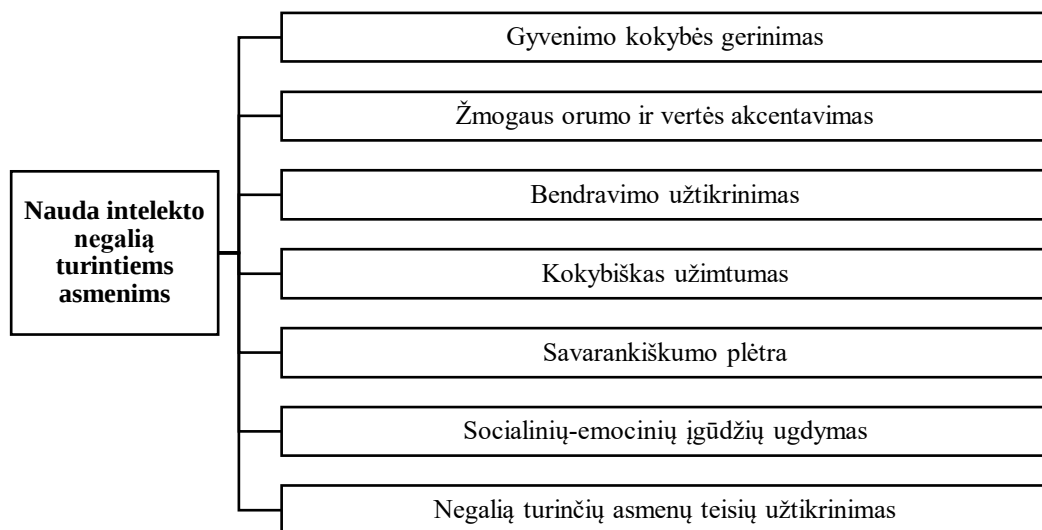
Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda. Tyrimu atskleistos skirtingos asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose naudos sritys (žr. 10 pav., 1 lentelė 2 priede).

10 pav. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose naudos sritys

Tyrimo metu išryškėjo, kad asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda pasireiškia ne tik šį centrą lankantiems negalią turintiems asmenims, bet ir jų artimiesiems. Taip pat buvo išskirta nauda dienos centruose dirbantiems socialiniams darbuotojams ir visuomenei.

Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda intelekto negalią turintiems asmenims pasireiškia skirtingose srityse (žr. 11 pav., 1 lentelė 2 priede).

11 pav. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda intelekto negalią turintiems asmenims

Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose **nauda intelekto negalią turintiems asmenims** pasireiškia per jų **gyvenimo kokybės gerinimą**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad dienos centro lankymas negalią turinčių asmenų gyvenimui suteikia „*turinį ir prasmę*“ (SD1), „*gerina šių asmenų gyvenimo kokybę*“ (SD1), jų „*kasdienybę lankant dienos centrą įgauna reikšmę ir prasmę*“ (SD6). Galima pastebėti, kad lankydami dienos centrą negalią turintys asmenys turi galimybę užsiimti prasminga veikla, save realizuoti, įsitraukti į visuomenę ir nebūti užsidarę siaurame savo artimos aplinkos rate, o visa tai prisideda prie jų gyvenimo kokybės gerinimo.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad dienos centre reikšmingas **žmogaus orumo ir vertės akcentavimas**. Socialinių darbuotojų teigimu, dienos centro lankymas „*leidžia negalią turintiems asmenims pasijauti pilnaverčiais visuomenės nariais, nejausti visuomenės atstūmimo*“ (SD4), lankydami dienos centrą „*jie jaučiasi svarbūs ir reikalingi*“ (SD1). Galima pastebėti, kad dienos centre socialiniai darbuotojai su negalią turinčiais asmenimis kuria artimus ir lygiaverčius santykius, siekdami užtikrinti jiems pagarbą, akcentuoti jų, kaip atskirų asmenybių, vertę. Tai teigiamai veikia intelekto negalią turinčių asmenų pasitikėjimą savimi, jie jaučiasi svarbiais ir reikšmingais visuomenės nariais.

Dienos centre **užtikrinamas negalią turinčių asmenų bendravimas**. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „dienos centruose jie gali <...> bendrauti su aplinkiniais“ (SD3), „vyksta tarpusavio bendravimas tarp centro lankytojų, jie bendrauja su darbuotojais, o per įvairias veikas ir su kitais žmonėmis, pavyzdžiui, muziejininkais, kultūros darbuotojais, mokytojais ir kt.“ (SD9). Socialinių darbuotojų teigimu, negalią turintys asmenys „bendrauja su kitais negalią turinčiais asmenimis, gali socializuotis, pajusti bendrystę su kitais“ (SD5), „lankydami centrą negalią turintys asmenys susiranda draugų, plečia savo socialinį ratą“ (SD1). Dienos centre užtikrinamos negalią turinčių asmenų bendravimo galimybės yra labai reikšmingos, kadangi jos padeda mažinti šių asmenų vienišumo jausmą, socialinę atskirtį. Bendraudami ne tik su negalią turinčiais asmenimis, bet ir su socialiniais darbuotojais ir kitais dienos centro specialistais, taip pat dalyvaudami įvairiose veiklose už dienos centro ribų intelekto negalią turintys asmenys turi galimybę plėsti savo socialinius ryšius. Taigi dienos centre užtikrinamos negalią turinčių asmenų platesnės bendravimo galimybės, socialinių ryšių plėtra yra svarbi jų įgalinimo ir socialinės įtraukties sąlyga.

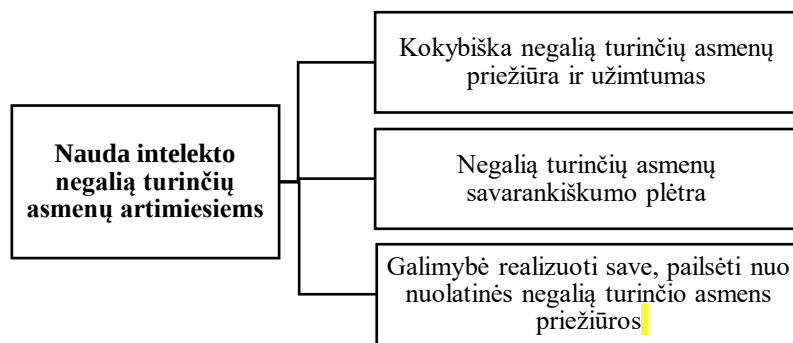
Negalią turintiems asmenims dienos centre užtikrinamas **kokybiškas užimtumas**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad dienos centre negalią turintys asmenys „gauna kokybišką užimtumą. Mes užtikrinam veiklas, kurios atitinka asmenų gebėjimus ir galimybes, atsižvelgiam į jų pomėgius ir interesus“ (SD6). Negalią turintiems asmenims „užtikrinama saugi aplinka, profesionali priežiūra. Be viso to, užtikrinamas kokybiškas užimtumas, kuris yra pritaikomas prie kiekvieno žmogaus galimybių, jo polinkių. Mes atsižvelgiam, kas negalią turinčiam asmeniui įdomu, kas jam patinka, kur jis nori tobulėti, ir pagal tai pasiūlom jam konkrečias užimtumo veiklas“ (SD8). Galima pastebėti, kad dienos centre negalią turintiems asmenims organizuojamos prasmingos ir asmens gebėjimus bei poreikius atitinkančios veiklos, kurios gali būti vertinamos kaip svarbios intelekto negalią turinčių asmenų socialinės gerovės prielaidos.

Negalią turintiems asmenims dienos centre užtikrinama ir jų **savarankiškumo plėtra**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad dienos centre negalią turintiems asmenims padedama „savarankiškėti. Turiu omeny, kad jie įgauna praktinių įgūdžių, labiau savimi pasitiki, įgauna daugiau drąsos, sustiprėja kaip asmenybės“ (SD2). Tyrimo metu buvo nurodyta, kad negalią turintys asmenys „per įvairias veiklas ir užsiėmimus <...> ugdo savo bendravimo ir socialinius įgūdžius, suvokia ir priima savo stiprybes, o tai ilgalaikėje perspektyvoje lemia jų savarankiškumą“. Dienos centre negalią turintys asmenys „supranta, kad patys gali priimti sprendimus dėl savo gyvenimo <...>. Jie tampa mažiau priklausomi nuo aplinkinių“ (SD7). Tai, kad dienos centre vykdoma negalią turinčių asmenų savarankiškumo plėtra, laikoma itin teigiama tendencija, kadangi individualių gebėjimų stiprinimas, galimybės pačiam priimti sprendimus ir kontroliuoti savo gyvenimą yra vieni iš svarbiausių intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo tikslų.

Tyrimo metu išryškėjo, kad dienos centre užtikrinamas negalią turinčių asmenų **socialinių-emocinių įgūdžių ugdymas**. Socialinių darbuotojų teigimu, negalią turintys asmenys „išmoksta gyvenimo bendruomenėje taisyklių“ (SD1), padedama jiems „socializuotis visuomenėje“ (SD2), „gerinami jų socialiniai įgūdžiai“ (SD6). Lankydami dienos centrą negalią turintys asmenys gali „įgyti daugiau pasitikėjimo savimi“ (SD3), „išmoksta emocijų valdymo, mažėja jų elgesio problemos“ (SD3), „jie tampa atviresni, drąsesni, padidėja jų pasitikėjimas savimi, saugumo jausmas didesnis atsiranda, <...> savivertė jų pakyla“ (SD4), jie gali „tobulinti savo įgūdžius, augti kaip asmenybės“ (SD5), „ženkliai pagerėja jų vidinė būseną“ (SD3). Buvo akcentuojama, kad lankant dienos centrą negalią turintys asmenys „išmoksta tvarkingai ir kultūringai elgtis <...>. Sustiprėja kaip asmenybės, supranta savo potencialą <...>. Teigiamai veikia jų emocinę būseną, jie tampa ramesni, išmoksta susikaupti, kartais išgyvena labai džiugias kūrybines emocijas <...>. Išmoksta atsipalaiduoti, geriau valdytis“ (SD7). Galima pastebėti, kad per įvairias kasdienes socialines sąveikas dienos centre negalią turintys asmenys mokosi laikytis socialinių normų, priimti skirtingus socialinius vaidmenis ir aktyviau įsitraukti į bendruomeninį gyvenimą, ugdo socialinius ir emocinius įgūdžius. Visa tai yra svarbios asmens įgalinimo, jo socialinės įtraukties sąlygos.

Dienos centruose taip pat **užtikrinamos negalią turinčių asmenų teisės**. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad negalią turintys asmenys „ilgą laiką jie buvo visuomenės atstumtieji, uždaryti namuose ar nuo visuomenės paslėptose įstaigose. Dabar jų teisių įgyvendinimas užtikrinamas. Dienos centre jie turi savo nuomonę, kurią gali nevaržomai išreikšti, o mes į ją atsižvelgiame. Jiems užtikrinamos tokios paslaugos, kurios labiausiai jiems tinkamos, atsižvelgiant į jų galimybes ir norus“ (SD3). Tyrimo metu pabrėžta, kad negalią turintys asmenys dienos centre „nėra tik pasyvūs paslaugų gavėjai. Jie yra aktyvūs sprendimų priėmėjai, kartu su mumis sprendžia įvairius klausimus, kas liečia jų dienotvarkę ir kasdienybę. Mes padedame jiems įgyvendinti savo, kaip žmonių, teises“ (SD2). Galima pastebėti, kad socialiniai darbuotojai dienos centruose sudaro sąlygas negalią turintiems asmenims realiai įgyvendinti savo teisinį veiksnumą, čia jie traktuojami kaip pilnaverčiai sprendimų priėmėjai, jiems sudaromos sąlygos plėtoti savarankiškumą, turėti pasirinkimo laisvę.

Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda intelekto negalią turinčių asmenų artimiesiems taip pat yra įvairiopa (žr. 12 pav., 1 lentelė 2 priede).

12 pav. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda intelekto negalią turinčių asmenų artimiesiems

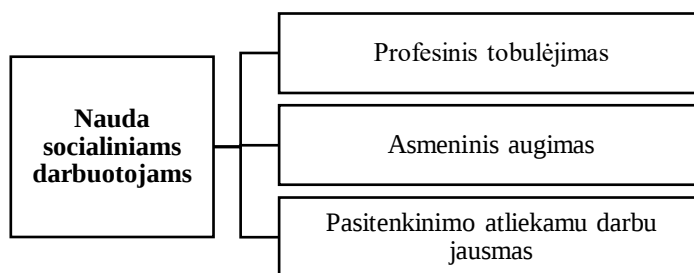
Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda intelekto negalią turinčių asmenų artimiesiems pasireiškia per tai, kad ***negalią turintiems asmenims užtikrinama kokybiška priežiūra ir užimtumas***. Kaip pažymėjo socialiniai darbuotojai, negalią turinčių asmenų artimiesiems „*nereikia vieniems rūpintis dėl savo artimojo užimtumo, jo saugaus būvio užtikrinimo, ugdymo, socialinių ryšių kūrimo*“ (SD1), „*jiems nereikia vieniems rūpintis negalią turinčiais asmenimis, juos ugdyti*“ (SD8), „*jie turi vietą, kur jų negalią turintys vaikai ar globotiniai gali saugiai ir kokybiškai leisti laiką, būti ugdomi*“ (SD7). Tyrimo dalyvių teigimu, negalią turinčių asmenų artimieji „*gali jaustis ramūs dėl to, kad jų vaikai yra saugioje aplinkoje, prižiūri ir lavinami specialistų, kokybiškai leidžia laiką, jais yra visapusiškai pasirūpinta*“ (SD5), „*jie žino ir supranta, kad vaikas yra saugioje aplinkoje ir priežiūroje*“ (SD2), „*jie ramiai jaučiasi, kai atveda vaikus į mūsų centrą, nes žino, kad jie čia bus saugūs, jiems bus paduodami reikalingi vaistai, bus tinkamai jais pasirūpinta*“ (SD6). Pagal šiuos tyrimo duomenis akivaizdu, kad dienos centrai atlieka svarbią pagalbinę funkciją ne tik patiems intelekto negalią turintiems asmenims, bet ir jų artimiesiems. Dienos centruose negalią turintiems asmenims teikiamos paslaugos užtikrina tai, kad jie bus saugioje aplinkoje, kurioje galės prasmingai leisti laiką, ugdyti svarbius įgūdžius ir gauti visą reikalingą pagalbą bei paramą. Artimiesiems tai suteikia galimybę realiai sumažinti jiems tenkančią intelekto negalią turinčių asmenų priežiūros našta, suteikia emocinį saugumą bei ramybę dėl to, kad jų artimaisiais bus tinkamai pasirūpinama, jiems bus užtikrinamas kokybiškas ugdymas ir užimtumas.

Dienos centre taip pat ***vykdoma negalią turinčių asmenų savarankiškumo plėtra***. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „*lankydami dienos centrą negalią turintys asmenys <...> tampa savarankiškesni, mažiau priklausomi nuo artimųjų, todėl jiems lengviau jais rūpintis*“ (SD1), „*negalią turintys asmenys tobulėja, savarankiškėja, todėl artimiesiems tampa lengviau jais rūpintis, nes daug ką jie išmoksta padaryti patys*“ (SD7). Galima pastebėti, kad dienos centruose negalią turintiems asmenims teikiamos paslaugos yra nukreiptos į jų savarankiškumo ugdymą ir plėtrą, tokiu būdu skatinant juos pačius atlikti kuo daugiau kasdinių veiklų, savarankiškai priimti tam tikrus

sprendimus. Tai turi tiesioginį poveikį jų artimiesiems, kadangi mažinama negalią turinčių asmenų priklausomybė nuo aplinkinių asmenų, o tai padeda mažinti negalią turinčių asmenų kasdienės priežiūros poreikį, taigi palengvina jų artimiesiems tenkanti fizinį ir emocinį krūvį. Be to, intelekto negalią turinčių asmenų artimieji gali patirti psichologinį palengvėjimą dėl to, kad negalią turintys asmenys geba daugiau funkcionuoti savarankiškai, jaustis užtikrinčiau ir ramiau dėl jų ateities.

Taip pat negalią turinčių asmenų artimiesiems užtikrinama **galimybė realizuoti save, pailsėti nuo nuolatinės negalią turinčio asmens priežiūros**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad negalią turinčių asmenų artimiesiems „atsiranda laisvo laiko savo poreikiams realizuoti“ (SD2), „jie gali užsiimti profesine veikla, ramiai gyventi savo gyvenimą“ (SD3), „jiems nereikia be pertraukos rūpintis negalią turinčiu asmeniu, jie gali turėti laisvo laiko, dirbti, mokytis“ (SD4), jie „gali pailsėti nuo nuolatinės negalią turinčių asmenų priežiūros, jiems sudaroma proga dirbti ar tiesiog gyventi įprastą socialinį gyvenimą“ (SD9). Galima pastebėti, kad dienos centrai turi įtakos negalią turinčių asmenų artimųjų psichosocialinei gerovei ir bendrai gyvenimo kokybei. Negalią turinčių asmenų artimiesiems sudaromos sąlygos laikinai atsitraukti nuo kasdienės globos pareigų, taip mažinant jų emocinį ir fizinį išsekimą. Taip pat dienos centrai suteikia galimybę negalią turinčių asmenų artimiesiems derinti rūpinimąsi jais su savo profesine veikla, asmeniniu gyvenimu, užsiimti savirealizacija.

Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda socialiniams darbuotojams taip pat išryškėjo tyrimo metu (žr. 13 pav., 1 lentelė 2 priede).

13 pav. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda socialiniams darbuotojams

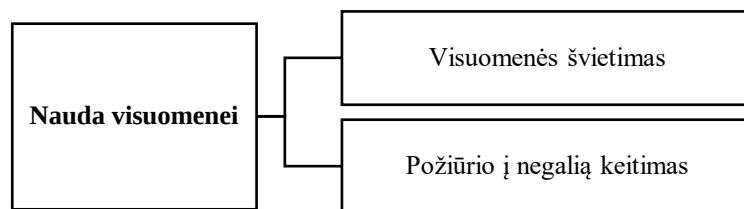
Socialiniai darbuotojai dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis dienos centruose patiria **profesinį tobulėjimą**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad jie tobulėja, kaip specialistai: „prisidėdamas prie negalią turinčių asmenų įgalinimo aš pats tobulėju kaip specialistas <...> Tenka daug mokytis, domėtis apie tai, kaip dirbti su negalią turinčiais asmenimis, kaip juos įgalinti, kaip visame šiame procese nepažeisti jų teisių“ (SD1). Tyrimo dalyviai nurodė: „naudą patiriu per tai, kad nuolatos turiu mokytis, domėtis, kūrybiškai žvelgti į kasdieninę veiklą. Mokytis tenka daug, daugiausiai tai susiję su intelekto negalios ypatumais, darbo su šiais asmenimis metodais, jų teisių

apsauga, įgalinimo konceptu“ (SD3). Taip pat buvo pažymėta: „naudą jaučiu per tai, kad daug mokausi, tobulėju profesiskai. Daug skaitau ir domiuosi kaip praktiškai dirbti su negalią turinčiais asmenimis, ką naujo ir efektyvaus galima taikyti, kaip valdyti ir kontroliuoti jų pasipriešinimą, kaip efektyviai spręsti kylančius sunkumus, kaip dirbti su šių asmenų artimaisiais“ (SD7). Iš tyrimo duomenų galima pastebėti, kad darbas su intelekto negalią turinčiais asmenimis socialinius darbuotojus skatina tobulėti profesinėje srityje. Socialiniams darbuotojams aktualu tobulinti savo gebėjimus taikyti įgalinančius socialinio darbo metodus, užtikrinti negalią turinčių asmenų teisių apsaugą, užtikrinti sklandų ir efektyvų darbą su negalią turinčiais asmenimis ir jų artimaisiais. Taigi dienos centrai tampa profesine aplinka, kurioje socialiniai darbuotojai ne tik teikia paslaugas negalią turintiems asmenims, bet ir patys nuolat mokosi ir stiprina savo profesinę tapatybę, plečia kompetencijų ribas.

Socialiniai darbuotojai taip pat patiria **asmeninį augimą**. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad tobulėja „kaip žmogus <...> Tapau emociškai atspari stresui ir įvairioms netikėtoms situacijoms. Jaučiu, kad geriau save pažįstu, dirbdama su negalią turinčiais asmenimis pastebėjau savo stiprybes, moku jas geriau išnaudoti“ (SD1). Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „dirbdama su negalią turinčiais asmenimis ugdu svarbias asmenines savybes, tokias kaip kantrybė, supratingumas, tolerancija ir kt.“ (SD4), „augu kaip asmenybė, nes dirbant su negalią turinčiais asmenimis neišvengiamai tobulėjam ir patys, tampame jautresni, empatiškesni, perkainojame turimas vertybes“ (SD7). Iš tyrimo duomenų akivaizdu, kad dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis socialiniai darbuotojai ugdo savirefleksijos gebėjimus, todėl geriau save pažįsta. Taip pat jie ugdo svarbias asmenines savybes, stiprina vertybines nuostatas. Pagal tai galima spręsti, kad darbas dienos centruose socialiniams darbuotojams tampa ne tik profesinės, bet ir asmeninės ūgties erdve.

Taip pat socialiniai darbuotojai jaučia **pasitenkinimą atliekamu darbu**. Tyrimo dalyviai akcentavo: „nors šis darbas yra sunkus, tačiau jis man teikia pasitenkinimą, aš jaučiuosi gerai dėl to, kad prisidedu prie kitų gerovės kūrimo, man tai svarbu“ (SD2), „mano darbas man patinka dar ir dėl to, kad prisidedu prie pokyčių visuomenėje. Matau, kaip žmonės įgauna daugiau žinių apie negalią turinčius asmenis, jų nebebijo, pasikeičia jie patys, todėl ir negalią turintiems asmenims visuomenė tampa atviresnė ir jautresnė“ (SD3), „jaučiu pasitenkinimą savo darbu, man širdyje gera, kad galiu padėti kitiems, kad darau negalią turinčių asmenų gyvenimą kokybiškesnį, lengvesnį“ (SD9). Pagal šiuos tyrimo duomenis akivaizdu, kad socialinis darbas su intelekto negalią turinčiais asmenimis suteikia socialiniams darbuotojams prasmės ir profesinio pasitenkinimo jausmą. Tai stiprina jų vidinę motyvaciją ir pasitenkinimą darbu.

Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda visuomenei pasireiškia skirtingose srityse (žr. 14 pav., 1 lentelė 2 priede).

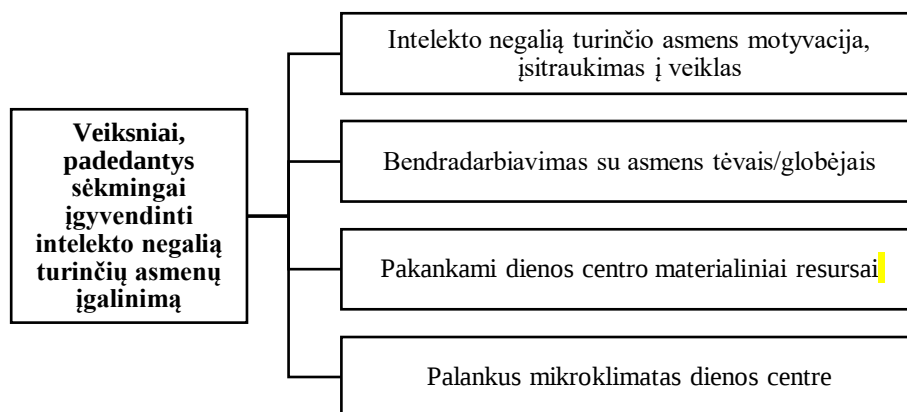
14 pav. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda visuomenei

Viena išryškėjusi naudos visuomenei sričių yra **visuomenės švietimas**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad „dienos centrai labai padeda visuomenei šviestis, jie edukuoja žmones apie tai, kokie iš tikrųjų yra negalią turintys asmenys“ (SD4). Buvo akcentuojama, kad „dienos centrai yra atviros įstaigos, kur negalią turintys asmenys nėra izoliuojami nuo visuomenės, tačiau kaip tik skatinami joje integruotis <...> dėl dienos centrų veiklos visuomenė daugiau susipažįsta su negalią turinčiais asmenimis“ (SD7), „kadangi daug mūsų veiklų vyksta išorėje, turiu omeny mieste, parkuose, renginiuose ir kt., visuomenė turi galimybę iš arčiau pažinti negalią, su ja „susidraugauti“ (SD9), visuomenė „dažniau mus mato, dažniau pastebi, susipažįsta artimiau“ (SD2). Tyrimo dalyviai nurodė: „mūsų visuomenėje sparčiai vyksta negalios pažinimas <...>. Man atrodo dienos centrai daug prie to prisideda, nes neįgalieji integruojami į skirtingas visuomenės veiklas, jie nėra izoliuoti ir paslėpti nuo visuomenės“ (SD8), „mes aktyviai dalyvaujam bendruomeninėse veiklose, užsiimam savanoryste, daug keliaujam, tokiu būdu visuomenė daugiau pastebi negalią turinčius asmenis <...> Mes prisidedam prie visuomenės <...> edukavimo“ (SD1). Pagal tyrimo duomenis akivaizdu, kad bendruomenėje veikiantys dienos centrai prisideda prie visuomenės požiūrio į negalią kaitos, stereotipų apie negalią turinčius asmenis mažinimo, sąmoningumo ir tolerancijos skatinimo. Tai, kad dienos centrą lankantys negalią turintys asmenys aktyviai dalyvauja bendruomenėje, padeda visuomenės nariams geriau suprasti šiuos asmenis, suvokti jų galimybes ir potencialą. Šie procesai formuoja pozityvesnes visuomenės nuostatas negalią turinčių asmenų atžvilgiu, mažina jų stigmatizaciją ir skatina jų socialinę įtrauktį.

Taip pat reikšmingas yra visuomenės **požiūrio į negalią keitimas**. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „dėl to, kad negalią turintys asmenys lanko dienos centrus, keičiasi ir visuomenės požiūris į asmenį su negalia <...>, nebebijo ir nebesišalina negalią turinčių asmenų, o kuo toliau tik didėja tolerancija ir pati neįgaliųjų įtrauktis į bendruomenę“ (SD2). Tyrimo dalyvių teigimu, „lankydami dienos centrą intelekto negalią turintys asmenys daug keliauja, dalyvauja renginiuose, įvairiose savanorystės akcijose. Per visa tai mes atskleidžiame jų gražiąsias savybes – atjautą, empatiją, draugiškumą. Dėl to visuomenėje jie pamažu pažįstami kitaip, visuomenė pastebi, kad jie nėra agresyvūs, nėra neprognozuojami, o kai kurių gerų bruožų kartais reikėtų mums visiems iš jų

pasimokyti“ (SD6). Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad „dienos centre organizuojamos veiklos bendruomenėje, negalią turintys asmenys turi daug progų bendrauti su aplinkiniais, o jie gali negalią turinčiuosius pamatyti kitokius, negu anksčiau įsivaizdavo – mandagius, besišypsančius, nepavojingus“ (SD5). Tyrimo dalyvių teigimu, „visuomenė daugiau pastebi negalią turinčius asmenis, į juos žvelgia kitaip. Ne kaip į kitokius ar nepilnavertiškus visuomenės narius, bet kaip žmones, asmenybes, kurie turi savo gyvenimą. Tokiu būdu mes prisidedam prie visuomenės keitimo <...>, tolerancijos skleidimo“ (SD1). Socialiniai darbuotojai nurodė pastebintys, kad „visuomenė tampa atviresnė, lengviau į įvairias veiklas įsileidžia negalią turinčius asmenis, man atrodo dienos centrai prie to daug prisideda“ (SD9), „pati visuomenė juos geriau priima, keičiasi ilgai vyravę neigiami stereotipai“ (SD3), „nyksta ilgą laiką gyvavusios stigmos, žmonės palankiau žiūri į negalią turinčius asmenis, ypač į intelekto negalią turinčius“ (SD7), „žmonės daug tolerantiškiau žiūri į negalią turinčius asmenis, nesišalina jų“ (SD8). Pagal šiuos tyrimo rezultatus galima pastebėti, kad dienos centrai reikšmingai prisideda prie visuomenės nuostatų į negalią turinčius asmenis kaitos. Visuomenėje palaipsniui pereinama nuo medicininio prie socialinio negalios modelio, o visuomenė skatinama matyti negalią ne kaip individualų asmens trūkumą, bet kaip socialinių struktūrų ir aplinkos nepritaikymo pasekmę. Toks visuomenės požiūris į negalią kismas yra reikšmingas veiksnys, lemiantis ne tik negalią turinčių asmenų gyvenimo kokybės gerėjimą, geresnes jų įtraukties į bendruomenę galimybes, bet ir užtikrinantis brandesnės, socialiai atsakingos visuomenės formavimąsi.

Veiksniai, padedantys sėkmingai įgyvendinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą. Pagal tyrimo duomenis susisteminti veiksniai, padedantys sėkmingai įgyvendinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą (žr. 15 pav. 1 lentelė 2 priede).

15 pav. Veiksniai, padedantys sėkmingai įgyvendinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą

Vienas iš veiksnių yra **intelektu negalią turinčio asmens motyvavimas, įsitraukimas į veiklą**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad svarbu yra tai, kad negalią turintis asmenys „būtų geranoriškai nusiteikę patys, turėtų motyvacijos mokytis ir bandyti, kad nepasiduotų kai nepasiseka“ (SD1). Socialinių darbuotojų nuomone, „intelektu negalią turinčių asmenų įgalinimas bus sėkmingas, jeigu jie bus nusiteikę dalyvauti <...> veikloje“ (SD5). Pagal tyrimo duomenis akivaizdu, kad vien socialinių darbuotojų noro ir iniciatyvų, siekiant įgalinti negalią turinčius asmenis, nepakanka, būtinas ir pačių negalią turinčių asmenų indėlis, t.y. aktyvus jų įsitraukimas, motyvavimas, užsibrėžto tikslo siekimas. Tokiu būdu užtikrinama tai, kad intelekto negalią turintis asmenys tampa ne pasyviais paslaugų gavėjais, bet aktyviais viso proceso dalyviais.

Reikšmingas veiksnys yra ir **bendradarbiavimas su asmens tėvais/globėjais**. Tyrimo dalyvių teigimu, ryšys su tėvais/globėjais yra reikšmingas dėl kelių priežasčių. Tyrimo dalyvių nuomone, jeigu negalią turinčių asmenų artimieji „su socialiniais darbuotojais bendrauja, klauso jų patarimų, pratęsia vykdomą ugdymą ir namų aplinkoje, tada galime pasiekti geresnių rezultatų“ (SD2). Buvo pažymima, kad „jeigu tėvai suvokia socialinio darbuotojo veiklos tikslus, yra pasiryžę daug pastangų įdėti ir namuose, tada galime sėkmingiau užtikrinti negalią turinčių asmenų įgalinimą“ (SD3). Taip pat bendradarbiavimas padeda užtikrinti tai, kad negalią turinčių asmenų artimieji turėtų pagrįstus lūkesčius dienos centro darbuotojams: „įtakos turi <...> pagrįsti lūkesčiai mums, mūsų darbui, pozityvus nusiteikimas mūsų atžvilgiu ir pagalba siekiant užsibrėžtų tikslų“ (SD4). Taip pat reikšminga aplinkybė nurodoma tai, kad artimieji „namų aplinkoje tęstų mūsų darbus, ugdytų negalią turinčių asmenų savarankiškumą, leistų jiems patiems daug ką atlikti, nedarytų to už juos“. Reikšminga aplinkybė įvardytas ir negalią turinčio asmens motyvavimas: (SD1), „jeigu jie skatins vaiką visur dalyvauti, motyvuos jį siekti tam tikrų pokyčių, su juo dirbs namų aplinkoje, tada įgalinimas bus sėkmingesnis“ (SD5). Tyrimo duomenys rodo, kad negalią turinčių asmenų artimieji vaidina svarbų vaidmenį visame socialinio darbo procese: „Tėvų ar kitų artimųjų požiūris į mūsų veiklą, į negalią turintį asmenį ir jo galimybes, taip pat šių asmenų nusiteikimas bendradarbiauti su mumis, pratęsti mūsų darbą namų aplinkoje taip pat turi didelės įtakos mūsų darbo sėkmei“ (SD7), „negalią turinčių asmenų artimieji <...> gali mums arba padėti siekti bendrų tikslų <...> arba gali mums trukdyti“ (SD6), „jie gali skatinti savo vaikus, motyvuoti, būti įsitraukę į visą jų ugdymo procesą. Arba, priešingai, gali būti abejingi mūsų darbui, nesuvokti jo prasmės, netikėti savo vaiko ar globotinio galimybėmis, todėl nesistengti jo ugdyti“ (SD9). Pagal tyrimo duomenis pastebėtina, kad tėvų ar globėjų adekvatus požiūris į socialinio darbuotojo veiklą, jos tikslų suvokimas, pagrįsti lūkesčiai, aktyvus įsitraukimas ir nusiteikimas tęsti intelekto negalią turinčių asmenų ugdymą namų aplinkoje sukuria palankesnes sąlygas šių asmenų savarankiškumo ugdymui, jų įgalinimui. Ir, priešingai, socialinio darbo tikslo nesuvokimas, nepagrįstai dideli lūkesčiai socialiniams

darbuotojams, ugdymo namų aplinkoje nepratęsimas, taip pat nepasitikėjimas intelekto negalią turinčio asmens galimybėmis gali tapti rimta kliūtimi siekiant šių asmenų įgalinimo.

Tyrimo metu nustatyta, kad dienos centre dirbančių socialinių darbuotojų galimybes kokybiškai dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis lemia ir **dienos centro materialiniai resursai**. Tyrimo dalyvių teigimu, dienos centro fizinė aplinka itin reikšminga: „*dienos centro aplinka svarbi, kad ji būtų pritaikyta skirtingoms veikloms, kad galėtume kokybiškai dirbti su negalią turinčiais asmenimis*“ (SD1), „*aplinka, kurioje dirbame <...> lemia kokias veiklas galime pasiūlyti*“ (SD8), „*dienos centro aplinka turėtų būti maksimaliai pritaikyta negalią turintiems asmenims, jų lavinimui, mokymui, skirtingų veiklų įgyvendinimui – tai neabejotinai turi įtakos mūsų darbo kokybei*“ (SD7). Reikšminga įvardyta ir dienos centro turima infrastruktūra: „*svarbu, kokias metodines priemones turime ir kokias veiklas galime pasiūlyti*“ (SD5), „*jeigu socialiniams darbuotojams nebus užtikrinamos reikalingos darbo priemonės, bus sunkiau kokybiškai siekti negalią turinčių asmenų įgalinimo*“ (SD3). Pagal šiuos tyrimo rezultatus galima spręsti, kad dienos centro turimi materialiniai resursai tiesiogiai lemia socialinių darbuotojų siūlomų veiklų įvairovę bei jų kokybę. Nepakankamas materialinių resursų užtikrinimas dienos centre apsunkina intelekto negalią turinčių asmenų ugdymo ir jų savarankiškumo skatinimo procesus, taip pat riboja socialinių darbuotojų galimybes įvairiapusiškai užtikrinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą.

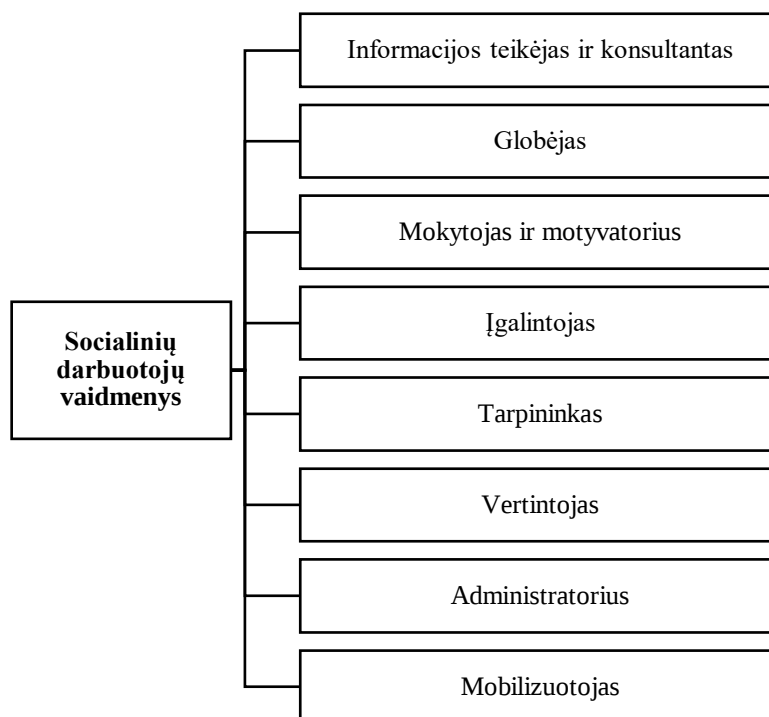
Tyrimo metu išryškėjo, kad svarbus veiksnys yra **palankus mikroklimatas dienos centre**. Tyrimo dalyviai akcentavo draugiškų santykių su kitais dienos centro darbuotojais bei vadovais reikšmę: „*svarbu, kad pats kolektyvas būtų darnus, kad nebūtų kažkokių vidinių nesutarimų tiek su kolegomis, tiek su vadovais, nes tai turėtų neigiamos įtakos visam šiam procesui*“ (SD2), „*paminėčiau ir tarpusavio santykius su kolegomis, vadovais, nes jeigu bus tarpusavio konfliktų, nesutarimų, prieštaravimų, nenoro kažką papildomai padaryti ir padėti, tai dirbti mums būtų labai sunku*“ (SD5), „*šilti santykiai tarp darbuotojų, vadovo profesionalumas, kad jis būtų žmogiškas ir suprastų mūsų atliekamą darbą, jo pobūdį*“ (SD3). Socialiniai darbuotojai nurodė ir pozityvių santykių su dienos centro lankytojais svarbą: „*svarbu, kad jie <...> norėtų klausyti socialinio darbuotojo patarimų, kad nebūtų priešiška nusiteikė, nes tuomet sudėtinga su jais dirbti, tada daug dėmesio skiriam tam pasipriešinimui mažinti ir todėl kartais nukenčia jų ugdymas kitose srityse*“ (SD1), „*blogiausia tada, jeigu ir negalią turintys asmenys perima tą artimųjų negatyvumą, priešinimąsi mums. Jie patys nenori stengtis, atsisako kažkur dalyvauti, kažką mokytis, tiesiog neturi tam motyvacijos. Tada pati mūsų darbo atmosfera tampa slegianti ir nemaloni, tenka skirti labai daug jėgų ir energijos, kad visą šią situaciją pakeistume*“ (SD8). Taip pat tyrimo dalyviai pažymėjo, kad reikšmingas yra ir tarpusavio santykis tarp dienos centro lankytojų: „*jeigu patys negalią turintys asmenys tarpusavyje yra draugiški, nekonfliktuoja, tada mums lengviau su jais dirbti, daugiau dėmesio galime skirti jų ugdymui, mokymui*“ (SD4), „*kai tarp intelekto negalią turinčių asmenų kyla tam tikri nesutarimai, jie*

konfliktuoja, mes turim nukreipti dėmesį nuo savo veiklų ir padėti jiems tuos asmeninius santykius spręsti, tada tenka daug dirbti su tais konfliktuojančiais asmeniškai“ (SD7). Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad reikšmingas yra ir jų santykis su intelekto negalią turinčių asmenų tėvais bei kitais artimaisiais: *„jeigu jie nebus nusiteikę su mumis kalbėti, bendrauti ir klausyti mūsų patarimų, elgsis arogantiškai ir nepagarbiai, tada mums tikrai bus sunku dirbti, o mūsų darbo rezultatai bus prastesni“* (SD2), *„tais atvejais, kai jie yra linkę mums prieštarauti, ginčytis, negalim su jais atvirai ir nuoširdžiai bendrauti, negalim susitarti, kad jie įsitrauktų į savo artimųjų ugdymą, padėtų jiems tobulėti. Vietoje to, sutrikdomas mūsų darbas“* (SD8). Pagal tyrimo duomenis akivaizdu, kad palankus dienos centro mikroklimatas yra svarbus veiksnys, padedantis socialiniams darbuotojams užtikrinti kokybišką intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo procesą. Palankus mikroklimatas dienos centre apima draugiškus darbuotojų tarpusavio santykius, pozityvų socialinių darbuotojų santykį su vadovais, su dienos centro lankytojais ir jų artimaisiais, taip pat draugiškus santykius tarp intelekto negalią turinčių asmenų. Palankus dienos centro mikroklimatas sumažina įvairių nesutarimų ir konfliktų riziką, stiprina tarpusavio bendradarbiavimą, nuo kurių priklauso darbo su negalią turinčiais asmenimis kokybė ir efektyvumas.

2.2.2. Socialinio darbuotojo vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia

Tyrimo rezultatai išryškino, kad socialiniai darbuotojai kalbėdami apie savo vaidmenį įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis dienos centruose akcentavo jų atliekamų vaidmenų įvairumą ir jiems svarbias profesines žinias, įgūdžius ir vertybes dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis.

Socialinių darbuotojų vaidmenys įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis dienos centruose. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai atlieka įvairius vaidmenis įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis dienos centruose (žr. 16 pav., 2 lentelė 2 priede).

16 pav. Socialinių darbuotojų vaidmenys

Pagal tyrimo duomenis pastebima, kad socialiniai darbuotojai atlieka **informacijos teikėjų ir konsultantų vaidmenis**. Tyrimo dalyviai nurodė: „su negalią turinčiais asmenimis kalbamės, aš jiems patariu, padedu, informuoju juos“ (SD1), „informuojame visais rūpimais klausimais“ (SD3), „esme informacijos perdavėjai, nes būtent mes esame tie asmenys, iš kurių jie sužino apie tam tikras galimybes, kas liečia jų dienotvarkę, lavinamus įgūdžius, laisvalaikį ir kita“ (SD5). Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad jie siekia negalią turintiems asmenims „suprantama kalba viską paaiškinti, perteikti“ (SD2), „mes jiems suteikiame daug aktualios informacijos, pasirūpiname, kad jie teisingai ją suprastų“ (SD9), „turime su jais daug kalbėtis, jiems suprantamu būdu perteikti aktualią informaciją, ją aptarti, padiskutuoti“ (SD6). Dienos centre socialiniai darbuotojai perduoda intelekto negalią turintiems asmenims jiems aktualią informaciją, konsultuoja juos visais aktualiais klausimais. Svarbu tai, kad socialiniai darbuotojai visa tai perteikia intelekto negalią turintiems asmenims suprantamais būdais, su jais kalbasi ir diskutuoja, padeda jiems tinkamai šią informaciją įsisavinti.

Taip pat socialiniai darbuotojai atlieka **globėjo vaidmenį**. Tyrimo dalyviai nurodė: „esu globėjas. Siekiu būti artimas asmuo, kuris užtikrina visų pirma globą“ (SD1), „negalią turintiems asmenims esu kaip globėja, kuri padeda viskuo, kuo tik gali. Mes padedame jiems buityje, pavalgyti, apsirengti, palaikyti higieną. Kai kažkur keliaujam, prižiūrimė juos“ (SD2), „mes dažnu atveju esame negalią turintiems asmenims kaip tėvai ar globėjai. Rūpinamės, kad jie saugiai leistų laiką, rūpinamės jų užimtumu“ (SD6), „esame negalią turinčių asmenų prižiūrėtojai, rūpinamės jų saugumu, sveikata, gerove. Taip pat planuodami ir įgyvendindami konkrečias veiklas užtikriname

jiems kokybišką ir jų poreikius bei galimybes atitinkantį užimtumą“ (SD7), „užtikriname jų priežiūrą, turiu omeny ir saugumą, ir tai, kad esant poreikiui nepamirštų išgerti paskirtų medikamentų, laiku pavalgytų, būtų pasirūpinta jų higiena“ (SD8). Galima pastebėti, kad socialiniai darbuotojai siekia intelekto negalią turintiems asmenims būti artimi, rūpintis jais, padėti buityje. Taip pat socialiniai darbuotojai rūpinasi intelekto negalią turinčių asmenų saugumu, atliepia jų sveikatos priežiūros poreikius, rūpinasi jų higienos poreikių tenkinimu.

Tyrimo metu išryškėjo, kad socialiniai darbuotojai yra **mokytojai ir motyvatoriai**. Tyrimo dalyviai nurodė: *„esame ir mokytojai, siekiame juos, pagal galimybes, kuo daugiau visko išmokyti“ (SD4), „mokome visko tikrai daug, ugdome jų gebėjimus, tai vyksta per skirtingas veiklas, kurių metu jie gali tobulėti“ (SD8). Išryškėjo skirtingos negalią turinčių asmenų ugdymo sritys: „mokome daug įgūdžių, ugdome rašymo, skaitymo, skaičiavimo gebėjimus, mokome mandagiai, pagarbiai elgtis tiek centre, tiek išvykų metu, mokome juos gyventi visuomenėje“ (SD5), „mokome juos įvairių įgūdžių ir gebėjimų, čia kalbu apie buitinius, socialinius įgūdžius, higienos ir savo priežiūros įpročius, pagal galimybes mokome ir profesinių įgūdžių“ (SD9), „daug ko mokome, pavyzdžiui pagal galimybes skaičiuoti, deklamuoti eilėraščius, daryti kažkokius darbelius <...> Jie yra skatinami dalyvauti veiklose, kurių metu išsikeliami tam tikri tikslai, mokoma su pasiryžimu keliauti link tikslų įgyvendinimo“ (SD2). Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „tenka spręsti ir negalią turinčių asmenų tarpusavio konfliktus, įvairias kylančias problemas, padėti jiems patiems rasti konstruktyvius sprendimus, mokyti apie tarpusavio bendravimą, pagarbos kitiems svarbą“ (SD3). Tyrimo dalyviai nurodė, kad daug dėmesio skiriama negalią turinčių asmenų savarankiškumo ugdymui: „suteikiame jiems žinias, ugdome įgūdžius, dėl kurių jie galėtų tapti savarankiškesni, mažiau priklausomi nuo aplinkos“ (SD6), „mokau naujų įgūdžių, motyvuojau juos savarankiškai atlikti tam tikras užduotis ar priimti sprendimus“ (SD1), „motyvuojam juos būti kuo labiau savarankiškais, siekiame juos įkvėpti, paskatinti kuo daugiau dalykų daryti patiems, nebijoti klysti, bet stengtis ir nenuleisti rankų, nepasiduoti“ (SD3). Galima pastebėti, kad dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai per skirtingas veiklas ugdo intelekto negalią turinčių asmenų buitinius gebėjimus, socialinius įgūdžius, formuoja higienos ir profesinius įgūdžius. Svarbu ir tai, kad socialiniai darbuotojai skatina intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, motyvuoja juos bandyti, nepasiduoti ir savarankiškai atlikti kuo daugiau veiklų.*

Socialiniai darbuotojai atlieka ir **įgalintojo vaidmenį**. Kaip pažymėjo tyrimo dalyviai: *„visada siekiu kuo didesnio šių asmenų įgalinimo visose įmanomose srityse“ (SD1), „labiausiai tas įgalinimas ir pasireiškia per jų poreikių išgirdimą, atsižvelgimą į jų norus, motyvavimą būti kiek įmanoma daugiau savarankiškais“ (SD3). Tyrimo dalyviai akcentavo: „jokiu būdu nenorime sprendimų priimti už juos, tik galime padėti apsispręsti. <...> Siekiame juos padrąsinti, paskatinti nebijoti, kuo daugiau dalykų atlikti patiems“ (SD4), „stengiamės, kad jie patys būtų savarankiški,*

mokėtų patys kuo daugiau dalykų atlikti <...>. Darbuotojai tik stengiasi jiems suprantama kalba viską paaiškinti, pertiekti, bet visada siekiame, kad pats žmogus pajautų savo vertę, suvoktų kodėl kai kurios veiklos jam yra naudingos, ką jų metu išmoks ir kur tai galės panaudoti ateityje“ (SD2), „mes skatiname juos pačius savarankiškai atlikti kuo daugiau dalykų, žinoma visada kai reikia padedam, bet norim, kad jie pajautų savo galimybes, būtų drąsūs, pasitikėtų savimi“ (SD8), „visada skatiname jų savarankiškumą, motyvuojame būti drąsiems, ryžtingiems, nebijoti priimti sprendimus“ (SD9). Šie tyrimo duomenys atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai, dienos centre dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, nėra linkę priimti sprendimų už šiuos asmenis. Socialiniai darbuotojai siekia padėti jiems suvokti savo potencialą, skatina ir motyvuoja savarankiškai priimti sprendimus, realizuoti savo unikalius gebėjimus ir tokiu būdu didina jų savarankiškumą.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad jie atlieka **tarpininko vaidmenį**. Socialiniai darbuotojai nurodė: „*esant poreikiui, padedame negalią turintiems asmenims bendradarbiauti su sveikatos priežiūros įstaigomis, padedame tvarkyti socialinės paramos gavimo, teisinius klausimus ir sprendžiame visas kitas problemas su institucijomis, su kuriomis jie patys savarankiškai negalėtų susikalbėti“ (SD7), „tarpininkaujam su kitom institucijom, padedame negalią turintiems asmenims suprasti visus įstatymus, numatytas tvarkas ir kt.“ (SD8), „jeigu reikia, atstovaujame negalią turinčius asmenis viešojo sektoriaus institucijose, padedame jiems susitvarkyti reikalingus dokumentus“ (SD9). Akivaizdu, kad socialiniai darbuotojai padeda intelekto negalią turintiems asmenims užmegzti ir palaikyti ryšius su įvairiomis institucijomis ir jose dirbančiais specialistais (sveikatos priežiūros, viešojo administravimo, teisinės sistemos ir kt.). Socialiniai darbuotojai padeda intelekto negalią turintiems asmenims įveikti struktūrinius barjerus, pasirūpina, kad jie įgyvendintų savo teises.*

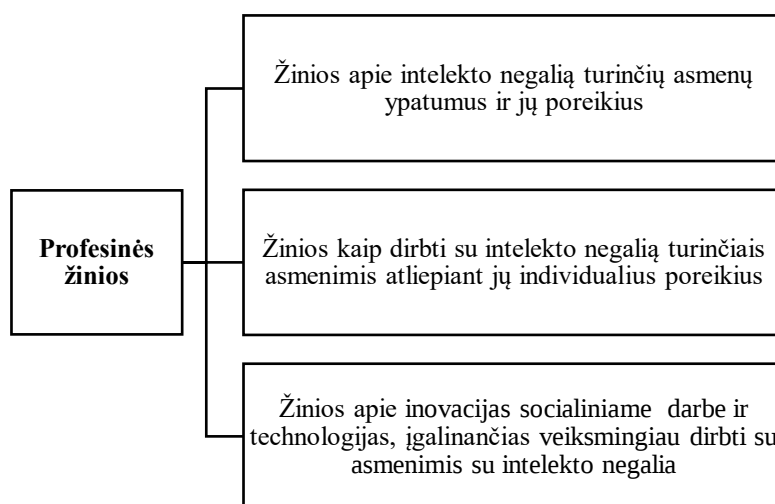
Taip pat socialiniai darbuotojai atlieka **vertintojo vaidmenį**. Socialiniai darbuotojai nurodė: „*su dienos centro lankytojais pasidarome metinius planus, ką jie norėtų išmokti <...> Eigoje vis aptariam, kaip jiems sekasi, ką jie sužinojo, ką išmoko, ko dar trūksta“ (SD6), „vertiname, kaip jiems sekėsi kažko išmokti, įsisavinti tam tikras žinias. <...> Neįgaliuosius mes įtraukiame ir į jų pažangos vertinimą, su jais kalbamės, kaip jiems sekėsi, ką jie išmoko“ (SD7). Galima pastebėti, kad dienos centre dirbantys socialiniai analizuoja ir vertina intelekto negalią turinčių asmenų individualius poreikius, kartu su jais aptaria jų gebėjimus, stiprybes ir potencialą. Socialiniai darbuotojai kartu su intelekto negalią turinčiais asmenimis stebi jų pažangą, savarankiškumo pokyčius bei pagal tai koreguoja individualius planus.*

Dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis socialiniai darbuotojai atlieka **administratoriaus** vaidmenį. Kaip nurodė tyrimo dalyviai: „*daug dirbame su dokumentais, rengiame planus ir programas, juos įgyvendinam, koreguojam“ (SD3), „kai rengiame veiklų planus, atsižvelgiam į negalią turinčių asmenų nuomonę, ką jie norėtų ir nenorėtų, tačiau viską administruojame mes“ (SD4), „pakalbam su negalią turinčiais asmenimis, įvertinam jų pažangą, ir*

pagal tai mes užpildom ir pakoreguojam visus reikalingus dokumentus“ (SD7). Akivaizdu, kad dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai į socialinių paslaugų planavimo, organizavimo, įgyvendinimo ir vertinimo procesus siekia įtraukti intelekto negalią turinčius asmenis, atsižvelgti į jų išsakomą nuomonę ir poreikius. Tai sudaro prielaidas socialinių paslaugų atitikčiai kiekvieno dienos centro lankytojo poreikiams ir galimybėms.

Socialiniai darbuotojai atlieka ir ***mobilizuotųjų*** vaidmenį. Tyrimo dalyviai nurodė: *„kai kuriais atvejais matom, kad reikia kitų specialistų pagalbos, visa tai organizuojam“* (SD4), *„praktikoje pasitaiko atveju, kai mes vieni negalime išspręsti negalią turinčių asmenų problemų, mums reikalingi ir kiti specialistai. Tokiu atveju mes inicijuojam su jais bendradarbiavimo procesą“* (SD9). Galima pastebėti, kad dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai nėra pajėgūs spręsti pasitaikančių sunkumų, jie turi naudotis išoriniais resursais (kitų specialistų pagalba). Tai, kad socialiniai darbuotojai yra pajėgūs inicijuoti šį procesą, mobilizuoti specialistų tarpusavio darbą, liudija aukštą socialinio darbo kokybę.

Tyrimo metu išryškėjo socialiniams darbuotojams svarbios **profesinės žinios** įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis (žr. 17 pav., 2 lentelė 2 priede).

17 pav. Socialiniams darbuotojams svarbios profesinės žinios įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis

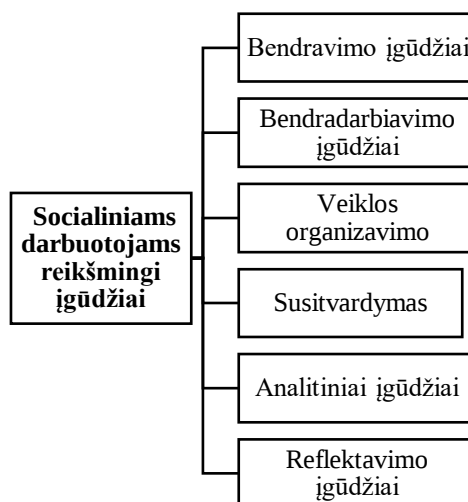
Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniams darbuotojams yra svarbios ***žinios apie intelekto negalią turinčių asmenų ypatumus ir jų poreikius***. Kaip nurodė tyrimo dalyviai: *„svarbiausia yra turėti profesinių žinių, kadangi tai padeda pažinti intelekto negalią turinčius asmenis, suvokti jų poreikius, elgsenos motyvus“* (SD6), *„reikia visų pirma turėti gerą profesinį pasirengimą, gebėti dirbti pagal konkretaus darbo specifiką su intelekto negalią turinčiais asmenimis“* (SD4), *„būtina turėti profesinių socialinio darbo srities žinių, kad gebėtum pažinti šiuos*

žmones, geriau juos suprasti, jų kasdienybę kurti ir planuoti pagal tai, kokie jie yra, kas jiems priimtiniausia ir geriausia“ (SD7). Socialinių darbuotojų nuomone, jiems būtinos akademinės žinios apie intelekto negalią turinčius asmenis, jų kognityvinius ir socialinius ypatumus, šių asmenų poreikius, socialinio darbo organizavimo su jais ypatumus. Tai yra svarbios kokybiško ir įgalinimo paradigma grįsto socialinio darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis prielaidos, leidžiančios atlikti intelekto negalią turinčio asmens poreikių vertinimą ir pagal tai planuoti, įgyvendinti ir vertinti asmens individualų planą, veiklas.

Taip pat socialiniams darbuotojams svarbu turėti ***žinių, kaip dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis atliepiančių jų individualių poreikius***. Tyrimo dalyviai nurodė: „svarbus socialinio darbuotojo <...> gebėjimas pažinti skirtingas negalios formas ir pagal tai savo darbe taikyti skirtingus veiklos metodus“ (SD2), „labai gerai išmanyti darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis darbo specifiką, gebėti <...> taikyti skirtingus socialinio darbo metodus“ (SD5), reikšminga „mokėti taikyti bei derinti individualų ir grupinį socialinio darbo metodus“ (SD4), gebėti „kokybiškai planuoti ir įgyvendinti socialinį darbą tiek individualiai, tiek grupėje“ (SD6), „gebėti atrasti tinkamiausius veiklos metodus ir formas su visais asmenimis“ (SD7). Tyrimo dalyvių nuomone, svarbu, kad socialinis darbuotojas turėtų metodinių žinių ir gebėtų kiekvienu individualiu atveju pritaikyti labiausiai tinkamus socialinio darbo metodus, kurie leistų užtikrinti intelekto negalią turintiems asmenims individualizuotą pagalbą, skatintų šių asmenų savarankiškumo plėtrą, užtikrintų jų įgalinimo procesą.

Socialiniams darbuotojams reikšmingos ***žinios apie inovacijas socialiniame darbe ir technologijas įgalinančias veiksmingiau dirbti su asmenimis su intelekto negalia***. Kaip nurodė tyrimo dalyviai: „socialinis darbuotojas privalo <...> domėtis naujausiais moksliniais tyrimais, ieškoti naujų papildomų žinių“ (SD1), „tam būtina ne tik vieną kartą gyvenime baigti studijas, bet nuolatos domėtis savo darbo sritimi, tobulėti profesiskai, daug domėtis ir pačiam, skaityti mokslinę literatūrą, perimti kolegų gerąją patirtį“ (SD8). Pagal šiuos tyrimo duomenis galima spręsti, kad socialiniams darbuotojams yra svarbus sistemingas ir nuolatinis profesinių žinių atnaujinimas, kuris gali sudaryti palankesnes sąlygas asmenų su intelekto negalia savarankiškumo ugdymui, jų įgalinimui.

Socialiniams darbuotojams reikšmingi įgūdžiai, jiems įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis, susisteminti 18 pav. (2 lentelė 2 priede).

18 pav. Socialiniams darbuotojams reikšmingi įgūdžiai, jiems įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis

Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniams darbuotojams yra svarbūs **bendravimo įgūdžiai**. Buvo akcentuojama, kad svarbu tai, jog „socialinis darbuotojas mokėtų bendrauti su negalią turinčiais asmenimis, su jais gebėtų kurti emociškai saugų, pasitikėjimų grįstą ryšį (SD3)“. Taip pat pažymima, kad „socialinis darbuotojas turi išmanyti komunikavimo su intelekto negalią turinčiu asmeniu specifiką, gebėti juo kurti ir palaikyti kokybišką pokalbį, kuris vėliau vestų į ilgalaikį tarpusavio santykį“ (SD2). Tyrimo metu buvo pažymėta, kad socialinis darbuotojas dienos centro lankytojams turėtų gebėti „viską paaiškinti paprastai, jiems suprantamu būdu, kad jie tą informaciją priimtų ir įsisavintų“ (SD6). Išryškėjo, kad socialiniams darbuotojams „bendrauti reikia mokėti ne tik su negalią turinčiais asmenimis, bet ir jų artimaisiais, reikia mokėti nugalėti jų priešišką nusiteikimą, suteikti jiems aktualią informaciją, formuoti tam tikrą požiūrį“ (SD8). Šie tyrimo duomenys atskleidžia, kad socialiniams darbuotojams yra svarbu gebėti komunikuoti aiškiai, suprantamai, gebėti kurti glaudų ryšį su negalią turinčiais asmenimis, atliepiant jų komunikacinius poreikius. Socialinių darbuotojų darbo praktikoje aktualu gebėti efektyviai komunikuoti ne tik su dienos centrą lankančiais intelekto negalią turinčiais asmenimis, bet ir su jų artimaisiais, tokiu būdu suteikiant jiems žinių apie intelekto negalią turinčių asmenų ugdymą, jų įgalinimo procesą, socialinio darbuotojo funkcijas dienos centre, ugdymo tęstinumo namų aplinkoje svarbą ir kitais klausimais, kadangi tai gali padėti didinti pasiekti intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, užtikrinti efektyvesnį jų įgalinimo procesą.

Socialiniams darbuotojams yra reikšmingi **bendradarbiavimo įgūdžiai**. Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai nurodė: „svarbu, kad socialinis darbuotojas siektų su intelekto negalią turinčiais asmenimis būti kaip komanda, kartu spręstų kylančius sunkumus, galėtų betarpiškai vienas kitu pasitikėti ir visada prireikus kreiptis“ (SD1). Tyrimo metu buvo pažymima, kad socialiniai darbuotojai turi su negalią turinčiais asmenimis „bendradarbiautų kaip lygiaverčiai partneriai, kad

išklausytų juos, išgirstų jų norus, į juos atsižvelgtų, o ne viską spręstų savarankiškai“ (SD5), „socialiniai darbuotojai turėtų būti ne vadovaujantys, bet nusiteikę bendradarbiauti, gebantys prisitaikyti prie kiekvieno dienos centro lankytojo ypatumų“ (SD8). Taip pat buvo akcentuojama ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimo svarba su kitų institucijų atstovais. Tyrimo metu nurodoma, kad socialiniams darbuotojams „tenka daug bendrauti su kitų institucijų atstovais, specialistais, socialiniai darbuotojai turi gebėti dirbti komandoje, mokėti pozityviai spręsti kylančius nesutarimus, gebėti priimti nuomonių skirtumus“ (SD4), „socialinių darbuotojų darbas labai įtakojamas kitų socialinio darbo specialistų, todėl vienas svarbiausių jų darbo aspektų yra bendradarbiavimo kompetencija, gebėjimas būti komandos nariu. Turiu omeny, kad svarbu mokėti dirbti komandoje, gebėti priimti kitų nuomonę, mokėti ieškoti kompromisų“ (SD1). Pagal šiuos tyrimo duomenis akivaizdu, kad socialiniams darbuotojams svarbu gebėti kurti ir palaikyti glaudų ir artimą santykį su dienos centrą lankančiais intelekto negalią turinčiais asmenimis, nebūti jiems vadovujančiu asmeniu, bet siekti būti lygiaverčiu partneriu. Taip pat socialiniams darbuotojams aktualu gebėti dirbti komandoje su kitų institucijų atstovais, gebėti priimti nuomonių skirtumus, ieškoti bendrų problemų sprendimų. Socialinių darbuotojų bendradarbiavimo įgūdžiai gali padėti jiems užtikrinti aukštą darbo kokybę ir veiklos efektyvumą.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniams darbuotojams reikšmingi ir **veiklos organizavimo įgūdžiai**. Tyrimo dalyvių teigimu, „mes esam pagrindiniai veiklų iniciatoriai ir organizatoriai, turim viską suplanuoti, sužiūrėti, pakontroliuoti. Socialiniams darbuotojams svarbu turėti savybių, kurios leistų jiems tai efektyviai atlikti. Čia turiu omeny greitą mąstymą, kritinių situacijų valdymą, veiklų koordinavimo gebėjimus“ (SD2). Taip pat buvo nurodoma, kad „socialiniai darbuotojai dienos centre planuoja tiek trumpalaikes, tiek ilgalaikes veiklas. Jie turi būti kompetetingi visa tai daryti, planuoti ir įgyvendinti tam tikras veiklas, prireikus pasitelkti išorinius specialistus, kad visi procesai vyktų sklandžiai ir efektyviai“ (SD4), „socialiniai darbuotojai turi gebėti valdyti individualias ir grupines veiklas taip, kad jomis būtų siekiama tam tikrų tikslų. Taip pat svarbu mokėti valdyti išteklius, taikyti reikiamus veiklos metodus, operatyviai spręsti kylančius sunkumus“ (SD7). Šie tyrimo rezultatai atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai yra linkę save suvokti ir traktuoti kaip pagrindinius veiklų iniciatorius ir jų įgyvendintojus. Tyrimo dalyvių teigimu, socialiniams darbuotojams būtini gebėjimai greitai mąstyti, valdyti kritines situacijas, planuoti ir koordinuoti individualias ir grupines veiklas, bendradarbiauti su išorės specialistais. Pagal tai galima daryti prielaidą, kad veiklos organizavimo įgūdžiai socialiniams darbuotojams yra itin svarbūs, siekiant užtikrinti kokybišką intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo procesą.

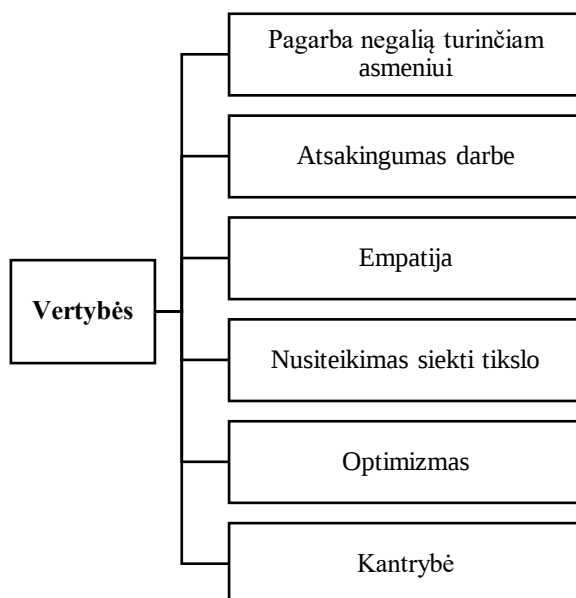
Taip pat socialiniams darbuotojams reikšmingas **susitvardymas**. Tyrimo dalyvių nuomone, svarbu „gebėti susitvardyti, nes šis darbas reikalauja daug ištvermės“ (SD1), „labai svarbu susitvardyti, neleisti emocijoms imti viršų, o išlikti profesionalu ir toliau daryti savo darbą“ (SD8).

Akivaizdu, kad socialiniams darbuotojams profesinėje veikloje yra svarbus gebėjimas susitvardyti, išlikti ramiam ir stabiliam. Tai gali padėti jiems stabiliai bendrauti su intelekto negalią turinčiais asmenimis, palaikyti profesines ribas, kurti jiems saugią ir stabilią aplinką.

Socialiniams darbuotojams reikšmingi yra **analitiniai įgūdžiai**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad socialiniai darbuotojai turi „*gebėti analizuoti ir vertinti konkrečią kiekvieno asmens situaciją, įvertinti asmens artimą aplinką, jo gebėjimus, polinkius*“ (SD2). Pažymima, kad socialiniai darbuotojai turi „*gebėti išanalizuoti konkrečias situacijas, nes socialinio darbo praktikoje ne visada viskas yra taip, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Svarbu bendrauti ne tik su negalią turinčiu asmeniu, bet ir su jo artimaisiais, tik tada susidaryti pilnesnį vaizdą apie kiekvieną centro lankytoją*“ (SD9)“. Pastebėtina, kad socialiniams darbuotojams svarbu gebėti kompleksiškai vertinti ne tik paties negalią turinčio asmens gebėjimus ir poreikius, bet ir atsižvelgti į jo artimą aplinką, įvertinti jo socialinį kontekstą. Analitiniai įgūdžiai leidžia socialiniams darbuotojams priimti pagrįstus profesinius sprendimus ir užtikrinti individualizuotą įgalinantį socialinį darbą, atliepiantį kiekvieno intelekto negalią turinčio asmens unikalius poreikius.

Atskleista, kad socialiniams darbuotojams reikšmingi ir **reflektavimo įgūdžiai**. Tyrimo metu buvo nurodoma: „*svarbu, kad socialiniai darbuotojai apgalvotų savo poelgius, sprendimus, juos įvertintų ir iš to pasimokytų*“ (SD3), „*socialiniams darbuotojams yra būtina nuolatinė savo darbo analizė, reflektavimas, išvadų darymas ir mokymasis iš savo darbo patirties*“ (SD9). Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad „*šioje darbe visada yra kur tobulėti. Bet tam būtina atsigręžti į save, apgalvoti savo poelgius, motyvus*“ (SD1). Taip pat buvo nurodoma, kad „*dirbant su negalią turinčiais asmenimis galima kiekvieną dieną patirti daug pamokų, kurios padeda tobulėti ir kaip specialistams, ir kaip asmenybėms. Bet kad tas pamokas išmoktum, turi sustoti, apgalvoti, tiesiog išgirsti save*“ (SD7). Apibendrinant tyrimo rezultatus galima pastebėti, kad apmąstydami ir reflektuodami savo kasdienės patirtis, socialiniai darbuotojai gali geriau save suprasti, pažinti ir dėl to tobulėti. Mokymasis iš savo patirties socialiniams darbuotojams padeda tobulėti ne tik profesinėje srityje, bet ir augti bei tobulėti kaip asmenybėms.

Socialinių darbuotojų būtinios vertybės, jiems įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis susistemintos 19 pav. (2 lentelė 2 priede).

19 pav. Socialinių darbuotojų vertybės, jiems įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis

Socialiniams darbuotojams reikšminga yra ***pagarba negalią turinčiam asmeniui***. Tyrimo dalyviai nurodė: „svarbu pagarbiai žiūrėti į negalią turinčius asmenis, be išlygų priimti juos“ (SD1), „svarbu jausti pagarbą negalią turintiems asmenims, betarpiškai juos priimti tokius, kokie yra“ (SD3), „socialiniams darbuotojams yra labai svarbu pagarbiai žiūrėti į negalią turinčius asmenis, gerbti jų autonomiškumą, laikyti juos lygiaverčiais žmonėmis“ (SD7). Galima pastebėti, kad tyrimo dalyviams pagarba negalią turintiems asmenims reiškia jų betarpišką priėmimą bei jų autonomijos pripažinimą. Toks požiūris sudaro prielaidas negalią turintį asmenį traktuoti ne kaip pasyvų pagalbos gavėją, bet kaip savarankišką, sprendimus galintį priimti asmenį.

Socialiniams darbuotojams svarbus yra ***atsakingumas darbe***. Tyrimo dalyvių teigimu, „svarbu, kad socialiniai darbuotojai būtų nusiteikę padėti negalią turintiems asmenims, siektų įdėti daug darbo ir pastangų tam, kad šie tam tikrose srityse tobulėtų ir augtų“ (SD2), „daug lemia socialinių darbuotojų <...> teisingas požiūris į <...> į socialinį darbą. Jeigu socialinis darbuotojas bus pasiryžęs ne tik ateiti prabūti savo darbo valandas, bet nuoširdžiai sieks dirbti <...> tada galima kalbėti apie sėkmingą negalią turinčių asmenų įgalinimą“ (SD4), „dar aktualus yra ir socialinių darbuotojų nusiteikimas dirbti šį darbą, būtent svarbus tvirtas vertybinis pagrindas, kas žmogus suprastų ko aš siekiu šiame darbe, koks mano tikslas. Į darbą nežiūrėtų kaip tik į finansinių išteklių gavimo šaltinį, bet žvelgtų giliau ir suvoktų savo darbo reikšmę ir prasmę“ (SD9). Akivaizdu, kad tyrimo dalyviams socialinių darbuotojų atsakingumas darbe yra siejamas su sąmoningu savo pareigų vykdymu, išorinių bei vidinių įsipareigojimu intelekto negalią turintiems asmenims priėmimu. Šiame procese reikšmingas socialinio darbo prasmės suvokimas, nuoseklių pastangų skyrimas, emocinis įsitraukimas į atliekamas veiklas. Tokie principai sudaro prielaidas socialiniams darbuotojams

efektyviai ir kokybiškai dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis, užtikrinti jų įgalinimo procesą.

Taip pat socialiniams darbuotojams reikšminga **empatija**. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad socialiniams darbuotojams svarbus „*empatijos jausmas, nes mūsų darbe tai yra būtina*“ (SD3), „*socialiniams darbuotojams <...> svarbiausiomis vertybėmis laikyčiau <...> empatiją ir atjautą*“ (SD5). Empatija socialinių darbuotojų traktuojama kaip gebėjimas suvokti individualias intelekto negalią turinčio asmens patirtis bei išgyvenimus. Tai, kad socialiniams darbuotojams reikšminga empatija, liudija apie tai, kad socialiniai darbuotojai į savo santykį su intelekto negalią turinčiais asmenimis nėra linkę žvelgti tik formaliai, jie yra linkę kurti ir palaikyti glaudų ir artimą ryšį, atsižvelgti į negalią turinčių asmenų asmenines patirtis.

Kita pagal tyrimo duomenis išryškėjusi svarbi socialinių darbuotojų vertybinė nuostata yra **nusiteikimas siekti tikslo**. Tyrimo dalyviai nurodė: „*reikšmingas <...> nusiteikimas siekti tikslo*“ (SD2), „*nusiteikimas dirbti bet kokiomis aplinkybėmis, nepasidavimas*“ (SD8). Galima pastebėti, kad socialinis darbas su intelekto negalią turinčiais asmenimis iš socialinių darbuotojų reikalauja nusiteikimo nepasiduoti, siekti užsibrėžtų tikslų net ir susidūrus su sunkumais. Ši savybė gali padėti socialiniams darbuotojams kokybiškai atlikti savo pareigas.

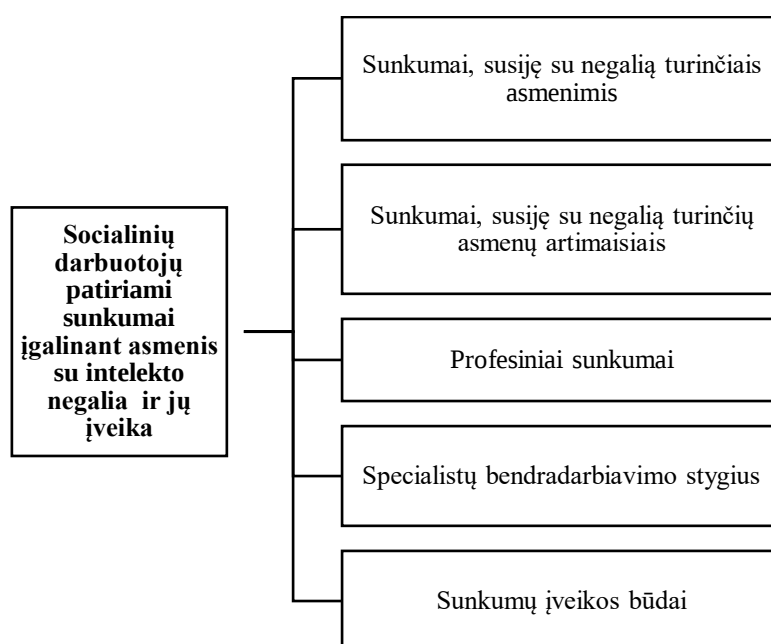
Socialiniams darbuotojams reikšmingas **optimizmas**. Tyrimo dalyvių teigimu, „*labai svarbu mokėti džiaugtis net ir mažais pasiekimais*“ (SD1), „*socialiniams darbuotojams veikloje <...> svarbiausiomis laikyčiau optimizmą, gerą ir pozityvų nusiteikimą*“ (SD5). Apibendrinant šiuos tyrimo duomenis akivaizdu, kad socialiniai darbuotojai optimizmą, pozityvų nusiteikimą laiko svarbiomis savybėmis, kurios padeda dirbant socialinį darbą su intelekto negalią turinčiais asmenimis. Optimistiškas nusiteikimas gali padėti socialiniams darbuotojams lengviau susidoroti su jų kasdieninėje veikloje kylančiais sunkumais, padeda jiems koncentruotis į teigiamas, o ne į neigiamas patirtis, skatina juos labiau pasitikėti savo jėgomis.

Taip pat socialiniams darbuotojams būtina **kantrybė**. Tyrimo dalyviai nurodė: „*svarbu mokėti būti kantriam*“ (SD1), „*dirbant socialinį darbą labai svarbus vidinis nusiteikimas, tarkim dalį veiklų mes tikrai galime atlikti greičiau, pavyzdžiui, pamaitinti, užrišti batą, padaryti kažkokį darbėlį ar panašiai. Bet čia svarbu laikytis stiprios nuostatos, kad ne, vis dėlto aš būsiu kantrus ir leisiu negalią turinčiam asmeniui pačiam viską bandyti, mokytis, net jeigu man ir lengviau viską padaryti už jį, aš vis tiek leisiu jam tai daryti pačiam*“ (SD6), „*labai svarbu mūsų darbe yra turėti kantrybės. Žinoma yra greičiau kažką pačiam padaryti mums už juos, bet tada nevyksta mokymasis, žmogus netobulėja. Todėl svarbu turėti kantrybės, nusiteikti ilgam darbui ir po mažą žingsnelį stebėti lėtai vykstančius pokyčius. Nes tik tokiu būdu mes galime pasiekti negalią turinčių asmenų savarankiškumo didinimo*“ (SD7). Socialiniai darbuotojai pabrėžia kantrybės svarbą intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo procese. Kantrus socialinis darbuotojas gebės prisitaikyti prie intelekto

negalią turinčių asmenų ypatumų, leis jiems mokytis ir tobulėti savo tempu, nedarys tam tikrų veiklų už juos. Taigi būtent socialinių darbuotojų kantrybė prisideda prie pozityvaus santykio su intelekto negalią turinčiais asmenimis kūrimo ir jų įgalinimo sėkmės.

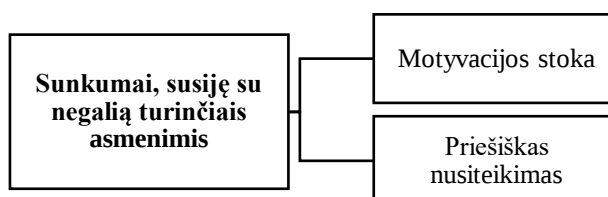
2.2.3. Socialinio darbuotojo patiriami sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia ir jų įveika

Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai patiria įvairaus pobūdžio sunkumus įgalinant asmenis su intelekto negalia, susijusius su negalią turinčiais asmenimis, su negalią turinčių asmenų artimaisiais, profesinius sunkumus, jaučia specialistų bendradarbiavimo stygių bei taiko įvairius šių sunkumų įveikos būdus (žr. 20 pav., 3 lentelę 2 priede).

20 pav. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia ir jų įveika

Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su negalią turinčiais asmenimis, susisteminti 21 pav. ir 3 lentelėje 2 priede.

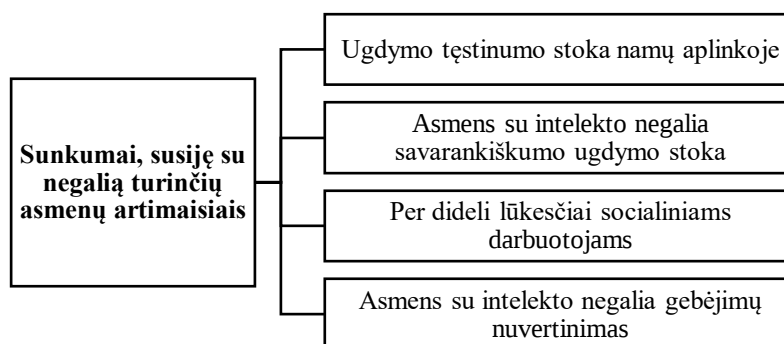

21 pav. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su negalią turinčiais asmenimis

Pagal tyrimo duomenis išryškėjo, kad socialiniams darbuotojams sunku dirbti su negalia turinčiais asmenimis dėl jų **motyvacijos stokos**. Tyrimo dalyviai nurodė: „*dalis mūsų centro lankytojų tiesiog neturi motyvacijos kažką daryti. Net elementarių dalykų, pavyzdžiui, plautis rankų nenori. Mes įdedam daug pastangų ir laiko darbui su jais, aiškinam, kalbam, bandom įtikinti*“ (SD1), „*darbo praktikoje kartais susiduriu su dienos centro lankytojų motyvacijos stoka, negalia turintys asmenys nenori dalyvauti veiklose, nenori imtis kažko naujo, kažką išbandyti. Man tai yra vienas iš didesnių iššūkių, sunku su tuo susitvarkyti*“ (SD4), „*kartais tenka susidurti su neįgaliaisiais, kurie labai pasyvūs, nenori niekur dalyvauti, kad ir ką jiems pasiūlytume, jie laikosi savo ir nenori įsijungti į veiklas. Tad tenka daug dirbti, kad jie būtų motyvuoti įsijungti į veiklas, kažko naujo mokytis ir tobulėti*“ (SD5). Pagal šiuos tyrimo duomenis akivaizdu, kad socialiniams darbuotojams sunkumų kelia intelekto negalia turinčių asmenų pasyvumas, nenoras dalyvauti veiklose, jų motyvacijos nebuvimas, kuris išryškėja net ir elementarių kasdieninių veiklų atlikimo metu. Tai iš socialinių darbuotojų reikalauja daug kantrybės, nuoseklaus darbo su intelekto negalia turinčiais asmenimis, individualaus jų motyvavimo.

Taip pat socialiniams darbuotojams kliūtimi yra **priešiškas negalia turinčių asmenų nusiteikimas**. Tyrimo dalyviai nurodė: „*yra dalis asmenų, kurie tiesiog, galima sakyti, yra nusiteikę priešiški, jie nieko nenori mokytis, nieko nenori daryti, yra įpratę prie tam tikros jiems patogios kasdienybės ir nieko naujo imtis nenori. Bent man tai viena iš didžiausių problemų darbe, turiu nuolatos galvoti, kaip tai nugalėti*“ (SD2), „*jie, būna, užsispiria ir viskas. Kažko nenori, kažko nedarys ir būna labai, labai sunku juos priversti pasikeisti, jie tiesiog turi savo nusistatymą ir viskas*“ (SD7). Akivaizdu, kad socialinio darbo praktikoje pasitaiko intelekto negalia turinčių asmenų, kurie yra nusiteikę priešiški socialinių darbuotojų atžvilgiu. Toks nusiteikimas apsunkina artimo santykio tarp socialinio darbuotojo ir intelekto negalia turinčio asmens kūrimą, o iš socialinių darbuotojų reikalauja daug resursų, taip pat kantrybės, empatijos, pasitikėjimo savimi, nepasidavimo.

Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su negalia turinčių asmenų artimaisiais, susisteminti 22 pav. ir 3 lentelėje 2 priede.

22 pav. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su negalia turinčių asmenų artimaisiais

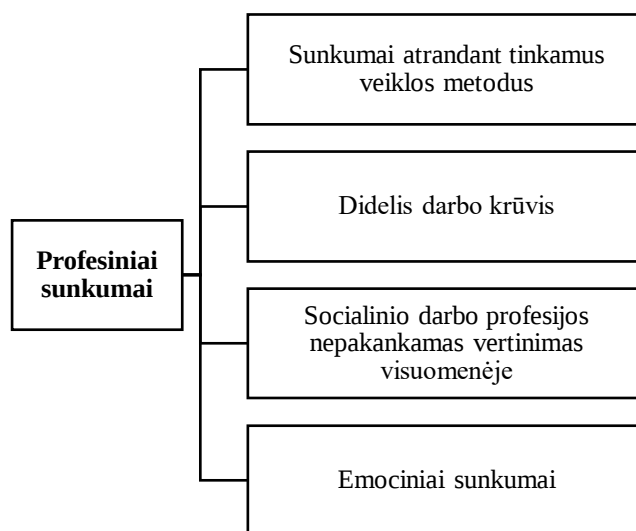
Socialiniai darbuotojai patiria sunkumus dėl negalią turinčių asmenų **ugdymo tęstinumo stokos namų aplinkoje**. Tyrimo dalyvių teigimu: „*dalis tėvų ar globėjų nesuvokia mūsų darbo tęstinumo namų aplinkoje svarbos*“ (SD7), „*tėvai <...> nori, kad visą darbą darytume mes, o patys namuose neįdeda jokių pastangų*“ (SD6), „*pastebime, kad namų aplinkoje tėvai nenori tam skirti daug dėmesio*“ (SD5). Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „*sunkumų kyla ir dėl tėvų ar globėjų elgesio tais atvejais, kai jie visiškai neugdo vaiko atsakomybių, neskiria jam jokių pareigų*“ (SD2), „*kai kada artimieji nemato tikslo mūsų pradėto ugdymo tęsti namuose, užsiimti su savo vaiku, jį mokyti, skatinti. Būna, kad net padaro tam tikrus dalykus už negalią turintį asmenį, taip jis praranda motyvaciją dienos centre stengtis, jis tada irgi tikisi, kad mes už jį kažką darysime*“ (SD8). Tai, kad intelekto negalią turinčių asmenų artimieji namų aplinkoje nepratęsia jų ugdymo, yra linkę dalį veiklų atlikti už juos, mažina intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, ugdo jų nepasitikėjimą savo jėgomis, mažina jų motyvaciją ir iniciatyvumą. Be to, šie intelekto negalią turinčių asmenų artimųjų veiksmai silpnina socialinių darbuotojų pasiektus darbo rezultatus, kadangi dienos centre išugdytos kompetencijos nėra integruojami į įprastas kasdienes veiklas. Dėl šių priežasčių socialiniams darbuotojams sudėtingiau užtikrinti intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumo ugdymą, siekti jų įgalinimo.

Pagal tyrimo duomenis išryškėjo ir asmens su intelekto negalia **savarankiškumo ugdymo stoka**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad intelekto negalią turinčių asmenų artimieji „*namų aplinkoje neugdo savo vaikų, neskatina jų savarankiškumo, dėl to mums sunkiau dienos centre su jais pasiekti tam tikrų rezultatų, juos kažko išmokyti*“ (SD1), „*sunkumų iškyla tada, kai tėvai, norėdami vaikams gero, padaro jiems „meškos paslaugą“ ir vietoje to, kad jų vaikams namų aplinkoje ugdytų ir stiprintų tam tikrus gebėjimus, didintų pasitikėjimą savimi, plėtotų jų savarankiškumą, pasielgia priešingai ir namų aplinkoje neleidžia jam būti savarankiškam*“ (SD9), „*tėvai dažnu atveju neturi kantrybės, daug dalykų padaro už savo vaikus, neleidžia jiems patiems būti savarankiškiems*“ (SD2), „*tėvai neskatina vaiko savarankiškumo, neugdo jo. Kai kada tėvai net maitina savo vaikus, nors jie puikiausiai moka tai daryti patys. Mums sako, kad nenori, jog vaikas susiteptų drabužius ar padarytų netvarką prie stalo, todėl ir maitina. Bet jie nesupranta, kad jeigu visada vaikui leistų šaukštą laikyti pačiam, kad ir tas jo įgūdis stiprėtų, galbūt po kurio laiko ir nebebūtų tų aptaškytų rūbų ar staltiesių*“ (SD3), „*tėvai dažnu atveju nesuvokia šio proceso mechanizmo, jiems atrodo, o kas čia tokio jeigu vieną kitą kartą padarysiu tai už vaiką, bet būtent to ir neturėtų būti*“ (SD6). Pagal šiuos tyrimo duomenis galima spręsti, kad intelekto negalią turinčių asmenų artimieji namų aplinkoje kai kada riboja jų savarankiškumo ugdymą, dalį veiklų padaro už juos. Tokie artimųjų veiksmai riboja intelekto negalią turinčių asmenų galimybes mokytis per savo klaidas ir patirtį, mažina jų pasitikėjimą savo jėgomis, taip pat neigiamai veikia dienos centre vykdomą intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo procesą.

Tyrimo duomenys išryškino per **didelius negalią turinčių asmenų artimųjų lūkesčius socialiniams darbuotojams**. Tyrimo dalyviai nurodė: „kartais tėvai, atvesdami vaikus į mūsų centrą, turi nerealių lūkesčių. Jie tikisi, kad <...> vaikas viską gebės pats. Bet juk visi yra skirtingi, visų galimybės ir potencialas skiriasi. Ir jeigu vienas gali pats pavalgyti, apsirengti, pasirūpinti savo higiena, atsiminti kelią namo, galbūt net viešuoju transportu moka naudotis ar parduotuvėje už prekes susimokėti, tai kitam šitie dalykai yra sunkiai pasiekiami. Tačiau tėvai ne visada tai supranta ir yra linkę kaltinti mus, kad per mažai dėmesio jų vaiko ugdymui skiriame“ (SD3), „yra dalis dienos centrą lankančių jaunuolių, kurie baigė mokyklą, bet nemoka tarkim skaičiuoti ar rašyti. Ko pedagogai neišmokė, mes išmokysime dienos centre <...> tėvai ne visuomet tai suvokia, jie mano, kad mes stebuklus su jų vaikais padarysime“ (SD8). Pagal šiuos tyrimo duomenis galima spręsti, kad tam tikrais atvejais intelekto negalią turinčių asmenų artimieji kelia nepagrįstai didelius ir nerealistinius lūkesčius dienos centre dirbantiems socialiniams darbuotojams. Jie tikisi, kad socialiniai darbuotojai bus pajėgūs užpildyti visas pagalbos intelekto negalią turinčiam asmeniui spragas, įskaitant tas, kurios turėtų būti sprendžiamos šeimos ar kitų institucijų lygmeniu. Tokie keliama nepagrįstai dideli lūkesčiai gali apsunkinti socialinių darbuotojų ir intelekto negalią turinčių asmenų artimųjų tarpusavio bendradarbiavimą, kelti įtampą jų tarpusavio santykiuose, iššaukti įvairius konfliktus.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad **negalią turinčių asmenų artimieji yra linkę nuvertinti jų gebėjimus**. Pasak tyrimo dalyvių: „kartais tėvai ar globėjai yra linkę nuvertinti negalią turinčio asmens gebėjimus, mano, kad jis nieko nesugebės, nemokės, jam nepavyks. Būna, kad tai persiduoda ir pačiam neįgaliajam, jis pradeda pats tuo tikėti“ (SD4). Tai, kad intelekto negalią turinčių asmenų artimieji yra linkę nuvertinti jų turimus gebėjimus, didina negalią turinčių asmenų nepasitikėjimą savo jėgomis, mažina jų savarankiškumą, gali mažinti jų motyvaciją ugdyti turimus gebėjimus. Visa tai gali tapti reikšmingu veiksniu, dėl kurio ribojamas intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo procesas.

Socialinių darbuotojų patiriami profesiniai sunkumai susisteminti 23 pav. ir 3 lentelėje 2 priede.

23 pav. Socialinių darbuotojų patiriami profesiniai sunkumai

Socialiniams darbuotojams kyla **sunkumų atrandant tinkamus veiklos metodus**. Tyrimo dalyviai nurodė: „*būna, kad taikom skirtingas priemones ir metodus, bet ne visi jie būna rezultatyvūs. Ypač sunku jauniems darbuotojams, kurie neseniai baigė mokslus ir jiems stinga realios darbo patirties.*“ (SD4). Taip pat buvo nurodoma: „*sunkumų patiriu ir dėl to, kad atrodo bandau visus man žinomus metodus, stengiuosi kaip tik galiu, bet viskas neveiksminga. Bet svarbu suprasti, kad čia veikia perdegimas. Svarbu pastebėti, kad kartais įsisukam į tą visą darbų liūną, pradedam viską daryti automatinio režimu, tada ir pradeda sunkiai sektis*“ (SD7). Pagal šiuos tyrimo rezultatus galima spręsti, kad socialiniams darbuotojams iškyla tam tikrų sunkumų dėl metodų parinkimo ir taikymo darbui su intelekto negalią turinčiais asmenimis. Tai itin sudėtinga socialinių darbuotojų profesinio darbo pradžioje, kai jiems trūksta realios praktinės darbo patirties. Taip pat įtakos šiam procesui turi ir pasireiškiantys profesinio perdegimo simptomai, kurie gali sumažinti socialinių darbuotojų darbo kokybę, lemti mažesnę jų darbo efektyvumą.

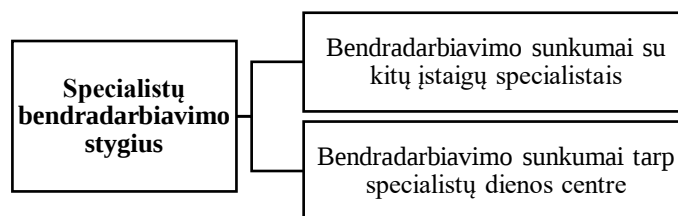
Tyrimo duomenys rodo, kad **didelis darbo krūvis** taip pat socialiniams darbuotojams kelia sunkumų. Tyrimo dalyviai pažymėjo: „*mūsų darbas tikrai sunkus, tiek fiziškai, tiek emociškai. Turime ne tik tiesiogiai dirbti su negalią turinčiais asmenimis, jų artimaisiais, bet ir pildyti daug visokios dokumentacijos, rengti planus, pildyti ataskaitas. Patys rengiam ir projektus, esam atsakingi už jų įgyvendinimą*“ (SD2), „*kartais žmonės net neįsivaizduoja koks sunkus mūsų darbas, kiek jame daug visokių iššūkių ir kylančių sunkumų. Vienas žmogus turi prižiūrėti ir užsiimti su 12 negalią turinčių asmenų, o jie visi yra skirtingi, kiekvienas su savo charakteriu, poreikiais. Iš mūsų reikalaujama labai daug, bet vienam žmogui tai yra tikrai didelis krūvis*“ (SD6). Apibendrinant galima pastebėti, kad dienos centre dirbančių socialinių darbuotojų didelis darbo krūvis siejamas su plačiu funkcijų spektru,

apimančiu ne tik tiesioginį darbą su intelekto negalią turinčiais asmenimis ir jų artimaisiais, bet ir įvairių administracinių užduočių atlikimą. Toks intensyvus darbo pobūdis socialiniams darbuotojams gali kelti įtampą, lemti jų profesinio perdegimo simptomų atsiradimą, o tai gali turėti įtakos socialinių darbuotojų atliekamo darbo kokybei.

Taip pat išryškėjo ir **socialinio darbo profesijos nepakankamas vertinimas visuomenėje**. Tyrimo dalyviai nurodė: „iš visuomenės pasigendu pagarbos mūsų profesijai, mūsų darbas dažnu atveju yra neįvertintas. Daugelis mus laiko tik prižiūrėtojais, jie nesuvokia kiek daug mes visko darome, kaip keičiame žmonių gyvenimus“ (SD3), „problema įvardyčiau ir tai, kad visuomenėje mūsų profesija nėra vertinama ir gerbiama. Suprantu, kad čia galbūt švietimo stokos klausimas, daugelis gal nežino mūsų darbo funkcijų ir prasmės, bet vis tiek tas pagarbos trūkumas pasireiškia, kai tenka bendrauti su kitais specialistais ar negalią turinčių asmenų artimaisiais“ (SD9). Pagal šiuos tyrimo duomenis galima spręsti, kad savo darbo praktikoje socialiniai darbuotojai susiduria su nepakankamu savo profesijos vertinimu, pagarbos šios profesijai stoka. Tai gali mažinti socialinių darbuotojų motyvaciją darbui, taip pat turėti neigiamos įtakos jų darbo kokybei ir rezultatams.

Socialiniai darbuotojai patiria ir **emocinius sunkumus**. Tyrimo dalyvių teigimu: „dirbant su asmenimis, turinčiais intelekto negalią, tenka pripažinti, kad kartais šių žmonių elgesys išmuša iš vėžių, sukelia begalinį norą atmesti kai kurias situacijas, netgi panaudoti jėgą arba viską palikus išeiti. Todėl socialinio darbuotojo patiriamos kasdieninės susierzinimo, išgyvenamo nerimo situacijos dėl socialinių paslaugų gavėjų elgesio yra vieni iš didžiausių sunkumų, su kuriais bent jau aš susiduriu“ (SD1), „kartais darbe mus užklumpa nusivylimo jausmas, atrodo svyra rankos, bandai kažką daryti, bet nepavyksta“ (SD4), „pati sunkumų tai patiriu nebent emocinių, na tiesiog kartais išvargina šis darbas, nes reikalauja daug atsidavimo, kantrybės, pozityvaus nusiteikimo“ (SD6), „didžiausia problema, kad turiu susilaikyti, neprarasti savitvardos, neapšaukti jų. Tie emociniai iššūkiai mūsų darbe pasitaiko, ir kartais tikrai išgyvename neigiamus jausmus, nes mūsų darbas ne visada pastebimas, o rezultatų gali tekti laukti labai ilgai, o galbūt jų niekada ir nebus“ (SD7). Akivaizdu, kad dienos centre dirbantiems socialiniams darbuotojams tenka dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis, kurie kai kada gali pasižymėti impulsyviu elgesiu, kelti įvairias emocinės įtampos situacijas. Darbas su intelekto negalią turinčiais asmenimis iš socialinių darbuotojų reikalauja daug kantrybės, susitvarkymo, gebėjimo net sudėtingomis situacijomis išlaikyti emocinę pusiausvyrą ir užtikrinti saugią aplinką dienos centro lankytojams. Visa tai iš socialinių darbuotojų reikalauja ne tik profesinių žinių, bet ir aukšto emocinio atsparumo, tam tikrų būdo savybių.

Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su specialistų bendradarbiavimo stygiumi, susisteminti 24 pav. ir 3 lentelėje 2 priede.

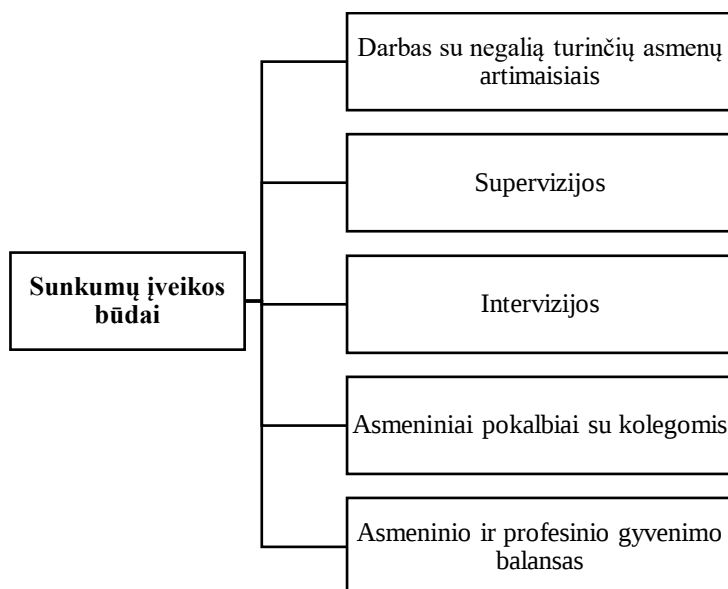

24 pav. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su specialistų bendradarbiavimo stygiumi

Socialiniai darbuotojai patiria **bendradarbiavimo sunkumus su kitų įstaigų specialistais**. Tyrimo dalyviai nurodė: „kartais patiriame sunkumų ir dėl to, kad tenka susidurti su neprofesionaliais kitų įstaigų darbuotojais, kuriems stinga supratingumo, žiūrėjimo į konkrečią situaciją, o ne į popierinį atvejį. Būna sudėtinga su jais bendrauti ir rasti bendrus tam tikrų klausimų sprendimus“ (SD4), „kartais iškyla sunkumų bendraujant su kitais specialistais, būna, kad jie nesilaiko susitarimų, nekokybiškai atlieka savo pareigas. Kartais būna situacijų, kai jas reikia spręsti skubiai, čia ir dabar, o jie nori laikytis biurokratizmo, visų formalijų taisyklių, nors mes ir prašome kai kada pažiūrėti iš žmogiškos pusės“ (SD9). Remiantis šiais tyrimo duomenimis galima pastebėti, kad socialiniams darbuotojams darbo praktikoje iškyla sunkumų bendradarbiaujant su kitų įstaigų specialistais, kadangi skiriasi šių specialistų darbo kultūra, požiūris į susidariusias situacijas ir nusiteikimas jas spręsti. Tai gali turėti neigiamos įtakos socialinių darbuotojų atliekamam darbui, jo kokybei ir efektyvumui.

Taip pat socialiniams darbuotojams **kyla bendradarbiavimo sunkumų tarp specialistų dienos centre**. Tyrimo dalyvių teigimu: „problema paminėčiau ir tai, kad kartais pasitaiko tarpusavio nesutarimų tarp darbuotojų, išlenda kažkokie asmeniškumai, nenoras vieni kitiems padėti. Visa tai trukdo mums kokybiškai dirbti“ (SD5), „dar kartais kyla problemų bendraujant su kolegomis. Būna, kad jiems stinga darbo patirties, arba jie yra pervargę, abejingi, todėl mes nesutariame dėl savo darbo. Tarkim jie nori daryti vienaip, o aš kitaip. Tada ir kyla tarpusavio nesutarimai“ (SD7), „problemų kyla ir dėl kartu dirbančio personalo. Kartais tarp kolegų kyla nesutarimų dėl veiklos metodų, neprofesionalaus požiūrio. Tarkim vieni darbuotojai stengiasi, kad žmogus pats viską bandytų, stengtųsi ir darytų, o kitą dieną ateina kitas darbuotojas, ir pradeda negalią turintį asmenį maitinti, auna jam batus ir panašiai. Tai tokių požiūrio klausimų tikrai kartas nuo karto iškyla“ (SD9). Pagal šiuos tyrimo rezultatus galima spręsti, kad dėl skirtingų profesinių požiūrių, kompetencijų stokos, tam tikrų asmeninių savybių tarp dienos centre dirbančių socialinių darbuotojų iškyla tam tikrų nesutarimų, bendravimo sunkumų. Šios priežastys lemia, kad dienos centre nėra užtikrinamas komandinis ir vieningas socialinių darbuotojų darbo procesas, bendrų tikslų siekimas. Tai gali turėti neigiamos įtakos socialinio darbo kokybei, intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumo skatinimui ir jų įgalinimui.

Socialinių darbuotojų patiriamų sunkumų įveikos būdai susisteminti 25 pav. ir 3 lentelėje 2 priede.

25 pav. Socialinių darbuotojų patiriamų sunkumų įveikos būdai

Tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai dėmesio skiria **darbui su negalią turinčių asmenų artimaisiais**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad darbui su tėvais taiko skirtingus metodus: „čia ir asmeniniai pokalbiai, ir grupinės paskaitos būna daromos, stengiamės ir į centro veiklą įtraukti juos, kažką bendrai planuoti, dalyvauti renginiuose. Taip siekiame juos šviesti, suteikti daugiau žinių apie mūsų darbą, jų vaikų ugdymo procesą“ (SD1), „su jais asmeniškai daug kalbu, pasakoju, kodėl svarbu leisti jų vaikams kuo daugiau dalykų atlikti patiems, kaip jiems patiems reikėtų ugdyti ir skatinti neįgaliųjų savarankiškumą. Su dalimi tėvų tenka daug kalbėti ir dėl to, kad jie per daug tikisi iš mūsų darbo, tuomet tenka aiškinti jų vaiko galimybes, tolimesnes perspektyvas, na ir paaiškinti, kad ne viskas mums yra įmanoma <...> Čia svarbu, kad tėvai matytų ne trumpalaikį rezultatą, bet ilgalaikę perspektyvą, ko mes siekiame“ (SD3). Tyrimo metu buvo akcentuojama: „daug individualiai dirbu su negalią turinčių asmenų artimaisiais, skatinu ir motyvuojau juos ugdyti savo vaikus namuose, mokau kaip tinkamai tai daryti, kaip nugalėti pasitaikančius sunkumus“ (SD7), „aš labai daug dirbu su neįgaliųjų tėvais, ypač tada, kai vaikas tik pradeda lankyti dienos centrą. Tada pasakoju, ką mes čia veiksime, kokie mūsų tikslai, kaip jų sieksime, pasakoju ir jiems, kokie turėtų būti jų veiksmai, ką jie turėtų pratęsti namuose“ (SD9). Galima pastebėti, kad darbas su intelekto negalią turinčių asmenų artimaisiais yra reikšmingas socialinių darbuotojų patiriamų sunkumų įveikos būdas. Socialiniai darbuotojai intelekto negalią turinčių asmenų artimiesiems skiria individualų dėmesį per individualias darbo su jais formas, taip pat taiko ir grupines darbo formas – paskaitas, bendrus susitikimus, tėvų įtraukimą į dienos centro veiklas ir renginius. Visa tai padeda

užtikrinti tai, kad artimieji turėtų daugiau žinių apie socialinį darbą su intelekto negalia turinčiais asmenimis, dienos centro ir socialinių darbuotojų vaidmenį šiame procesą, ugdymo namų aplinkoje tęstinumo svarbą. Tokios socialinių darbuotojų veiklos leidžia formuoti intelekto negalią turinčių artimųjų teisingą sampratą apie intelekto negalią turinčių asmenų poreikius, jų ugdymo tikslus ir svarbiausius veiklos metodus. Dėl to socialiniai darbuotojai gali pasiekti geresnių savo darbo rezultatų, kadangi artimieji, turėdami daugiau žinių, užtikrina ugdymo tęstinumą namų aplinkoje, taip pat skatina intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, todėl tampa lengviau pasiekti jų visapusiško įgalinimo. Svarbu tai, kad socialiniai darbuotojai skiria dėmesio kiekvienai šeimai, kalbasi ir konsultuoja artimuosius, padeda jiems spręsti ugdymo namuose sunkumus.

Socialiniai darbuotojai dalyvauja **supervizijose**. Visi tyrimo dalyviai pažymėjo, kad dalyvauja tiek individualiose, tiek grupinėse organizacijai organizuojamose supervizijose. Tyrimo dalyviai nurodė: „*man labai padeda supervizijos, dalyvauju tiek grupinėse, tiek individualiose. Iš grupinių pasisemiu patirties, ką kolegos naudoja, kas veiksminga, tai bandau pritaikyti ir savo darbo praktikoje, o individualiose atgaunu emocinę pusiausvyrą, apgalvoju savo darbą, kartais suprantu, kaip reikėtų toliau juos testuoti*“ (SD2), „*dalyvauju grupinėse mūsų įstaigos socialinių darbuotojų supervizijose, mūsų įstaigoje jos vyksta kartą per mėnesį. Jos man padeda kartais tiesiog gana lengvai atrasti, atrodo, sudėtingų problemų sprendimus. Kas šešias savaites dalyvauju ir asmeninėse supervizijose*“ (SD4), „*dalyvauju individualiose ir grupinėse supervizijose, jos taip pat daug prisideda prie mūsų problemų sprendimų, galimų išeičių paieškos, vidinių resursų atradimo ir suvokimo*“ (SD9). Pagal šiuos tyrimo duomenis galima spręsti, kad socialiniai darbuotojai gerai suvokia supervizijų atlikimo reikšmę, jose dalyvauja tiek individualiai, tiek kartu su grupe savo organizacijoje. Akivaizdu, kad šis socialinių darbuotojų patiriamų sunkumų įveikos būdas padeda jiems reflektuoti sudėtingas situacijas, iš savo kolegų gauti emocinį palaikymą, suteikia galimybę tobulinti profesines kompetencijas, padeda jiems siekti geresnių darbo rezultatų.

Socialiniai darbuotojai taip pat dalyvauja **intervizijose**. Tyrimo dalyvių teigimu: „*mūsų įstaigoje organizuojamos intervizijos, jose irgi dalyvauju. Kartą per mėnesį aptariame mūsų darbą, pasidaliname kokių sunkumų kyla, kaip juos sprendžiame, pasidaliname savo patirtimi ir išklausome kolegas*“ (SD1), „*jeigu praktikoje mums iškyla kažkokių problemų, jas aptariame intervizijų metu, jos mūsų įstaigoje vyksta kartą per mėnesį*“ (SD9). Tai, kad tyrimo dalyviai dalyvauja intervizijose, pagrindžia, kad šie specialistai dalijasi savo patirtimi, darbo aplinkoje kylančiomis praktinėmis problemomis, perima kitų specialistų teigiamą patirtį, iš jų mokosi ir tobulėja.

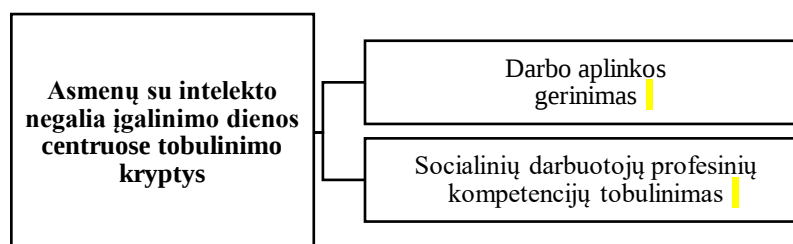
Socialiniams darbuotojams įveikti sunkumus padeda asmeniniai **pokalbiai su kolegomis**. Tyrimo dalyviai nurodė: „*kalbu su kolegomis, pasitariame, tada lengviau kažkaip spręsti susidariusius sunkumus, tarkim dėl negalią turinčių asmenų elgesio problemų, bendravimo su jų artimaisiais ar kita*“ (SD5), „*daug asmeniškai kalbame tarpusavyje su kolegomis, dalijamės gerąja*

patirtimi, vieni kitiems patariame ir pamokome“ (SD6), „jeigu kyla kokių sunkumų, diskutuojam su kolegomis ar vadovais, kaip galėtume jas spręsti“ (SD8). Akivaizdu, kad tyrimo dalyviai su kartu dirbančiais socialiniais darbuotojais apie profesinėje veikloje kylančius sunkumus pasikalba ne tik supervizijų ar intervizių metu, tačiau ir dažniau. Tokiu būdu socialiniai darbuotojai gali mokytis iš kolegų, tai veikia kaip stiprus emocinės paramos šaltinis, yra svarbi apsauginė priemonė nuo profesinio perdegimo.

Taip pat socialiniams darbuotojams yra reikšmingas **asmeninio ir profesinio gyvenimo balansas**. Tyrimo dalyviai nurodė: „stengiuosi išėjusi iš darbo nuo jo atsiriboti, kokybiškai leisti laisvalaikį, turėti hobijų, kurie leistų kuo labiau atitolti mintimis nuo profesinės veiklos“ (SD1), „laikausi principo, kad uždarius dienos centro duris atsiriboju nuo darbo. Namų aplinkoje stengiuosi negalvoti apie savo darbą, turiu kitų mėgstamų užsiėmimų, kurie man padeda palaikyti darbo ir laisvalaikio balansą, kuris yra labai svarbus“ (SD3), „stengiuosi ne darbo metu ilsėtis, atsiriboti nuo profesinių klausimų, kad galėčiau turėti kokybišką laiką, pasipildyti geromis emocijomis ir atgauti vidinę energiją“ (SD6), „turiu taisyklę, kad po darbo valandų nebegalvoju apie savo pareigas, stengiuosi nuo viso to atsiriboti, skirti laiką šeimai ir savo pomėgiams“ (SD9). Akivaizdu, kad emocinį atsiribojimą nuo profesinės veiklos laisvalaikiu tyrimo dalyviai laiko labai svarbia patiriamų sunkumų įveikos strategija, ją taiko praktikoje. Tyrimo dalyviai suvokia, kad gebėjimas atskirti darbo ir asmeninio gyvenimo ribas padeda jiems išlaikyti emocinę pusiausvyrą ir užtikrina profesinį efektyvumą.

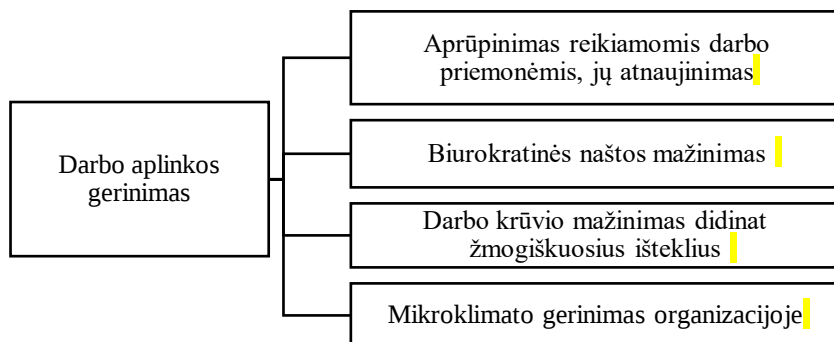
2.2.4. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimas

Identifikuotos skirtingos asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimo kryptis, sietinos su darbo aplinkos gerinimu dienos centruose bei socialinių darbuotojų profesinių kompetencijų tobulinimu (žr. 26 pav., 4 lentelė 2 priede).

26 pav. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimo kryptys

Socialinių darbuotojų darbo aplinkos gerinimo galimybės susistemintos 27 pav. ir 4 lentelėje 2 priede.

27 pav. Socialinių darbuotojų darbo aplinkos gerinimo galimybės

Tyrimo duomenys rodo, kad tikslinga **socialinius darbuotojus aprūpinti reikiamomis darbo priemonėmis, jas atnaujinti**. Buvo nurodoma: „kadangi visų dienos centro lankytojų emociniai poreikiai yra skirtingi, būtų gerai turėti atskirą sensorinę zoną, kurioje kai kuriems iš jų būtų galima saugiai nurimti, lengviau susidoroti su kylančiomis emocijomis. O šiaip tai mums reikėtų, kad darbo priemonių niekada netrūktų. Tarkim mes asmenims su autizmo spektro sutrikimu naudojam ausines, kurios padeda sumažinti aplinkos triukšmą, padeda jiems nurimti. Jos per laiką susidėvi, būna, kad jos sulūžta, tai kurį laiką tenka būti be jų. Ir dėl to mes patiriam sunkumų, nors tokios aplinkybės yra labai nesudėtingai išsprendžiamos“ (SD3). Šie tyrimo duomenys pagrindžia, kad socialinių darbuotojų atliekamo darbo efektyvumas yra priklausomas nuo jų turimų darbo priemonių, jų prieinamumo ir nuolatinio atnaujinimo. Tai pagrindžia nuolatinės materialinių išteklių planavimo, stebėsenos ir atnaujinimo būtinybę dienos centruose.

Tyrimo duomenys išryškino, kad reikšmingas ir socialiniams darbuotojams tenkančios **biurokratinės naštos mažinimas**. Tyrimo dalyviai nurodė: „Būtų gerai sumažinti mums tenkančių administracinių darbų, būtent turiu omeny įvairių ataskaitų rengimą, projektų rašymą“ (SD3), „Galima būtų gerinti mūsų darbo sąlygas, mažinti tenkantį darbo krūvį, ypač kalbu apie įvairių dokumentų pildymą, man atrodo dalies popierizmo galima būtų atsisakyti, tada daugiau dėmesio galėtume skirti tiesioginėms savo darbo funkcijoms“ (SD6). Šie duomenys atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai savo darbe susiduria su administracinių užduočių gausa, dėl ko trumpėja jų tiesioginio darbo su klientais laikas, o dėl to gali nukentėti jų darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis kokybė.

Buvo atskleista ir **darbo krūvio mažinimo didinant žmogiškuosius išteklius** svarba. Tyrimo dalyviai nurodė: „man atrodo būtų galima priimti į dienos centrą dirbti daugiau darbuotojų, tada galėtume skirti daugiau dėmesio kiekvienam centro lankytojui, geriau atliepti jo poreikius. Tarkim dabar neturime galimybės dirbti su dvejomis grupėmis vienu metu, bet jeigu būtų daugiau

darbuotojų, tokią galimybę galėtume užtikrinti“ (SD2). Taip pat buvo išsakomas požiūris, kad dalį socialiniams darbuotojams tenkančio administracinio darbo perimtų atskiras darbuotojas, o tuo tarpu socialiniams darbuotojams „liktų daugiau laiko darbui su žmonėmis, o ne dokumentais“ (SD3). Šie tyrimo duomenys pagrindžia, kad dienos centruose didinant darbuotojų skaičių galėtų būti pasiektas tam tikrų darbo funkcijų pasidalijimas (atskiriems darbuotojams priskiriant socialinio darbo su dienos centro lankytojais ir administracines užduotis). Tai padėtų ne tik efektyviau organizuoti dienos centrų darbą, bet ir leistų socialiniams darbuotojams kokybiškiau ir efektyviau dirbti su intelekto negalia turinčiais asmenimis.

Taip pat reikšmingu veiksniu įvardytas **mikroklimato gerinimas** organizacijoje. Tyrimo dalyviai nurodė: *„yra svarbu nepamiršti organizacijoje užtikrinti ir palankaus mikroklimato, stiprinti ir aktyvinti komandinį darbą, skatinti pozityvų bendradarbiavimą tarp kolegų, čia kalbu apie didesnę bendrystę mūsų darbe ir po darbo valandų“ (SD1), „būtų galima organizacijoje gerinti santykį tarp darbuotojų, tarkim organizuoti bendras keliones, išvykas, pasibuvimus, susitikimus. Šiuo metu mums to trūksta, nesame itin darnus ir draugiškas kolektyvas, santykiai daugiau formalūs, o kartais pasitaiko ir įvairių nesutarimų“ (SD5). Socialinių darbuotojų patirtys rodo, kad dalyje dienos centrų vyrauja prasti tarpusavio santykiai, stinga darbuotojų tarpusavio supratimo ir palaikymo. Komandinio darbo stiprinimas ir įvairios neformalios bendros veiklos galėtų mažinti šiuose kolektyvuose vyraujančių įtampą, skatintų glaudesnę socialinių darbuotojų tarpusavio ryšį. Visa tai sudarytų prielaidas darnesniai komandiniam socialiniam darbuotojų darbui bei efektyvesniai socialinių paslaugų teikimui dienos centruose.*

Socialinių darbuotojų darbo profesinių kompetencijų galimybės susistemintos 28 pav. ir 4 lentelėje 2 priede.

28 pav. Socialinių darbuotojų darbo aplinkos gerinimo galimybės

Tyrimo duomenys išryškino, kad tikslinga būtų užtikrinti **reguliarius darbuotojų metodinius užsiėmimus**. Buvo nurodoma: *„manau reikėtų daug dėmesio skirti centruose dirbančių specialistų žinių nuolatiniam tobulinimui, jų tarpusavio keitimuisi gerąja darbo praktika. Galima kalbėti <...> apie metodinius užsiėmimus su mūsų šalies specialistais“ (SD1), „man atrodo*

metodiniai užsiėmimai būtų naudingi, galėtume tarpusavyje pasidalinti savo profesiniais iššūkiais, pasimokyti iš kitų, perimti jų patirtį“ (SD8). Pagal šiuos tyrimo duomenis akivaizdu, kad socialiniams darbuotojams be dalyvavimo supervizijose ir intervizijose svarbus ir dalyvavimas reguliariuose metodiniuose užsiėmimuose. Tai leistų socialiniams darbuotojams stiprinti savo profesines kompetencijas, tobulinti taikomus metodus ir tokiu būdu efektyviau atlikti savo pareigas, pasiekti geresnių socialinio darbo rezultatų.

Buvo atskleista ir socialinių darbuotojų **mokymų įstaigoje aktualiomis temomis svarba**. Buvo nurodoma: *„mano manymu organizacija, teikianti socialines paslaugas intelekto negalia turintiems asmenis, privalo investuoti į savo darbuotojų kompetencijų tobulinimą, jų žinių atnaujinimą, todėl pati įstaiga turėtų būti suinteresuota pastebėti kokių mokymų, kursų ar praktinių užsiėmimų pageidauja darbuotojai ir juos užtikrinti“* (SD1), *„svarbu užtikrinti bendrų įstaigoje dirbančių socialinių darbuotojų mokymus, seminarus ar paskaitas. Na turiu galvoje, kad šitas klausimas nebūtų paliktas vien patiems darbuotojams, bet būtų daugiau suinteresuotumo iš pačios įstaigos, kad ji rūpintųsi savo darbuotojų kompetencija ir kvalifikacija“* (SD8). Pagal tyrimo duomenis galima pastebėti, kad socialiniai darbuotojai akcentuoja ne individualiąją atsakomybę už savo kvalifikacijos kėlimą, bet pabrėžia ir organizacijos, kurioje jie dirba, atsakomybės svarbą. Jų nuomone, būtent socialinių paslaugų įstaigos turėtų būti suinteresuotos identifikuoti socialiniams darbuotojams aktualias kompetencijų tobulinimo temas ir atliepti šiuos jų ugdymosi poreikius.

Taip pat reikšmingu veiksmu įvardytos socialinių darbuotojų **stažuotės ir mokymai užsienyje**. Buvo nurodoma: *„galima žvelgti toliau, į užsienio kolegų patirties perėmimą. Pas mus į dienos centrą atvyksta savanoriai iš užsienio, jie padeda mums, stebi, mokosi ir perima mūsų žinias, mokosi tam tikrų kompetencijų. Galėtų būti ir mūsų įstaigos darbuotojams sudaromos galimybės stažuotėms užsienyje, manau tai padėtų naujai pažvelgti į mūsų darbą“* (SD1). Tyrimo dalyvių nuomone, socialiniams darbuotojams būtų naudinga vykti į stažuotes užsienyje, stebėti ir perimti kitose valstybėse egzistuojančią socialinio darbo su intelekto negalia turinčiais asmenimis praktiką. Tokia tarptautinė patirtis leistų socialiniams darbuotojams plėsti kompetencijas, įgyti naujų gebėjimų, kurie leistų kokybiškiau ir efektyviau atlikti savo darbą.

2.3. Diskusija

Tyrimu atskleista asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktinio įgyvendinimo realijos. Tyrimo duomenys pagrindė skirtingus dienos centruose intelekto negalia turintiems asmenims teikiamų įgalinančių socialinių paslaugų ypatumus. Visų pirma išryškėjo tai, kad dienos centre vadovaujamasi žmogaus teisėmis grįstu negalios modeliu. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai dienos centruose sudaro sąlygas negalia turintiems asmenims

realiai įgyvendinti savo teisinį veiksnumą. Pastebėtina, kad dienos centruose laikomasi Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje (2010) įtvirtintų nuostatų, pagrindžiančių asmenų su negalia teisę į savarankiškumą, lygiavertį dalyvavimą ir savarankišką sprendimų priėmimą. Dienos centre akcentuojamas intelekto negalią turinčių asmenų orumas ir vertė. Charenkova (2019) pastebi, kad žmogaus orumo užtikrinimas ir jo vertės akcentavimas yra reikšmingi įgalinančių socialinių paslaugų bruožai, kadangi pagarbus ir lygiavertis santykis tarp socialinio darbuotojo ir negalią turinčių asmenų sudaro prielaidas jų savivertės stiprinimui ir aktyviam įsitraukimui į socialinį gyvenimą. Tyrimo duomenys atskleidė, kad dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai siekia sudaryti sąlygas intelekto negalią turintiems asmenims realizuoti save. Tai vykdoma atskleidžiant jų potencialą, ugdant savivertę, ugdant kompetencijas, teikiant individualius poreikius atitinkančias paslaugas ir skatinant bendrą asmenybės augimą. Collins ir kt. (2022) taip pat pabrėžia, kad savirealizacija yra glaudžiai susijusi su asmens gebėjimų stiprinimu, jo savarankiškumo ugdymu ir palankios aplinkos (kuri padeda suvokti ir išnaudoti savo stipriąsias puses) kūrimu. Tyrimo duomenys pagrindė ir tai, kad dienos centre intelekto negalią turintys asmenys yra įtraukiami į sprendimų priėmimą. Socialiniai darbuotojai skatina jų savarankiškumą, suteikia jiems galimybę kuo daugiau sprendimų priimti patiems, o ne sprendžia už juos. Kaip pabrėžia Noordink ir kt. (2021), dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose stiprina negalią turinčių asmenų savivertę, didina jų savarankiškumą ir sudaro prielaidas struktūriniam įgalinimui, kai asmuo pilnai suvokia save kaip galintį daryti įtaką savo gyvenimui. Dienos centruose taip pat vykdomas negalią turinčių asmenų savarankiškumo palaikymas ir ugdymas, kuris integruojamas į įprastas kasdienines veiklas. Tyrimo duomenys pagrindžia, kad socialiniai darbuotojai ne tik skatina negalią turinčių asmenų savarankiškumą, bet ir moko bei skatina juos prisiimti kuo didesnę atsakomybę už savo gyvenimo sprendimus. Collins ir kt. (2022) nurodo, kad ugdant negalią turinčių asmenų savarankiškumą svarbu sudaryti sąlygas jiems palaipsniui prisiimti vis daugiau atsakomybės už savo gyvenimą. Tyrimo rezultatai pagrindė, kad dienos centruose siekiama, jog teikiamos paslaugos atitiktų kiekvieno asmens individualius poreikius. Socialiniai darbuotojai savo veikloje remiasi į asmenį orientuotu ir įgalinimu grįstu požiūriu, tai reiškia, kad paslaugos planuojamos atsižvelgiant į konkretaus žmogaus poreikius, gebėjimus ir lūkesčius. Kaip nurodo Ruškus ir kt. (2013), įgalinančios socialinės paslaugos negali būti standartizuotos, nes tokiu atveju jos tampa neveiksmingos. Socialinių paslaugų efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo to, kiek jos yra pritaikytos konkrečiai žmogaus gyvenimo situacijai. Dienos centruose vykdomas negalią turinčių asmenų socialinių įgūdžių ugdymas. Socialiniai darbuotojai per natūralias, kasdienes situacijas ugdo intelekto negalią turinčių asmenų bendravimo, tarpusavio bendradarbiavimo, pagarbos sau ir kitiems, atsakomybės, taisyklių laikymosi, tikslo siekimo, emocijų atpažinimo ir valdymo, savireguliacijos įgūdžius. Collins ir kt. (2022) teigimu, socialinių įgūdžių ugdymas ne tik didina asmenų gebėjimą dalyvauti bendruomenės gyvenime, bet ir stiprina jų

savivertę, pasitikėjimą savimi bei emocinį saugumą, kurie yra svarbūs ilgalaikio negalią turinčių asmenų įgalinimo proceso elementai. Dienos centruose vykdomas ir negalią turinčių asmenų profesinių įgūdžių ugdymas. Gudžinskienė ir Šurpik (2017) teigia, kad profesinių įgūdžių ugdymas leidžia negalią turintiems asmenims atskleisti savo gebėjimus, realizuoti save, taip pat mažinti priklausomybę nuo aplinkinių asmenų. Tyrimo duomenys pagrindė, kad dienos centruose padedama negalią turintiems asmenims geriau save pažinti, suprasti savo gebėjimus ir galimybes. Wehmeyer (2020) pastebi, kad negalią turintiems asmenims gebėjimas pažinti save, suvokti savo poreikius, interesus ir galimybes yra glaudžiai susijęs su jų savarankišku sprendimų priėmimu bei aktyviu dalyvavimu visuomeniniame gyvenime. Taip pat dienos centruose vykdomas negalią turinčių asmenų įtraukimas į socialinės globos planų rengimą. Kaip pažymi Dvarionas ir kt. (2014), socialinių paslaugų planavimas, grindžiamas paslaugų gavėjo poreikiais ir jo dalyvavimu sprendimų priėmime, sudaro prielaidas didesniai asmens savarankiškumui. Reikšminga ir tai, kad dienos centruose užtikrinamas negalią turinčių asmenų įtraukimas į pasiekimų vertinimą. Tai leidžia pasiekti, kad socialinis darbuotojas veiktų kaip partneris, kuris, Charenkovos (2019) teigimu, turi padėti intelekto negalią turintiems asmenims atpažinti ir realizuoti savo potencialą, o ne būti kontroliuojančiu specialistu. Be to, dienos centruose užtikrinamas artimas ryšys tarp negalią turinčių asmenų ir socialinių darbuotojų. Kam (2021) teigimu, artimas ryšys tarp socialinio darbuotojo ir paslaugų gavėjo padeda stiprinti pastarojo savarankiškumą, pasitikėjimą savimi ir motyvaciją dalyvauti veiklose.

Tyrimo duomenys atskleidė asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose įvairiapusišką naudą intelekto negalią turintiems asmenims, jų artimiesiems, socialiniams darbuotojams ir visuomenei. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda jiems patiems pasireiškia visų pirma per jų gyvenimo kokybės gerinimą. Lankydami dienos centrą negalią turintys asmenys turi galimybę užsiimti prasminga veikla, save realizuoti, įsitraukti į visuomenę ir nebūti užsidarę siaurame savo artimos aplinkos rate, o tai gerina jų gyvenimo kokybę. Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) nurodo, kad dienos centruose negalią turintys asmenys visapusiškai ugdomi, padedama jiems socializuotis, skatinamas jų savarankiškumas ir įsitraukimas į visuomenę. Tyrimas pagrindė, kad dienos centre akcentuojamas žmogaus orumas. Socialiniai darbuotojai dienos centre su intelekto negalią turinčiais asmenimis bendrauja artimai, pagarbiai, pabrėžia jų, kaip atskirų asmenybių, vertę. Naruse ir kt. (2020) pastebi, kad dienos centruose negalią turintiems asmenims gali būti teikiamos skirtingos paslaugos, tačiau labai svarbus pasiekti, kad jie jaustųsi esantys svarbūs, reikalingi ir pilnaverčiai bendruomenės nariai, aktyviai dalyvautų socialiniame gyvenime. Dienos centre užtikrinamas negalią turinčių asmenų bendravimas. Bendraudami ne tik su negalią turinčiais asmenimis, bet ir su socialiniais darbuotojais ir kitais dienos centro specialistais, taip pat dalyvaudami įvairiose veiklose už dienos centro ribų intelekto negalią turintys asmenys turi galimybę plėsti savo

socialinius ryšius. Tai padeda mažinti šių asmenų vienišumo jausmą, socialinę atskirtį. Anderson ir kt. (2020) pastebi, kad lankydami dienos centrus intelekto negalią turintys asmenys turi galimybę dalyvauti įvairiose veiklose, tokiu būdu jie plečia savo socialinį ratą, aktyviai ugdo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Tyrimo duomenys pagrindė, kad negalią turintiems asmenims dienos centre užtikrinamas kokybiškas užimtumas, jiems organizuojamos prasmingos ir asmens gebėjimus bei poreikius atitinkančios veiklos. Wied ir kt. (2019) teigimu, dienos centrai yra naudingi intelekto negalią turintiems asmenims, kadangi šiose institucijose jie gauna jiems būtiną priežiūrą, emocinę paramą ir socialinį palaikymą, turi galimybę užsiimti mėgstamomis veiklomis, gali tobulinti savo socialinius įgūdžius ir didinti socialinę įtrauktį. Negalią turintiems asmenims dienos centre užtikrinama ir jų savarankiškumo plėtra, stiprinami jų individualūs gebėjimai, suteikiama galimybė patiems priimti sprendimus, mokoma prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą. Adomaitytė Subačienė (2019) nurodo, kad intelekto negalią turintiems asmenims dienos centruose teikiamos paslaugos turi labai reikšmingą poveikį šių žmonių savarankiškumo ugdymui, jų įgalinimui ir autonomijai. Tyrimo duomenys pagrindė, kad dienos centre užtikrinamas negalią turinčių asmenų socialinių-emocinių įgūdžių ugdymas, jie mokosi laikytis socialinių normų, prisiimti skirtingus socialinius vaidmenis ir aktyviau įsitraukti į bendruomeninį gyvenimą. Makharadze ir kt. (2010) teigimu, dalyvaudami dienos centrų veiklose, intelekto negalią turintys asmenys ne tik tobulina savo socialinius įgūdžius, bet taip pat ugdo ir asmeninius gebėjimus, kurie leidžia jiems užsiimti tam tikra profesine veikla, padeda realizuoti savo gebėjimus ir polinkius, mažina jų priklausomybę nuo aplinkinių asmenų. Dienos centruose taip pat užtikrinamos negalią turinčių asmenų teisės. Socialiniai darbuotojai dienos centruose sukuria sąlygas intelekto negalią turinčių asmenų teisių įgyvendinimui, jų savarankiškumo plėtojimui ir pasirinkimo laisvei. Aseyedali ir kt. (2019) nurodo, kad dienos centruose siekiama didinti negalią turinčių asmenų socialinę įtrauktį, prisidėti prie jų savarankiškumo didinimo, nedarant neigiamos žalos socialinėms ir emocinėms negalią turinčių asmenų gyvenimo sritims, užtikrinant jų teises.

Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda intelekto negalią turinčių asmenų artimiesiems yra įvairiopa. Visų pirma nauda intelekto negalią turinčių asmenų artimiesiems pasireiškia per tai, kad negalią turintiems asmenims užtikrinama kokybiška priežiūra ir užimtumas. Artimiesiems tai suteikia galimybę realiai sumažinti jiems tenkančią intelekto negalią turinčių asmenų priežiūros našta, suteikia emocinį saugumą bei ramybę dėl to, kad jų artimieji bus saugioje aplinkoje, kurioje galės prasmingai leisti laiką, ugdyti svarbius įgūdžius ir gauti visą reikalingą pagalbą bei paramą. Anderson ir kt. (2020) pastebi, kad kai negalią turintys asmenys lanko dienos centrą, jų artimiesiems sudaroma reali galimybė pailsėti nuo rūpinimosi jais. Dienos centre taip pat vykdoma negalią turinčių asmenų savarankiškumo plėtra, tokiu būdu skatinant juos pačius atlikti kuo daugiau kasdienių veiklų, savarankiškai priimti tam tikrus sprendimus. Tai turi tiesioginį poveikį jų

artimiesiems, kadangi mažinama negalią turinčių asmenų priklausomybė nuo aplinkinių asmenų, o tai padeda mažinti negalią turinčių asmenų kasdienės priežiūros poreikį, taigi palengvina jų artimiesiems tenkanti fizinį ir emocinį krūvį. McConkey ir kt. (2019) pastebi, kad dienos centrus lankantys intelekto negalią turintys asmenys didina savo savarankiškumą, todėl ateityje jie bus vis mažiau priklausomi nuo savo artimųjų ar kitų specialistų pagalbos. Taip pat negalią turinčių asmenų artimiesiems užtikrinama galimybė realizuoti save, pailsėti nuo nuolatinės negalią turinčio asmens priežiūros, laikinai atsitraukti nuo kasdienės globos pareigų, taip mažinant jų emocinį ir fizinį išsekimą. Aseyedali ir kt. (2019) nurodo, kad kai negalią turintys asmenys lanko dienos centrą, jų globėjams sudaroma galimybė pilnavertiškai dalyvauti darbo rinkoje, turėti kokybišką laisvalaikį ir mėgautis pilnaverčiu socialiniu gyvenimu.

Tyrimo duomenys pagrindė, kad asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda pasireiškia ir socialiniams darbuotojams. Ši nauda visų pirma išryškėja per tai, kad jie patiria profesinį tobulėjimą. Dienos centrai tampa profesine aplinka, kurioje socialiniai darbuotojai nuolat mokosi ir stiprina savo profesinę tapatybę, plečia kompetencijų ribas. Adams ir kt. (2017) pastebi, kad socialinio darbuotojo profesija skatina šį darbą dirbančius asmenis nuolatos atnaujinti turimas žinias, per praktinę patirtį plėsti savo kompetencijas, nuolatos stiprėti profesiskai. Tyrimo duomenys pagrindė, kad dirbdami dienos centruose socialiniai darbuotojai patiria asmeninį augimą. Jie turi galimybę ugdyti savirefleksijos gebėjimus, todėl geriau save pažįsta. Taip pat darbas dienos centre padeda jiems ugdyti tam tikras asmenines savybes, formuoja jų vertybines. Maidment (2005) nurodo, kad esminė socialinių darbuotojų darbo ašis yra reflektavimas, geresnis ne tik tam tikrų situacijų, bet ir savęs, kaip specialisto bei atskiros asmenybės, suvokimas. Tyrimu atskleista, kad dirbdami dienos centre socialiniai darbuotojai jaučia pasitenkinimą atliekamu darbu, įžvelgia šio darbo prasmę, patiria profesinį pasitenkinimą. Matulaitytės (2024) tyrimo duomenys taip pat pagrindžia, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, suvokia šio darbo prasmę, „įžvelgia draugyste paremto santykio vaidmenį ir mato save kaip žmonių, kuriems reikia ne tik praktinės pagalbos, bet ir emocinio palaikymo“ (p. 77) padėjėjus.

Tyrimo duomenys pagrindė, kad asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda pasireiškia ir visuomenei. Šis poveikis atsiskleidžia per tai, kad vykdomas visuomenės švietimas. Tai, kad dienos centrą lankantys negalią turintys asmenys aktyviai dalyvauja bendruomenėje, padeda visuomenės nariams geriau suprasti šiuos asmenis, suvokti jų galimybes ir potencialą. Tai prisideda prie visuomenės požiūrio į negalią kaitos, stereotipų apie negalią turinčius asmenis mažinimo, sąmoningumo ir tolerancijos skatinimo. Burack ir kt. (2021) teigimu, neužtikrinant negalią turinčių asmenų aktyvaus įtraukimo į bendruomenę, visuomenėje dažnai laikomasi požiūrio, kad intelekto negalią turintys asmenys yra bejėgiai, labai priklausantys nuo aplinkinių asmenų ir jiems teikiamos pagalbos, nesavarankiški. Pagal tyrimo duomenis pastebėta, kad

dėl visuomenėje vykstančio pozityvaus požiūrio į negalią formavimo prisideda ir dienos centrai. Visuomenės požiūrio į negalią kismas yra reikšmingas veiksnys, lemiantis ne tik negalią turinčių asmenų gyvenimo kokybės gerėjimą, geresnes jų įtraukties į bendruomenę galimybes, bet ir skatina formuotis brandesnę, socialiai atsakingą visuomenę. Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2017) pastebi, kad kai bendruomenėje veikia dienos centrai, tarp jos narių pozityvia linkme keičiasi požiūris į negalią turinčius asmenis ir jų šeimas, didėja tolerancija šiems asmenims, skatinama negalią turinčių asmenų įvairaus pobūdžio įtrauktis į bendruomenę.

Pagal tyrimo duomenis susisteminti veiksniai, padedantys sėkmingai įgyvendinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą. Vienas iš veiksnių yra intelekto negalią turinčio asmens motyvacija, įsitraukimas į veiklas. Tyrimo duomenys pagrindė, kad vien socialinių darbuotojų noro ir iniciatyvų, siekiant įgalinti negalią turinčius asmenis, nepakanka, būtinas ir pačių negalią turinčių asmenų indėlis, t.y. aktyvus jų įsitraukimas, motyvacija, užsibrėžto tikslo siekimas. Reikšminga pasiekti, kad intelekto negalią turintys asmenys būtų ne pasyviais paslaugų gavėjais, bet aktyviais viso proceso dalyviais. Kaip nurodo Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023), dienos centruose svarbus komandinis darbas tarp socialinių darbuotojų ir paslaugų gavėjų, padedantis siekti bendrų tikslų, derinti veiklos metodus, priimti išipareigojimus ir atsakomybę. Tyrimo duomenys atskleidė, kad reikšmingas veiksnys yra ir bendradarbiavimas su asmens tėvais/globėjais. Tėvų ar globėjų adekvatus požiūris į socialinio darbuotojo veiklą, jos tikslų suvokimas, pagrįsti lūkesčiai, aktyvus įsitraukimas ir nusiteikimas tęsti intelekto negalią turinčių asmenų ugdymą namų aplinkoje sukuria palankesnes sąlygas šių asmenų savarankiškumo ugdymui, jų įgalinimui. Matulaitytė (2024) nurodo, kad socialiniame darbe dirbant su paslaugų gavėjais neišvengiamas darbas ir su jų aplinka, t. y. jų tėvais, globėjais ar kitais artimaisiais. Darbas su šiais asmenimis yra sudėtingas, socialiniams darbuotojams kelia įvairių emocinių bei praktinių iššūkių. Tyrimo metu nustatyta, kad dienos centre dirbančių socialinių darbuotojų galimybes kokybiškai dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis lemia ir dienos centro materialiniai resursai. Nepakankamas materialinių resursų užtikrinimas dienos centre apsunkina intelekto negalią turinčių asmenų ugdymo ir jų savarankiškumo skatinimo procesus, taip pat riboja socialinių darbuotojų galimybes įvairiapusiskai užtikrinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą. Matulaitytė (2024) pastebi, kad dienos centrams svarbu turėti pakankamai finansinių išteklių, kad būtų galima visiems lankytojams užtikrinti kokybiškas paslaugas, atitinkančias jų poreikius. Trūkstant resursų socialiniai darbuotojai gali jausti įtampą, susidurti su įvairiais veiklos sunkumais. Dar vienas svarbus veiksnys yra palankus mikroklimatas dienos centre. Palankus mikroklimatas dienos centre apima draugiškus darbuotojų tarpusavio santykius, pozityvų socialinių darbuotojų santykį su vadovais, su dienos centro lankytojais ir jų artimaisiais, taip pat draugiškus santykius tarp intelekto negalią turinčių asmenų. Palankus dienos centro mikroklimatas sumažina įvairių nesutarimų ir konfliktų riziką, stiprina tarpusavio bendradarbiavimą, nuo kurių priklauso

darbo su negalią turinčiais asmenimis kokybė ir efektyvumas. Kaip pastebi Matulaitytė (2024), socialinių darbuotojų darbo aplinka, siejama su šilta ir draugiška atmosfera, tarpusavio bendradarbiavimu, kitų darbuotojų palaikymu, dalijimusi patirtimi ir gebėjimu bendradarbiauti, daro tiesioginį poveikį socialinių darbuotojų savijautai, jų darbo kokybei.

Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo socialinių darbuotojų vaidmenys, jiems vykdant intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą. Socialiniai darbuotojai atlieka informacijos teikėjų ir konsultantų vaidmenis. Dienos centre socialiniai darbuotojai perduoda intelekto negalią turintiems asmenims, jiems suprantamais būdais, perteikia aktualią informaciją, konsultuoja juos visais rūpimais klausimais. Gudelytė, Ruškus (2019) pažymi, kad socialinis darbuotojas padeda intelekto negalią turintiems asmenims surasti jiems aktualius informacijos šaltinius, objektyviai ir suprantamai pateikia informaciją, padeda asmenims prioritetizuoti galimus jų pasirinkimus ir suteikia pagalbą priimant sprendimus. Taip pat socialiniai darbuotojai atlieka globėjo vaidmenį, jie siekia intelekto negalią turintiems asmenims būti artimi, rūpintis jais, padėti buityje. Taip pat jie rūpinasi intelekto negalią turinčių asmenų saugumu, atliepia jų sveikatos priežiūros poreikius, rūpinasi jų higienos poreikių tenkinimu. Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) pažymi, kad dienos centruose socialiniai darbuotojai intelekto negalią turintiems asmenims suteikia individualią, jų poreikius atitinkančią ir savarankiškumą skatinančią pagalbą. Socialiniai darbuotojai yra mokytojai ir motyvatoriai, per skirtingas veiklas ugdo intelekto negalią turinčių asmenų buitinius gebėjimus, socialinius įgūdžius, formuoja higienos ir profesinius įgūdžius, skatina jų savarankiškumą. Motiečienė (2012) nurodo, kad dienos centruose socialiniai darbuotojai ugdo intelekto negalią turintiems asmenims savarankiškumo įgūdžius, skatina juos ateityje patiems savarankiškai spręsti susidariusius įvairaus pobūdžio sunkumus. Socialiniai darbuotojai atlieka ir įgalintojo vaidmenį. Socialiniai darbuotojai siekia padėti jiems suvokti savo potencialą, skatina ir motyvuoja savarankiškai priimti sprendimus, realizuoti savo unikalius gebėjimus ir tokiu būdu didina jų savarankiškumą. Gvaldaitė (2009) pažymi, kad įgalinimo procesas turėtų būti traktuojamas kaip santykis tarp socialinio darbuotojo ir socialines paslaugas gaunančių asmenų, per kurį siekiama ugdyti, skatinti ir stiprinti šių asmenų savarankiškumą ir įtrauktį į visuomenę. Taip pat socialiniai darbuotojai atlieka tarpininko vaidmenį. Jie padeda intelekto negalią turintiems asmenims užmegzti ir palaikyti ryšius su įvairiomis institucijomis ir jose dirbančiais specialistais (sveikatos priežiūros, viešojo administravimo, teisinės sistemos ir kt.), padeda įveikti struktūrinius barjerus, pasirūpina, kad jie įgyvendintų savo teises. Noordink ir kt. (2021) nurodo, kad socialiniais darbuotojai, būdami tarpininkais, užtikrina efektyvų ir veiksmingą intelekto negalią turinčių asmenų bendravimą ir bendradarbiavimą su įvairių sričių specialistais ir darbuotojais (valstybės tarnautojais, gydytojais, socialinio sektoriaus darbuotojais ir kt.). Tai yra svarbu tam, kad kiti specialistai atsižvelgtų į intelekto negalią turinčio asmens teises ir poreikį pačiam priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus. Socialiniai darbuotojai atlieka vertintojo vaidmenį, jie

analizuoja ir vertina intelekto negalią turinčių asmenų individualius poreikius, kartu su jais aptaria jų gebėjimus, stiprybes ir potencialą, kartu su intelekto negalią turinčiais asmenimis stebi jų pažangą ir savarankiškumo pokyčius. Zuchowski, McLennan (2023) nurodo, kad socialiniai darbuotojai vertina asmenų su intelekto negalia patiriamas problemas, renka informaciją apie jo turimą negalią, vertina konkrečių socialinių paslaugų poreikį. Tyrimo duomenys atskleidė, kad dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis socialiniai darbuotojai atlieka administratoriaus vaidmenį. Reikšminga tai, kad socialiniai darbuotojai į socialinių paslaugų planavimo, organizavimo, įgyvendinimo ir vertinimo procesus siekia įtraukti intelekto negalią turinčius asmenis, atsižvelgti į jų išsakomą nuomonę ir poreikius. Kaip nurodo Bertelli ir kt. (2017), dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis socialiniai darbuotojai rengia ir pildo įvairius dokumentus bei socialinio darbo programas, taip pat nuolat jas peržiūri, vertina ir, prireikus, koreguoja. Socialiniai darbuotojai atlieka ir mobilizuotųjų vaidmenį tais atvejais, kai jie nėra pajėgūs vieni spręsti pasitaikančių sunkumų ir turi naudotis išoriniais resursais (kitų specialistų pagalba). Slayter, Johnson (2023) teigimu, nustatę konkrečių socialinių paslaugų poreikį intelekto negalią turintiems asmenims, socialiniai darbuotojai į pagalbos asmeniui teikimo procesą gali įtraukti kitus specialistus (psichologus, psichoterapeutus, sveikatos priežiūros specialistus ir kt.). Virbalio, Arbataitienės (2023) atlikto tyrimo metu išryškėjo, kad socialinis darbuotojas, dirbantis su intelekto negalią turinčiais asmenimis, atlieka vertintojo, mokytojo, konsultanto, tarpininko, iniciatoriaus, koordinatoriaus ir įgalintojo vaidmenys.

Tyrimo metu išryškėjo socialiniams darbuotojams svarbios profesinės žinios įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniams darbuotojams yra svarbios žinios apie intelekto negalią turinčių asmenų ypatumus ir jų poreikius. Socialinių darbuotojų nuomone, jiems būtinos akademinės žinios apie intelekto negalią turinčius asmenis, jų kognityvinius ir socialinius ypatumus, šių asmenų poreikius, socialinio darbo organizavimo su jais ypatumus. Rollins (2019) teigimu, socialiniai darbuotojai turi turėti pakankamai teorinių žinių ir gebėjimų jas taikyti praktinėje veikloje tam, kad galėtų kurti pagarba grįstus santykius su intelekto negalią turinčiais asmenimis, užtikrintų jų teisių įgyvendinimą, siektų jų įgalinimo. Taip pat socialiniams darbuotojams svarbu turėti žinių, kaip dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis atliepiant jų individualius poreikius. Tyrimo dalyvių nuomone, svarbu, kad socialinis darbuotojas turėtų metodinių žinių ir gebėtų kiekvienu individualiu atveju pritaikyti labiausiai tinkamus socialinio darbo metodus, kurie leistų užtikrinti intelekto negalią turintiems asmenims individualizuotą pagalbą, skatintų šių asmenų savarankiškumo plėtrą, užtikrintų jų įgalinimo procesą. Virbalis, Arbataitienė (2023) pabrėžia, kad socialiniams darbuotojams, dirbantiems su intelekto negalią turinčiais asmenimis, būtini įgūdžiai, padedantys veiksmingai ir kryptingai dirbti su šiais žmonėmis, kurie neretai turi sudėtingų ir specifinių poreikių. Tyrimo duomenys pagrindė, kad socialiniams darbuotojams reikšmingos žinios apie inovacijas socialiniame darbe ir technologijas įgalinančias

veiksmingiau dirbti su asmenimis su intelekto negalia. Socialiniams darbuotojams yra svarbus sistemingas ir nuolatinis profesinių žinių atnaujinimas, kuris gali sudaryti palankesnes sąlygas asmenų su intelekto negalia savarankiškumo ugdymui, jų įgalinimui. Virbalis, Arbataitienė (2023) nurodo, kad šiuolaikinės ir nuolat besikeičiančios aplinkos akivaizdoje „socialiniai darbuotojai turi sistemingai gilinti savo profesinės kompetencijos žinias ir įgūdžius bei iš naujo peržvelgti vertybes“ (p. 100).

Tyrimu atskleisti socialiniams darbuotojams reikšmingi įgūdžiai, jiems įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis. Socialiniams darbuotojams yra svarbūs bendravimo įgūdžiai. Socialiniams darbuotojams yra svarbu gebėti komunikuoti aiškiai, suprantamai, gebėti kurti glaudų ryšį su negalią turinčiais asmenimis, atliepiant jų komunikacinius poreikius. Svarbu gebėti efektyviai komunikuoti su dienos centrą lankančių intelekto negalią turinčių asmenų artimaisiais, suteikiant jiems žinių apie intelekto negalią turinčių asmenų ugdymą, jų įgalinimo procesą, socialinio darbuotojo funkcijas dienos centre, ugdymo tęstinumo namų aplinkoje svarbą ir kitais klausimais, kadangi tai gali padėti didinti pasiekti intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, užtikrinti efektyvesnį jų įgalinimo procesą. Gudelytė, Ruškus (2019) pažymi, kad socialinis darbuotojas bendrauja ne tik su negalią turinčiais asmenimis, bet ir jų artimaisiais, turi padėti surasti jiems aktualius informacijos šaltinius, objektyviai ir suprantamai pateikti jiems informaciją, padėti priimti sprendimus. Socialiniams darbuotojams yra reikšmingi bendradarbiavimo įgūdžiai. Socialiniams darbuotojams svarbu gebėti kurti ir palaikyti glaudų ir artimą santykį su dienos centrą lankančiais intelekto negalią turinčiais asmenimis, nebūti jiems vadovaujančiu asmeniu, bet siekti būti lygiaverčiu partneriu. Taip pat socialiniams darbuotojams aktualu gebėti dirbti komandoje su kitų institucijų atstovais, gebėti priimti nuomonių skirtumus, ieškoti bendrų problemų sprendimų. Socialinių darbuotojų, dienos centrų lankytojų ir jų artimųjų bendradarbiavimo svarbą aprašė Maniezki ir kt., 2021, kurių teigimu, toks bendradarbiavimas užtikrina didesnę pasitenkinimą dienos centru, jame teikiamomis paslaugomis, teigiamai veikia intelekto negalią turinčių asmenų gyvenimo kokybę. Socialiniams darbuotojams reikšmingi ir veiklos organizavimo įgūdžiai. Socialiniai darbuotojai yra linkę save suvokti ir traktuoti kaip pagrindinius veiklų iniciatorius ir jų įgyvendintojus, todėl, jų manymu, jiems būtini gebėjimai greitai mąstyti, valdyti kritines situacijas, planuoti ir koordinuoti individualias ir grupines veiklas, bendradarbiauti su išorės specialistais. Adams ir kt. (2017) pastebi, kad veiklos organizavimo įgūdžiai socialiniams darbuotojams yra labai svarbūs, jie turi gebėti planuoti savo darbą, užtikrinti efektyvų resursų valdymą, gebėti sklandžiai bendrauti su kitais darbuotojais ir išoriniais specialistais, užtikrinti aukštą teikiamų paslaugų kokybę. Taip pat socialiniams darbuotojams reikšmingas susitvarkymas, gebėjimas išlikti ramiems ir stabiliems bendraujant su intelekto negalią turinčiais asmenimis, palaikant profesines ribas, kurti jiems saugią ir stabilią aplinką. Kaip pastebi Matulaitytė (2024), socialinio darbuotojo ir intelekto negalią turinčių asmenų santykiai gali būti susiję su jėgos dinamika,

kadangi socialiniai darbuotojai gali siekti demonstruoti savo turimą įtaką ir valdžią, todėl socialiniams darbuotojams svarbu skirti pastangas tam, kad šie santykiai būtų lygiaverčiai, nebūtų peržengiamos profesinės ribos. Socialiniams darbuotojams svarbūs analitiniai įgūdžiai, kadangi jie turi gebėti ne tik įvertinti paties negalią turinčio asmens gebėjimus ir poreikius, bet ir atsižvelgti į jo artimą aplinką. Kaip pastebi Adomaitienė ir Balčiūnienė (2017), socialiniams darbuotojams svarbu mokėti rinkti informaciją apie paslaugų gavėją ir jo aplinką, o surinktus duomenis, pasitelkiant analitinius gebėjimus, sujungti visą informaciją į bendrą visumą. Tyrimo duomenys taip pat parodė, kad socialiniams darbuotojams reikšmingi reflektavimo įgūdžiai. Apmąstydami savo kasdienę patirtį, jie gali geriau suprasti save, įvertinti savo veiklą ir nuolat tobulėti. Mokymasis iš savo pačių patirties padeda socialiniams darbuotojams tobulėti ne tik profesinėje srityje, bet ir stiprėti kaip asmenybėms. Eidukevičiūtė ir Večkienė (2014) pabrėžia, kad gebėjimas reflektuoti yra svarbus įrankis, leidžiantis jiems geriau suvokti savo darbo praktiką ir skatinantis tiek profesinę, tiek asmeninę šių specialistų raidą.

Tyrimo metu taip pat atskleistos socialiniams darbuotojams būtinos vertybės, jiems įgalinančios intelektą turinčius asmenis. Socialiniams darbuotojams reikšminga yra pagarba negalią turinčiam asmeniui. Tyrimo dalyviams pagarba negalią turintiems asmenims reiškia jų betarpišką priėmimą bei jų autonomijos pripažinimą. Virbalis, Arbataitienė (2023) pastebi, kad vienas iš svarbiausių socialinių darbuotojų iššūkių yra išlaikyti pagarbą negalią turinčiam asmeniui, dirbant su juo nedemonstruoti savo turimo pranašumo ir netaikyti kontrolės mechanizmo, kuris gali būti traktuojamas kaip kišimasis į asmens laisvę. Socialiniams darbuotojams reikšmingas ir atsakingumas darbe, kuris pasireiškia kaip sąmoningas ir tikslingas savo pareigų atlikimas. Šiame procese reikšmingas socialinio darbo prasmės suvokimas, nuoseklių pastangų skyrimas, emocinis įsitraukimas į atliekamas veiklas. Rosa, Almeida (2020) teigimu, dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis socialiniai darbuotojai susiduria su dideliu pareigų kiekiu, o tai iš jų reikalauja nusiteikimo, atsakomybės ir pasiryžimo siekti numatytų tikslų. Taip pat socialiniams darbuotojams reikšminga empatija, t.y. gebėjimas suvokti individualias intelekto negalią turinčio asmens patirtis bei išgyvenimus. Rollins (2019) nurodo, kad dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis socialiniai darbuotojai turi gebėti suvokti situaciją ne tik iš savo perspektyvos, bet ir gebėti į ją pažvelgti negalią turinčio asmenims akimis, įsigilinti į jo jausmus ir išgyvenimus. Dar viena svarbi socialinių darbuotojų vertybinė nuostata yra gebėjimas siekti nustatyto tikslo. Raudeliūnaitės, Gudžinskienės (2023) atliktas tyrimas atskleidė, kad socialiniams darbuotojams, dirbantiems su intelekto negalią turinčiais asmenimis, svarbu suvokti, kad ne visada pavyks pasiekti norimų rezultatų, tačiau svarbu neprarasti motyvacijos, turėti galutinį tikslą ir atkakliai jo siekti. Tyrimo metu išryškėjo, kad socialiniams darbuotojams atliekant savo darbą reikšmingas optimizmas. Pozityvus nusiteikimas stiprina socialinių darbuotojų pasitikėjimą savimi, padeda jiems lengviau susidoroti su

kasdieniais iššūkiais. Rosa, Almeida (2020) pastebi, kad dėl pozityvaus nusiteikimo socialiniai darbuotojai rečiau išgyvena negatyvias emocijas, jiems lengviau atlikti savo profesines užduotis. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniams reikšminga kantrybė, nes tai leidžia jiems geriau prisitaikyti prie intelekto negalią turinčių asmenų ypatumų. Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) taip pat pastebi, kad socialinių darbuotojų profesinėje veikloje kantrybė yra labai sviri, nes padeda jiems geriau įsisąmoninti tai, kad dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis reikšmingas yra pats jų įgalinimo procesas, o ne galutinis rezultatas.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai patiria įvairaus pobūdžio sunkumus įgalinant asmenis su intelekto negalia, tai apima sunkumus su negalią turinčių asmenų artimaisiais, profesinius sunkumus, taip pat specialistų bendradarbiavimo stygių. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su negalią turinčiais asmenimis, siejami su negalią turinčių asmenų motyvacijos stoka. Socialiniams darbuotojams sunkumų kelia intelekto negalią turinčių asmenų pasyvumas, nenoras dalyvauti veiklose, jų motyvacijos nebuvimas, kuris išryškėja net ir elementarių kasdieninių veiklų atlikimo metu. Tai iš socialinių darbuotojų reikalauja daug kantrybės, nuoseklaus darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis, individualaus jų motyvavimo. Virbalis, Arbataitienė (2023) pastebi, kad intelekto negalią turintys asmenys gali turėti įvairių elgesio sunkumų, būtų nemotyvuoti atlikti tam tikras veiklas, o tai iš socialinių darbuotojų reikalauja ypatingo šių asmenų supratimo ir priėmimo, nuoseklaus darbo. Taip pat socialiniams darbuotojams kliūtimi yra priešiškas negalią turinčių asmenų nusiteikimas. Toks nusiteikimas apsunkina artimo santykio tarp socialinio darbuotojo ir intelekto negalią turinčio asmens kūrimą, o iš socialinių darbuotojų reikalauja daug resursų, taip pat kantrybės, empatijos, pasitikėjimo savimi, nepasidavimo. Adomaitytė-Subačienė (2019) pastebi, kad įgalinimo procesas sudėtingas tais atvejais, kai negalią turintis asmuo nėra suinteresuotas aktyviai dalyvauti veikloje, jo motyvacija siekti autonomijos ir savarankiškumo yra maža. Tokiu atveju socialiniams darbuotojams tenka įveikti papildomas kliūtis, daug individualiai dirbti su negalią turinčiu asmeniu ir jo artimaisiais.

Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su negalią turinčių asmenų artimaisiais kyla dėl skirtingų priežasčių. Viena iš jų yra negalią turinčių asmenų ugdymo tęstinumo stoka namų aplinkoje. Tai, kad intelekto negalią turinčių asmenų artimieji namų aplinkoje nepratęsia jų ugdymo, yra linkę dalį veiklų atlikti už juos, mažina intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumą, ugdo jų nepasitikėjimą savo jėgomis, mažina jų motyvaciją ir iniciatyvumą. Be to, šie intelekto negalią turinčių asmenų artimųjų veiksmai silpnina socialinių darbuotojų pasiektus darbo rezultatus, kadangi dienos centre išugdytos kompetencijos nėra integruojamos į įprastas kasdienes veiklas. Šiuos socialinių darbuotojų iššūkius, kuriuos sukuria intelekto negalią turinčių asmenų artimieji, aprašo Matulaitytė (2024), kurios tyrimas atskleidė, kad dažnu atveju prie intelekto negalią turinčių asmenų nugalavimo prisideda būtent artimieji asmenys, kurie užtikrina hiperglobą, neleidžia net elementarių

veiklų asmenims atlikti savarankiškai. Pagal tyrimo duomenis išryškėjo ir asmens su intelekto negalia savarankiškumo ugdymo stoka. Intelektą negalią turinčių asmenų artimieji namų aplinkoje kai kada riboja jų savarankiškumo ugdymą, dalį veiklų padaro už juos. Tokie artimųjų veiksmai riboja intelekto negalią turinčių asmenų galimybes mokytis per savo klaidas ir patirtį, mažina jų pasitikėjimą savo jėgomis, taip pat neigiamai veikia dienos centre vykdomą intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo procesą. Šį reiškinį pastebi Matulaitytė (2024), kurios teigimu, dalis tėvų yra linkę neugdyti savo vaikų savarankiškumo, nemoko ir neskatina jų autonomijos. Tyrimo duomenys išryškino per didelius negalią turinčių asmenų artimųjų lūkesčius socialiniams darbuotojams. Tam tikrais atvejais intelekto negalią turinčių asmenų artimieji kelia nepagrįstai didelius ir nerealistinius lūkesčius dienos centre dirbantiems socialiniams darbuotojams. Jie tikisi, kad socialiniai darbuotojai bus pajėgūs užpildyti visas pagalbos intelekto negalią turinčiam asmeniui spragas, įskaitant tas, kurios turėtų būti sprendžiamos šeimos ar kitų institucijų lygmeniu. Anderson ir kt. (2020) pastebi, kad nors dienos centrai suteikia daug privalumų tiek intelekto negalią turintiems asmenims, tiek jų artimiesiems, tačiau šios institucijos nebus pajėgios patenkinti visų intelekto negalią turinčių asmenų poreikių, ypač susijusių su švietimo tęstinumu ar užimtumu darbo rinkoje užtikrinimu. Tyrimo duomenys atskleidė, kad intelekto negalią turinčių asmenų artimieji kai kuriais atvejais nepilnai vertina jų gebėjimus ir potencialą. Tai lemia, kad ribojamas intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumas, o dėl to jie jaučia mažesnę pasitikėjimą savo jėgomis, prarandą motyvaciją siekti savarankiškumo. Visa tai gali tapti reikšmingu veiksnium, dėl kurio ribojamas intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo procesas. Šiuos dėsningumus aprašė Matulaitytė (2024), kurios teigimu, dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis yra būtina parodyti tėvams, kad jų vaikai gali būti savarankiški, todėl reikėtų mokyti tėvus, kaip nenuvertinti jų gebėjimų, o ugdyti ir skatinti jų savarankiškumą.

Socialinių darbuotojų patiriami profesiniai sunkumai kyla dėl įvairių priežasčių. Vienas iš sunkumų yra tinkamų veiklos metodų atradimas. Su šia problema daugiausiai susiduria neseniai pradėję dirbti socialiniai darbuotojai, kuriems stinga praktinės darbo patirties. Taip pat įtakos šiam procesui turi ir pasireiškiantys profesinio perdegimo simptomai, kurie gali sumažinti socialinių darbuotojų darbo kokybę, lemti mažesnę jų darbo efektyvumą. Ruškaus ir kt. (2013) teigimu, socialiniai darbuotojai, siekdami asmenų įgalinimo gali naudoti skirtingus metodus. Jie patys gali nuspręsti, kurie metodai kiekvienu konkrečiu atveju bus tinkamiausi ir leis pasiekti efektyviausių rezultatų. Vis dėlto Rimkus (2015) pastebi, kad socialinio darbo praktikoje socialiniai darbuotojai gali susidurti su procedūriniu neapibrėžtumu, juo gali kankinti dvejonės dėl jų darbo organizavimo, paslaugų teikimo ypatumų. Tyrimo duomenys rodo, kad didelis darbo krūvis socialiniams darbuotojams kelia sunkumų. Socialinių darbuotojų nuomone, didelis darbo krūvis siejamas su plačiu jų funkcijų spektru, apimančiu ne tik tiesioginį darbą su intelekto negalią turinčiais asmenimis ir jų artimaisiais, bet ir įvairių administracinių užduočių atlikimą. Adams ir kt. (2017) pastebi, kad

socialinių darbuotojų profesija yra sudėtinga, apimanti daugelio skirtingų funkcijų atlikimą. Be to, tyrimo duomenys pagrindė socialinio darbo profesijos nepakankamą vertinimą visuomenėje, pagarbos šiems specialistams stoka. Adams ir kt. (2017) teigimu, nors pripažįstama, kad visuomenėje socialinio darbuotojo profesija yra reikalinga, daugelis žmonių nėra tiesiogiai susidūrę su šiais specialistais. Tai lemia, kad visuomenėje socialinio darbuotojo veiklos specifika yra menkai suvokiama ir pernelyg menkai vertinama. Tyrimo duomenys atskleidė, kad dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai patiria ir emocinius sunkumus. Jei neretai susiduria su intelekto negalią turinčių asmenų impulsyviu elgesiu ar situacijomis, keliančiomis jiems emocinę įtampą. Kaip pastebi Rosa, Almeida (2020), socialinis darbas yra sunkiai nenuspėjamas ir ne visada lengvai kontroliuojamas procesas. Daugumai klientų būdingos įvairios negalios formos, socialinių įgūdžių stoka ir kiti bruožai, dėl kurių socialiniams darbuotojams tenka susidurti su įvairiais iššūkiais.

Pagal tyrimo duomenis susisteminti socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, susiję su specialistų bendradarbiavimo stygiumi. Šie sunkumai pasireiškia per bendradarbiavimo sunkumus su kitų įstaigų specialistais, kadangi skiriasi šių specialistų darbo kultūra, požiūris į susidariusias situacijas ir nusiteikimas jas spręsti. Dirgėlienės, Liekio (2013) teigimu, užtikrinant darbą su intelekto negalią turinčiais asmenimis yra reikšmingas skirtingų institucijų specialistų bendradarbiavimas, kadangi jis leistų sukurti ir įgyvendinti aukštos kokybės pagalbos asmeniui planą, atliepiantį individualius jo poreikius. Tam, kad specialistai galėtų tarpusavyje dalintis savo turimomis žiniomis ir patirtimi, gebėtų užtikrinti aukštos kokybės paslaugas, svarbus jų nusiteikimas bendradarbiauti, gebėjimas siekti bendro tikslo. Taip pat socialiniams darbuotojams kyla bendradarbiavimo sunkumų tarp specialistų dienos centre. Dėl skirtingų profesinių požiūrių, kompetencijų stokos, tam tikrų asmeninių savybių tarp dienos centre dirbančių socialinių darbuotojų iškyla tam tikrų nesutarimų, bendravimo sunkumų. Kaip pastebi Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023), dienos centre yra reikšminga siekti, kad visi darbuotojai veiktų kaip komanda, siektų bendrų tikslų, derintų veiklos metodus, prisiimtų bendrus įsipareigojimus ir atsakomybę. Tai užtikrintų ne tik kokybišką dienos centro paslaugų teikimą, bet ir padėtų tobulėti kiekvienam specialistui tie profesinė, tiek asmeninio augimo prasme.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai taiko skirtingus patiriamų sunkumų įveikos būdus. Darbas su intelekto negalią turinčių asmenų artimaisiais yra reikšmingas socialinių darbuotojų patiriamų sunkumų įveikos būdas. Socialiniai darbuotojai intelekto negalią turinčių asmenų artimiesiems skiria individualų dėmesį per individualias darbo su jais formas, taip pat taiko ir grupines darbo formas – paskaitas, bendrus susitikimus, tėvų įtraukimą į dienos centro veiklas ir renginius. Visa tai padeda užtikrinti tai, kad artimieji turėtų daugiau žinių apie socialinį darbą su intelekto negalią turinčiais asmenimis, dienos centro ir socialinių darbuotojų vaidmenį šiame procesą, ugdymo namų aplinkoje tęstinumo svarbą. Maniezki ir kt.(2021) teigimu, visos bendravimo ir

bendradarbiavimo su negalią turinčių asmenų artimaisiais formos yra priimtinos ir skatintinos, kadangi tai padeda didinti artimųjų žinias apie dienos centrą ir jame vykstančias veiklas, padeda palaikyti glaudų ir artimą santykį su dienos centro personalu. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai dalyvauja supervizijose. Socialiniai darbuotojai gerai suvokia supervizijų atlikimo reikšmę, jose dalyvauja tiek individualiai, tiek kartu su grupe savo organizacijoje. Kaip pastebi Virbalis, Arbataitienė (2023), dalyvaudami supervizijose „socialiniai darbuotojai gali išgryninti savo stipriąsias ir silpnąsias sritis, ieškoti naujų sprendimų bei gauti patarimų iš patyrusių kolegų“ (p. 103). Socialiniai darbuotojai taip pat dalyvauja intervizijose, kurių metu dalijasi savo patirtimi, darbo aplinkoje kylančiomis praktinėmis problemomis, perima kitų specialistų teigiamą patirtį, iš jų mokosi ir tobulėja. Kaip nurodo Ivanyuk (2018), intervizija yra mokymosi iš kartu dirbančių asmenų forma, kuri padeda socialiniams darbuotojams analizuoti sudėtingas situacijas, stiprinti jų profesinę tapatybę ir mažinti jiems tenkanti emocinį krūvį. Socialiniams darbuotojams sunkumus įveikti padeda ir asmeniniai pokalbiai su kolegomis. Bendraudami su kolegomis socialiniai darbuotojai užsitikrina emocinę paramą. Virbalis, Arbataitienė (2023) nurodo, kad socialiniams darbuotojams svarbu dirbti aplinkoje, kurioje jie galėtų jausti kolegų palaikymą ir paramą. Tyrimo duomenys pagrindė, kad socialiniams darbuotojams svarbi asmeninio ir profesinio gyvenimo pusiausvyra. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad gebėjimas atskirti darbą nuo asmeninio gyvenimo padeda jiems išlaikyti emocinę pusiausvyrą ir leidžia efektyviau atlikti savo pareigas. Kaip nurodo Rollins (2019), socialinis darbas yra emociškai intensyvus, todėl socialiniams darbuotojais labai svarbu gebėti atsiriboti nuo profesinės veiklos, skirti laiko poilsiui ir kokybiškam laisvalaikiui.

Tyrimo metu identifikuotos skirtingos asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimo kryptis, sietinos su darbo aplinkos gerinimu dienos centruose bei socialinių darbuotojų profesinių kompetencijų tobulinimu. Tyrimo dalyviai nurodė skirtingas socialinių darbuotojų darbo aplinkos gerinimo galimybes. Tyrimo duomenys rodo, kad tikslinga socialinius darbuotojus aprūpinti reikiamomis darbo priemonėmis, jas atnaujinti. Socialinių darbuotojų atliekamo darbo efektyvumas yra priklausomas nuo jų turimų darbo priemonių, jų prieinamumo ir nuolatinio atnaujinimo. Raudeliūnaitė, Gudžinskienė (2023) nurodo, kad dienos centruose svarbu atliepiant dienos centro lankytojų poreikius pritaikyti fizinę aplinką, užtikrinti alternatyvių ir komunikaciją palengvinančių priemonių prieigą, nes tai yra svarbus asmenų, turinčių intelekto negalią, dalyvavimo ir savarankiškumo didinimo veiksnys. Tyrimo duomenys išryškino, kad reikšmingas ir socialiniams darbuotojams tenkančios biurokratinės naštos mažinimas. Socialiniai darbuotojai savo darbe susiduria su administracinių užduočių gausa, dėl ko trumpėja jų tiesioginio darbo su klientais laikas, o dėl to gali nukentėti jų darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis kokybė. Pukinskaitės (2019) atliktas tyrimas taip pat pagrindė, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su intelekto negalią turinčiais asmenimis, susiduria su nemaža administracine našta, ir tai tampa

iššūkių jų kasdienėje veikloje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialinių darbuotojų darbo krūvį būtų galima mažinti padidinant dienos centruose dirbančių darbuotojų skaičių. Didesnis žmogiškųjų išteklių kiekis leistų aiškiau pasiskirstyti socialinių darbuotojų funkcijas, daliai darbuotojų skiriant darbą su klientais, o kitiems atliekant administracines užduotis. Tai padėtų ne tik efektyviau organizuoti dienos centrų darbą, bet ir leistų socialiniams darbuotojams kokybiškiau ir efektyviau dirbti su intelekto negalia turinčiais asmenimis. Matulaitytės (2024) tyrimo rezultatai taip pat nurodo, kad dienos centruose dirbantys socialiniai darbuotojai dažnai jaučia įtampą dėl jiems tenkančio didelio darbo krūvio ir nepakankamo darbuotojų skaičiaus. Taip pat tyrimo metu išryškėjo organizacijos mikroklimato svarba. Socialinių darbuotojų patirtys atskleidė, kad kai kuriuose dienos centruose vyrauja sudėtingi darbuotojų tarpusavio santykiai, tarp kolegų trūksta tarpusavio supratimo ir palaikymo. Matulaitytės (2024) tyrimas taip pat atskleidė, kad socialinių darbuotojų darbo kokybei didelę reikšmę turi draugiška atmosfera, bendradarbiavimas su kolegomis ir tarpusavio pagalba.

Socialiniai darbuotojai įvardijo skirtingas profesinių kompetencijų tobulinimo galimybes. Tyrimo duomenys išryškino, kad tikslinga būtų užtikrinti reguliarius darbuotojų metodinius užsiėmimus. Tai leistų socialiniams darbuotojams stiprinti savo profesines kompetencijas, tobulinti taikomus metodus ir tokiu būdu efektyviau vykdyti savo funkcijas, kokybiškiau atlikti pareigas. Aleksandravičiūtė, Liekis (2020) pastebi, kad šiuolaikinės organizacijos turėtų būti suinteresuotos užtikrinti artimą darbuotojų bendradarbiavimą, skatinti juos tarpusavyje ieškoti sudėtingų problemų sprendimų, dalintis savo asmeninėmis patirtimis, mokytis vieniems iš kitų. Tyrimo duomenys atskleidė ir socialinių darbuotojų mokymų įstaigoje aktualiomis temomis svarbą. Socialiniai darbuotojai tyrimo metu akcentavo ne individualiąją atsakomybę už savo kvalifikacijos kėlimą, bet pabrėžė ir organizacijos, kurioje jie dirba, atsakomybės svarbą. Socialinių darbuotojų nuomone, būtent socialinių paslaugų įstaigos turėtų būti suinteresuotos identifikuoti socialiniams darbuotojams aktualias kompetencijų tobulinimo temas ir atliepti šiuos jų ugdymosi poreikius. Adams ir kt. (2017) teigimu, socialinių darbuotojų mokymosi ir ugdymosi kryptys turi būti maksimaliai pritaikytos prie aplinkos, kurioje jie dirba, poreikių ir kylančių iššūkių. Taip pat reikšmingu veiksmu įvardytos socialinių darbuotojų stažuotės ir mokymai užsienyje. Tyrimo dalyvių teigimu, socialiniams darbuotojams tikslinga vyksti į stažuotes užsienyje. Jų metu būtų galima stebėti kaip kitose valstybėse vykdomas socialinis darbas su intelekto negalia turinčiais asmenimis, pasinaudoti jų patirtimi. Užsienio patirčių perėmimas atskleistas ir Matulaitytės (2024) atlikto tyrimo metu, kuomet socialiniai darbuotojai išreiškė norą pritaikyti užsienio valstybių patirtį siekiant pagerinti žmonių su intelekto negalia gyvenimą dienos centruose.

IŠVADOS

1. Įgalinimas yra esminė šiuolaikinio socialinio darbo dalis, kuri grindžiama žmogaus teisių užtikrinimu, jo orumo gerbimu ir į asmenį orientuotu požiūriu. Socialiniame darbe įgalinimu siekiama didinti paslaugų gavėjų autonomiškumo lygį, skatinti jų socialinę įtrauktį. Įgalinančios socialinės paslaugos pasižymi tuo, kad jų metu negalią turintys asmenys suvokia ir tobulina savo turimą potencialą, įgyja galią ir motyvaciją patiems priimti svarbiausius savo gyvenimo sprendimus. Įgalinimo metu teigiamai veikiama negalią turinčių asmenų gyvenimo kokybė, didinamos jų realizacijos galimybės, gerinama jų emocinė sveikata.

2. Dienos centrai, būdami institucinės globos alternatyva, sudaro palankias sąlygas intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimui. Dienos centruose aktyviai vykdomas intelekto negalią turinčių asmenų savarankiškumo skatinimas, užtikrinamas jų socialinis bendravimas, vykdoma įvairių įgūdžių bei kompetencijų plėtra, skatinama visavertė jų integracija į visuomenę. Dienos centruose didelis dėmesys skiriamas intelekto negalią turinčių asmenų savarankiško sprendimų priėmimo skatinimui, jų savivertės kėlimui, įgalinimui gyventi kuo savarankiškesnį ir pilnavertiškesnį gyvenimą.

3. Ištyrus realią socialinių darbuotojų asmenų su intelekto negalia įgalinimo praktiką dienos centruose, nustatyti įgalinančių socialinių paslaugų ypatumai, socialinių darbuotojų vaidmenys įgalinant asmenis su intelekto negalia, socialinių darbuotojų patiriami sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia ir jų įveika, taip pat asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimas.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad dienos centruose vadovaujamosi žmogaus teisėmis grįstu negalios modeliu, akcentuojamas žmogaus orumas ir vertė, užtikrinama negalią turinčių asmenų savirealizacija, intelekto negalią turintys asmenys dalyvauja sprendimų priėmime, vykdomas negalią turinčių asmenų savarankiškumo palaikymas ir ugdymas, užtikrinama teikiamų paslaugų atitiktis negalią turinčio asmens individualiems poreikiams, vykdomas negalią turinčių asmenų socialinių ir profesinių įgūdžių ugdymas, padedama negalią turintiems asmenims geriau save pažinti, jie įtraukiami į socialinės globos planų rengimą ir pasiekimų vertinimą, užtikrinamas artimas ryšys tarp negalią turinčių asmenų ir socialinių darbuotojų.

Išryškėjo keleriopa asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda: jiems patiems (gerinama jų gyvenimo kokybė, akcentuojamas orumas ir vertė, užtikrinamas bendravimas, kokybiškas užimtumas, vykdoma savarankiškumo plėtra, vykdomas socialinių – emocinių įgūdžių ugdymas, užtikrinamos jų teisės), jų artimiesiems (užtikrinant negalią turinčių asmenų priežiūrą ir užimtumą, vykdant jų savarankiškumo plėtrą, suteikiant galimybę artimiesiems pailsėti nuo nuolatinės negalią turinčio asmens priežiūros), socialiniams darbuotojams (sukuriant sąlygas

profesiniam tobulėjimui ir asmeniniam augimui, taip pat jiems pasireiškia pasitenkinimo atliekamu darbu jausmas) ir visuomenei (šviečiant visuomenę ir keičiant požiūrį į negalią).

Tyrimas išryškino veiksnius, kurie padeda socialiniams darbuotojams sėkmingai įgyvendinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą: intelekto negalią turinčio asmens motyvacija ir nusiteikimas įsitraukti į veiklas, bendradarbiavimas su asmens tėvais/globėjais, pakankami dienos centro materialiniai resursai, palankus mikroklimatas dienos centre.

Tyrimo duomenys pagrindė, kad socialiniai darbuotojai atlieka skirtingus vaidmenis: informacijos teikėjų ir konsultantų, globėjų, mokytojų ir motyvatorių, įgalintojų, tarpininkų, vertintojų, administratorių ir mobilizuotojų. Tyrimo metu išryškėjo socialiniams darbuotojams svarbios profesinės žinios įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis, tai yra žinios apie intelekto negalią turinčių asmenų ypatumus ir jų poreikius, žinios kaip dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis atliepiančią jų individualius poreikius ir žinios apie inovacijas socialiniame darbe ir technologijas įgalinančias veiksmingiau dirbti su asmenimis su intelekto negalia. Tyrimu atskleisti socialiniams darbuotojams reikšmingi įgūdžiai, jiems įgalinant intelekto negalią turinčius asmenis: bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai, veiklos organizavimo įgūdžiai, susitvarkymas, analitiniai įgūdžiai ir reflektavimo įgūdžiai. Socialiniams darbuotojams būtinomis vertybėmis tyrimo dalyviai įvardino pagarbą negalią turintiems asmenims, atsakingumą, empatiją, nusiteikimą siekti tikslo, optimizmą ir kantrybę.

Tyrimo duomenys atskleidė socialinių darbuotojų sunkumus, įgalinant asmenis su intelekto negalią. Dalis sunkumų siejami su negalią turinčiais asmenimis, jų motyvacijos stoka, taip pat priešišku nusiteikimu. Kita dalis sunkumų siejami su negalią turinčių asmenų artimaisiais, t.y. ugdymo tęstinumo stoka namų aplinkoje, savarankiškumo ugdymo stoka, per dideli lūkesčiai socialiniams darbuotojams, polinkis nuvertinti negalią turinčių asmenų gebėjimus. Taip pat socialiniai darbuotojai patiria profesinius sunkumus, kurie siejami su tinkamų veiklos metodų atradimu, dideliu darbo krūviu, socialinio darbo profesijos nepakankamu vertinimu visuomenėje bei emociniais sunkumais. Problema įvardyta ir tai, kad egzistuoja specialistų bendradarbiavimo stoka tiek tarp dienos centre dirbančių darbuotojų, tiek tarp kitų įstaigų specialistų. Socialiniai darbuotojai, siekdami įveikti sunkumus, taiko skirtingus įveikos būdus: dirba su negalią turinčių asmenų artimaisiais, dalyvauja supervizijose ir intervizijose, asmeniškai kalba su kolegomis ir siekia išlaikyti asmeninio ir profesinio gyvenimo balansą.

Tyrimas išryškino asmenų su intelekto negalią įgalinimo dienos centruose tobulinimo kryptis. Dalis sprendimų siejami su darbo aplinkos gerinimu ir apima aprūpinimą reikiamomis darbo priemonėmis bei jų atnaujinimą, biurokratinės naštos socialiniams darbuotojams mažinimą, socialinių darbuotojų darbo krūvio mažinimą didinant žmogiškuosius išteklius ir mikroklimato gerinimą dienos centre. Kita dalis sprendimų siejami su socialinių darbuotojų profesinių

kompetencijų tobulinimu, jie apima reguliarius darbuotojų metodinius užsiėmimus, darbuotojų mokymus įstaigoje jiems aktualiomis temomis, taip pat stažuotes ir mokymus užsienyje.

REKOMENDACIJOS

Dienos centrų administracijai rekomenduotina:

1. Didinti dienos centruose dirbančių socialinių darbuotojų skaičių. Šiuo metu socialiniai darbuotojai savo darbe susiduria su administracinių užduočių gausa, todėl trumpėja jų tiesioginio darbo su klientais laikas. Dienos centruose didinant darbuotojų skaičių galėtų būti pasiektas tam tikrų darbo funkcijų pasidalijimas (atskiriems darbuotojams priskiriant socialinio darbo su dienos centro lankytojais ir administracines užduotis). Tai padėtų ne tik efektyviau organizuoti dienos centrų darbą, bet ir leistų socialiniams darbuotojams kokybiškiau ir efektyviau dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis.

3. Aprūpinti socialinius darbuotojus jiems reikalingomis darbo priemonėmis. Socialinių darbuotojų atliekamo darbo efektyvumas yra tiesiogiai priklausomas nuo jų turimų darbo priemonių, jų prieinamumo ir nuolatinio atnaujinimo. Tikslinga kas ketvirtį su socialiniais darbuotojais aptarti jiems reikalingų darbo priemonių poreikį ir, pagal dienos centro finansines galimybes, jas suteikti.

4. Organizuoti reguliarius darbuotojų metodinius užsiėmimus. Tyrimo duomenys pagrindė, kad socialiniams darbuotojams be dalyvavimo supervizijose ir intervizijose svarbus ir dalyvavimas reguliariuose metodiniuose užsiėmimuose. Tai leistų socialiniams darbuotojams stiprinti savo profesines kompetencijas, tobulinti taikomus metodus ir tokiu būdu efektyviau atlikti savo pareigas, pasiekti geresnių socialinio darbo rezultatų.

5. Organizuoti socialinių darbuotojų mokymus įstaigoje, atsižvelgiant į jų kompetencijų tobulinimo poreikius. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai turi poreikį mokymams įstaigoje, todėl dienos centrų administracijai tikslinga reguliariai vertinti jų kompetencijų tobulinimo poreikius ir, remiantis gautais rezultatais, parinkti aktualias mokymų temas. Tai leistų stiprinti socialinių darbuotojų profesines kompetencijas ir padėtų gerinti teikiamų paslaugų kokybę.

6. Užtikrinti socialinių darbuotojų stažuotes ir mokymus užsienyje. Tyrimo dalyvių nuomone, socialiniams darbuotojams būtų naudinga vykti į stažuotes užsienyje, stebėti ir perimti kitose valstybėse egzistuojančią socialinio darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis praktiką. Tokia tarptautinė patirtis leistų socialiniams darbuotojams plėsti kompetencijas, įgyti naujų gebėjimų, kurie leistų kokybiškiau ir efektyviau atlikti savo darbą.

7. Stiprinti intelekto negalią turinčių asmenų artimųjų įtraukimą į dienos centro veiklas. Tyrimo duomenys išryškino, kad intelekto negalią turinčių asmenų artimųjų požiūris ir įsitraukimas į ugdymo procesą daro reikšmingą įtaką asmenų savarankiškumo ugdymui. Tikslinga dienos centre organizuoti reguliarius intelekto negalią turinčių asmenų artimųjų susitikimus su

skirtingų sričių specialistais, įtraukti juos į individualių planų rengimą bei vertinimą, reguliariai teikti jiems informacinę ir konsultacinę pagalbą. Dienos centre tikslinga inicijuoti šiems asmenims įvairias švietėjiškas veiklas (įvairaus pobūdžio mokymus ar diskusijas), kurios padėtų jiems geriau suprasti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo svarbą, taip pat skatintų dienos centre vykdomą ugdymą pratęsti namų aplinkoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adams, R., Payne, M., Dominelli, L. (2017). *Social work: Themes, issues and critical debates*. Red Globe Press.
2. Adomaitienė, J., Balčiūnienė, R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 1, 71–93. <http://dx.doi.org/10.15181/andragogy.v8i0.1719>
3. Adomaitytė Subačienė, I. A. (2019). *Socialinio darbo kokybės konstravimas kliento įgalinimo perspektyvoje*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:36479377>
4. Aleksandravičiūtė, B., Liekis, K. (2020). Modern learning strategies in higher education: Team-based learning. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 44, 141–151. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.44.10>
5. Anderson, K., Geboy, L., Jarrott, S. E., Missaelides, L., Ogletree, A. M., Peters-Beuer, L., Zarit, S. H. (2020). Developing a Set of Uniform Outcome Measures for Adult Day Services. *Journal of Applied Gerontology*, 39(6), 670–676. <https://doi.org/10.1177/0733464818782130>
6. Aseyedali, M., Sadeghi Mahalli, N., Norouzi Tabrizi, K. (2019). A review on adult daycare centers in the world. *Salmand: Iranian Journal of Ageing*, 13(4), 518-529. <https://doi.org/10.32598/SIJA.13.4.518>
7. Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2021) *Kodėl reikia pertvarkos?* Prieiga per internetą: <https://pertvarka.lt/kodel-reikia-pertvarkos/>
8. Bertelli, M. O., Salerno, L., Rondini, E., Salvador-Carulla, L. (2017). Integrated care for people with intellectual disability. *Handbook integrated care*. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-56103-5_28
9. Bigby, C., Whiteside, M., Douglas, J. (2019). Providing support for decision making to adults with intellectual disability: Perspectives of family members and workers in disability support services. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 44(4), 396-409. <https://doi.org/10.3109/13668250.2017.1378873>
10. Bitinas, B. Rupšienė L. Žydžiūnaitė V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. *Klaipėda: S. Jokužio leidykla–spaustuė*.
11. Buckley, N., Glasson, E. J., Chen, W., Epstein, A., Leonard, H., Skoss, R., Downs, J. (2020). Prevalence estimates of mental health problems in children and adolescents with intellectual disability: A systematic review and meta-analysis. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 54(10), 970-984. <https://doi.org/10.1177/0004867420924>

12. Burack, J. A., Evans, D. W., Russo, N., Napoleon, J. S., Goldman, K. J., Iarocci, G. (2021). Developmental perspectives on the study of persons with intellectual disability. *Annual Review of Clinical Psychology*, 17(1), 339-363. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-081219-090532>
13. Cascio, M. A., Weiss, J. A., Racine, E. (2020). Empowerment in decision-making for autistic people in research. *Disability & Society*, 36(1), 100-144. <https://doi.org/10.1080/09687599.2020.1712189>
14. Charenkova, J. (2019). Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aspektai. *Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 23(1), 95-120. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.23.1.4>
15. Cieza, A., Sabariego, C., Bickenbach, J., Chatterji, S. (2018). Rethinking disability. *BMC medicine*, 16, 1-5. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1186/s12916-017-1002-6>
16. Collins, A., Rentschler, R., Williams, K., Azmat, F. (2022). Exploring barriers to social inclusion for disabled people: perspectives from the performing arts. *Journal of management & organization*, 28(2), 308-328. <https://doi.org/10.1017/jmo.2021.48>
17. Davidson, G., Kelly, B., Macdonald, G., Rizzo, M., Lombard, L., Abogunrin, O., Martin, A. (2015). Supported decision making: A review of the international literature. *International Journal of Law and Psychiatry*, 38, 61-67. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2015.01.008>
18. Di Maggio, I., Santilli, S., Nota, L., Ginevra, M. C. (2019). The predictive role of self-determination and psychological empowerment on job satisfaction in persons with intellectual disability. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 3, 197-203. <https://doi.org/10.1007/s41252-019-00110-4>
19. Dirgėlienė, I., Liekis, S. (2013). Socialinio darbuotojo veiklos galimybės psichikos sveikatos centro tarpdisciplininėje komandoje. *Sveikatos mokslai*, 23, 42–46. <http://dx.doi.org/10.5200/sm-hs.2013.007>
20. Djordjevic, M., Glumbić, N., Memisevic, H. (2020). Socialization in adults with intellectual disability: The effects of gender, mental illness, setting type, and level of intellectual disability. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 13(4), 364-383. <https://doi.org/10.1080/19315864.2020.1815914>
21. Dvarionas, D., Motiečienė, R., Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R. (2014). Įgalinančių socialinių paslaugų modelis socialinės gerovės politikos kontekste. *Filosofija sociologija*, 25(2), 88-97.

22. Eidukevičiūtė, J., Večkienė, N. P. (2014). Profesinio identiteto formavimasis socialinio darbo praktikoje: komunikacinės kompetencijos aktualizavimas. *Tiltai*, 4, 37–56. <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v68i4.948>
23. Ellen, M. E., Demaio, P., Lange, A., Wilson, M. G. (2017). Adult day center programs and their associated outcomes on clients, caregivers, and the health system: A scoping review. *The Gerontologist*, 57(6), 85-94. <https://doi.org/10.1093/geront/gnw165>
24. Europos Komisija (2024) *Neįgalieji*. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=lt&catId=1137>
25. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Registrų centras.
26. Gerulaitis, D. (2014) Įgalinimo teorijos socialiniame darbe. *Teorijos ir praktikos sąsajos jungtinės II pakopos socialinio darbo studijų programos mokslinės tiriamosios praktikos procese*. Vilnius: BMK Leidykla.
27. Granjon, M., Rohmer, O., Popa-Roch, M., Aubé, B., Sanrey, C. (2024). Disability stereotyping is shaped by stigma characteristics. *Group Processes & Intergroup Relations*, 27(6), 1403-1422. <https://doi.org/10.1177/13684302231208534>
28. Grigaitė, U., Jurevičiūtė, G. (2020). Žmonių su negalia socialinės integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo 2019 m. stebėsenos ataskaita. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas.
29. Grodal, S., Anteby, M., Holm, A. L. (2021). Achieving rigor in qualitative analysis: The role of active categorization in theory building. *Academy of Management Review*, 46(3), 591-612. <https://doi.org/10.5465/amr.2018.0482>
30. Gudelytė, U. Ruškus, J. (2019). „Padėk man nuspręsti“: socialinio darbuotojo vaidmuo teikiant pagalbą intelekto negalią turintiems asmenims priimant sprendimus. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 23(1), 11-50. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.23.1.1>
31. Gudžinskienė, V., Šurpik, J. (2017). Jaunuolių, turinčių proto negalią, savarankiškumo ugdymo(si) sėkmės kriterijai. *Socialinis Darbas*, 15(1), 6–21. <https://doi.org/10.13165/SD-17-15-1-01>
32. Gvaldaitė L. (2009). Įgalinimas socialiniame darbe. *STEPP: Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*, 5, 42–53. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2009.0.5265>
33. Haft, S. L., Greiner de Magalhães, C., Hoeft, F. (2023). A systematic review of the consequences of stigma and stereotype threat for individuals with specific learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 56(3), 193-209. <https://doi.org/10.1177/002221942210873>

34. Ivanyuk, I. (2018). Supervision and Intervision in the Work of Educational Professionals. *Psychology and Psychosocial Interventions*, 1, 36-40
35. *Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija* (2010). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>
36. Juodkaitė, D. (2015). *Gerosios praktikos pavyzdžiai dėl asmenų su negalia įgalinimo, suteikiant jiems pagalbos paslaugas sprendimų priėmimui ir savarankiškam gyvenimui užtikrinti*. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2016/02/Studija_Gerosios_praktikos_pavyzd%C5%BEiai_d%C4%97l_asmen%C5%B3_su_negalia_%C4%AFgalinimo.pdf.pdf
37. Jurevičienė M., Šapelytė O. (2011). Įgalinančios edukacinės aplinkos kūrimas vidutinį intelekto sutrikimą turinčio ugdytinio socialinių įgūdžių ugdymo (si) procese. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 8, 175-186.
38. Kam, P. K. (2021). From the Strengths Perspective to an Empowerment–Participation–Strengths Model in Social Work Practice. *British Journal of Social Work*, 51, 1425–1444. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab049>
39. Kandratavičienė, A. (2013). *Asmens, turinčio proto negalią, ir aplinkos sąveika: socialinės karjeros diskursas*. Daktaro disertacija. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/73982>
40. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
41. King, E., Okodogbe, T., Burke, E., McCarron, M., McCallion, P., O'Donovan, M. A. (2017). Activities of daily living and transition to community living for adults with intellectual disabilities. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 24(5), 357-365. <https://doi.org/10.1080/11038128.2016.1227369>
42. Leal, N., Eusebio, C., Rosa, M. J. (2020). Attitudes Towards People with Disabilities: a Systematic Literature Review. *Revista Brasileira de Educação Especial*, 26(4), 689–710. <https://doi.org/10.1590/1980-54702020v26e0062>
43. Leliūgienė, I. (2003) *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
44. Liepinskaitė, I., Motiečienė, R. (2017). Įgalinančios socialinės paslaugos vaikų dienos centruose: socialinių darbuotojų perspektyva. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 20, 29–53. <https://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.20.2.2>
45. Lin, J. D., Lin, L. P., Hsu, S. W. (2016). Aging people with intellectual disabilities: Current challenges and effective interventions. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 3, 266-272. <https://doi.org/10.1007/s40489-016-0082-0>

46. Louw, J. S., Kirkpatrick, B., Leader, G. (2020). Enhancing social inclusion of young adults with intellectual disabilities: A systematic review of original empirical studies. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 33(5), 793-807. <https://doi.org/10.1111/jar.12678>
47. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2026) *Statistika apie negalią*. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/statistika-2/>
48. LR Socialinių paslaugų katalogas (2006, aktuali redakcija nuo 2024-07-01). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr>
49. Maidment, J. (2005). Teaching social work online: Dilemmas and debates. *Social Work Education*, 24(2), 185-195. <https://doi.org/10.1080/0261547052000333126>
50. Makharadze, T., Kitiashvili, A., Bricout, J. C. (2010). Community-based day-care services for people with intellectual disabilities in Georgia: a step towards their social integration. *Journal of Intellectual Disabilities*, 14(4), 289–301. <https://doi.org/10.1177/1744629510393186>
51. Maniezki, A., Martínez-Tur, V., Estreder, Y., Moliner, C. (2021). Effects of a justice-based partnership between employees and families in creating services and supports to enhance quality of life outcomes. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 59(2), 172–182. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-59.2.172>
52. Marconi, V., Pizzolato, F., Donati, D., Schena, F. (2018). Physical activity levels in people with intellectual disability attending daily centers. *Sport Sciences for Health*, 14, 257-264. <https://doi.org/10.1007/s11332-017-0414-1>
53. Matulaitytė, V. (2024). Įgalinanti socialinių darbuotojų praktika, padedanti asmenims su intelekto negalia (patiems) spręsti ir savarankiškai gyventi. *Social Work. Experience & Methods/Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 34(2), 65-95, <https://doi.org/10.7220/2029-5820.34.2.3>
54. McConkey, R., Kelly, F., Craig, S., Keogh, F. (2019). Changes in the provision of day services in Ireland to adult persons with intellectual disability. *Journal of policy and practice in intellectual disabilities*, 16(1), 13-20. <https://doi.org/10.1111/jppi.12261>
55. McGuire, B. E., Bayley, A. A. (2011). Relationships, sexuality and decision-making capacity in people with an intellectual disability. *Current opinion in psychiatry*, 24(5), 398-402. <https://doi.org/10.1097/YCO.0b013e328349bbcb>
56. McMahon, M., Hatton, C. (2021). A comparison of the prevalence of health problems among adults with and without intellectual disability: A total administrative population study. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 34(1), 316-325. <https://doi.org/10.1111/jar.12785>

57. Motiečienė, R. (2012). Įgalinančių socialinių paslaugų konceptualizavimas socialinio darbo su šeima praktikoje. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 10, 193-245. Prieiga internetu: <https://www.lituanistika.lt/content/48043>
58. Naruse, T., Kitano, A., Matsumoto, H., Nagata, S. (2020). A logic model for evaluation and planning in an adult day care for disabled Japanese old people. *International journal of environmental research and public health*, 17(6), <https://doi.org/10.3390/ijerph17062061>
59. Naujanienė, R., Eidukevičienė, J., Ruškus, J. (2018). Socialinių darbuotojų lūkesčiai supervizijai kaip atsakas į praktikos lauko kompleksiskumą ir neapibrėžtumą. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 22(2), 35-62. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.22.2.3>
60. Noordink, T., Verharen, L., Schalk, R., van Eck, M., van Regenmortel, T. (2021). Measuring instruments for empowerment in social work: A scoping review. *The British Journal of Social Work*, 51(4), 1482-1508. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab054>
61. Oliver, M. (2018). A sociology of disability or a disablist sociology? *Disability and society*. Routledge.
62. Pathare, S., Shields, L. S. (2012). Supported decision-making for persons with mental illness: A review. *Public Health Reviews*, 34, 1-40. <https://doi.org/10.1007/BF03391683>
63. Pukinskaitė, R. (2019). Socialinio darbo specialistų požiūris į savo kompetencijų tobulinimą dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis. *Socialinis darbas*, 18(2), 105–116. [doi:10.13165/SD-19-18-2-07](https://doi.org/10.13165/SD-19-18-2-07)
64. Pure, T., Kaufman-Scarborough, C., Rabinowitz, S., Roth, D. (2018). Disability awareness, training, and empowerment: A new paradigm for raising disability awareness on a university campus for faculty, staff, and students. *Social inclusion*, 6(4), 116-124. <https://doi.org/10.17645/si.v6i4.1636>
65. Raudeliūnaitė, R., Gudžinskienė, V. (2017). The empowerment of young people with intellectual disability by providing socio-educational services at day centres. *EDULEARN 17: 9th International Conference on Education and New Learning Technologies. Barcelona, Spain. 3-5 July, 2017: conference proceedings* 9020–9028. Valencia: IATED Academy. doi:10.21125/edulearn.2017. <https://doi.org/10.21125/edulearn.2017>
66. Raudeliūnaitė, R., Gudžinskienė, V. (2023). Veiksniai, padedantys socialiniams darbuotojams įgalinti asmenis, turinčius intelekto negalią, dienos socialinės globos centruose: socioedukacinis aspektas. *Specialusis ugdymas*, (1), 95-137. <https://doi.org/10.15388/se.2023.45.6>
67. Rimkus, V. (2015) Neapibrėžtumo aspektai socialiniame darbe. *Tiltai*, 1, 99-113. <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v69i1.1053>

68. Rohmer, O., Louvet, E. (2018). Implicit stereotyping against people with disability. *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(1), 127-140. <https://doi.org/10.1177/1368430216638536>
69. Rollins, W. (2019). Social Worker Client Relationships: Social worker perspectives. *Australian Social Work*, 73(4), 395–407. <https://doi.org/10.1080/0312407x.2019.1669687>
70. Rosa, B., Helena, N., Almeida. (2023). The Influences of Managerialism in the Professional Intervention of Social Workers. *European Journal of Social Sciences*, 3(1), 45–52.
71. Ruškus, J. (2017). Lygybės ir nediskriminavimo neįgaliesiems gali tekti laukti dar šimtą metų, jei... *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 20 (2), 117-122. <https://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.20.2>
72. Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R., Motiečienė, R., Dvarionas, D. (2013). Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 12, 9-42. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.12.2.1>
73. Sandjojo, J., Gebhardt, W. A., Zedlitz, A. M., Hoekman, J., den Haan, J. A., Evers, A. W. (2019). Promoting independence of people with intellectual disabilities: A focus group study perspectives from people with intellectual disabilities, legal representatives, and support staff. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 16(1), 37-52. <https://doi.org/10.1111/jppi.12265>
74. Silva, C. F., Howe, P. D. (2018). The social empowerment of difference: The potential influence of para sport. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics of North America*, 29(2), 397-408. <http://doi.org/10.1016/j.pmr.2018.01.009>
75. Slayter, E., Johnson, L. (2023). *Disability social work concepts and principles*. Social Work Practice and Disability Communities: An Intersectional Anti-Oppressive Approach. Prieiga per internetą: <https://pressbooks.salemstate.edu/disabilitysocialwork/chapter/chapter-1-2/>
76. *Socialinės globos normų aprašas* (2007) Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.292682/asr>
77. Suzina, A. C., Tufte, T. (2020). Freire's vision of development and social change: Past experiences, present challenges and perspectives for the future. *International Communication Gazette*, 82(5), 411-424. <https://doi.org/10.1177/1748048520943692>
78. Šinkūnienė, J. R (2010) *Socialinio darbo profesinė veikla, metodai ir klientai*. Vilnius. Mykolo Romerio Universitetas.
79. Van Breda, A. D. (2018). A critical review of resilience theory and its relevance for social work. *Social work*, 54(1), 1-18. <https://doi.org/10.15270/54-1-611>
80. Venclovienė, M. (2015). Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. *Filosofija. Sociologija*, 26(2), 113–121.

81. Vicente, E., Mumbardó-Adam, C., Guillén, V. M., Coma-Roselló, T., Bravo-Álvarez, M. Á., Sánchez, S. (2020). Self-determination in people with intellectual disability: The mediating role of opportunities. *International journal of environmental research and public health*, 17(17), 6201-6217. <https://doi.org/10.3390/ijerph17176201>
82. Virbalis, T., Arbataitienė, I. (2023). Socialinio darbuotojo kompetencijos atliekant įvairius vaidmenis dirbant su psichikos negalia turinčiais asmenimis. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 19(2), 97-106. <https://doi.org/10.59476/mtt.v2i19.628>
83. Wehmeyer, M. L. (2020). The importance of self-determination to the quality of life of people with intellectual disability: A perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 7121-7134. <https://doi.org/10.3390/ijerph17197121>
84. Wied, T. S., Knebel, M., Tesky, V. A., Haberstroh, J. (2019). The human right to make one's own choices—Implications for supported decision-making in persons with dementia. *European Psychologist*. 24 (2), 146–158. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000372>
85. Zuchowski, I., McLennan, S. (2023). A systematic review of social work in general practice: Opportunities and challenges. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 20(5), 686-726. <https://doi.org/10.1080/26408066.2023.2202665>
86. Žydžiūnaitė V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vaga, Vilnius.
87. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija: mokomoji knyga*. Klaipėda: Vitae litera.

SANTRAUKA

Jokšienė, D. (2026). Asmenų su intelekto negalia įgalinimas dienos centruose. Edukologijos ir socialinio darbo instituto, Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto, socialinio darbo magistrantūros studijų magistro darbas. Darbo vadovas: Prof. dr. Rita Raudeliūnaitė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Dienos centrai asmenų, turinčių intelekto negalią, įgalinimo kontekste atlieka labai svarbų vaidmenį. Įrodyta, kad lankydami dienos centrus jie gerina emocinę savijautą, plečia socialinį tinklą, kelia savivertę, didina savarankiškumą ir motyvaciją įsiliesti į bendruomenę. Vis dėlto, dienos socialinės globos dienos centruose asmenims su intelekto negalia tematika mažai tyrinėta, dėl to svarbu atskleisti asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose realią praktiką.

Tyrimas atskleidė, kad dienos centruose vadovaujamosi žmogaus teisėmis grįstu negalios modeliu, užtikrinamas asmenų su intelekto negalia orumas, vyksta jų įtraukimas į sprendimų priėmimą, stiprinami jų socialiniai ir profesiniai įgūdžiai, skatinamas savarankiškumas, užtikrinamas artimas ryšys su socialiniais darbuotojais, o paslaugos pritaikomos individualiems poreikiams. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose nauda pasireiškia jiems patiems (gerinama jų gyvenimo kokybė, užtikrinamas kokybiškas užimtumas, tarpusavio bendravimas, vykdoma savarankiškumo plėtra), jų artimiesiems (mažinama priežiūros našta), socialiniams darbuotojams (vyksta profesinis tobulėjimas ir asmeninis augimas, pasireiškia pasitenkinimas atliekamu darbu) ir visuomenei (pozityvia linkme kinta požiūris į negalią). Intelektu negalią turinčių asmenų įgalinimui įtakos turi jų motyvacija ir nusiteikimas, socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su jų artimaisiais, pakankami dienos centro ištekliai ir palankus mikroklimatas. Socialiniai darbuotojai dienos centre atlieka skirtingus vaidmenis: informacijos teikėjų ir konsultantų, globėjų, mokytojų ir motyvatorių, įgalintojų, tarpininkų, vertintojų, administratorių ir mobilizuotojų. Tyrimas atskleidė praktinius socialinių darbuotojų sunkumus, susijusius su negalią turinčiais asmenimis (jų motyvacijos stoka, priešišku nusiteikimu), jų artimaisiais (ugdymo netęsimas namų aplinkoje, per dideli lūkesčiai socialiniams darbuotojams), profesinius sunkumus (tinkamų veiklos metodų atradimas, didelis darbo krūvis, socialinio darbo profesijos nepakankamas vertinimas visuomenėje, emociniai sunkumai), specialistų bendradarbiavimo stoka. Socialiniai darbuotojai, siekdami įveikti sunkumus, dirba su negalią turinčių asmenų artimaisiais, dalyvauja supervizijose ir intervizijose, asmeniškai kalba su kolegomis ir siekia išlaikyti asmeninio ir profesinio gyvenimo balansą. Tyrimas išryškino asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimo kryptis: darbo aplinkos gerinimą (aprūpinimą reikiamomis darbo priemonėmis, biurokratinės naštos ir darbo krūvio mažinimą, mikroklimato gerinimą), profesinių kompetencijų tobulinimą (darbuotojų metodinių užsiėmimų, mokymų įstaigoje užtikrinimą, stažuotes ir mokymus užsienyje).

SUMMARY

Jokšienė, D. (2026). Empowerment of People With Intellectual Disabilities in Day Care Centers. Institute of Education and Social Work, Faculty of Human and Social Studies, Master's thesis in social work. Work supervisor: Prof. Dr. Rita Raudeliūnaitė. Vilnius: Mykolas Romeris university.

Day care centers play a significant role in the empowerment of persons with intellectual disabilities. Attending these centers improves their emotional well-being, expands their social networks, enhances self-esteem, and increases their independence and motivation to integrate into the community. However, the provision of day social care for persons with intellectual disabilities in day care centers remains under-researched. Therefore, it is important to explore the actual practices of empowerment in these settings.

The study revealed that day care centers follow a human rights-based model of disability, ensure the dignity of persons with intellectual disabilities, involve them in decision-making, strengthen their social and vocational skills, promote independence, maintain close relationships with social workers, and adapt services to individual needs. The benefits of empowering persons with intellectual disabilities in day care centers are evident for themselves (improved quality of life, meaningful engagement, enhanced communication, and increased independence), for their relatives (reduced caregiving burden), for social workers (professional development, personal growth, and job satisfaction) and for society (more positive attitudes towards disability). The empowerment of persons with intellectual disabilities is influenced by their motivation and willingness to engage, cooperation between social workers and their relatives, sufficient institutional resources, and a positive organizational climate. Social workers in day care centers assume multiple roles: information providers and consultants, caregivers, teachers and motivators, enablers, mediators, assessors, administrators and mobilizers. The study revealed practical difficulties of social workers related to persons with disabilities (lack of motivation, resistance), their relatives (lack of continuity in support at home, unrealistic expectations for social workers), professional issues (difficulty in selecting appropriate methods, high workload, insufficient recognition of the profession, and emotional strain), as well as a lack of interprofessional cooperation. In order to overcome difficulties, social workers collaborate with relatives, participate in supervision and peer support sessions, consult with colleagues, and strive to maintain a work–life balance. The study highlighted areas for improving the empowerment of persons with intellectual disabilities in day care centers: improving the working environment (provision of necessary resources, reduction of administrative burden and workload, improvement of organizational climate) and strengthening professional competencies (regular methodological sessions, in-service training, and international training or internships).

PRIEDAI

Interviu klausimynas

Laba diena. Esu Danguolė Jokšienė, Mykolo Romerio universiteto, Socialinio darbo magistrantūros studijų programos studentė. Atlieku magistro baigiamojo darbo tyrimą, kuriuo siekiu atskleisti asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose praktinius aspektus. Jūsų patirtis yra labai svarbi ir prašau Jūsų sutikti dalyvauti tyrime. Informuoju, kad tyrimas atliekamas laikantis konfidencialumo ir anonimiškumo, nei Jūsų vardas, nei pavardė, nei įstaiga, kurioje dirbate, nebus minimi. Interviu duomenys baigiamajame darbe bus pateikiami apibendrintai. Ar sutinkate dalyvauti tyrime? Ar sutinkate, kad interviu būtų įrašomas?

Klausimai

1. Papasakokite, kuo išskirtinės yra dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamos įgalinančios socialinės paslaugos?
2. Kaip manote, kodėl yra svarbu intelekto negalią turinčius asmenis įgalinti dienos centruose? Kam ir kuo reikšmingas asmens su intelekto negalia įgalinimas?
3. Papasakokite, kaip jūsų įstaigoje vyksta intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimas? Kaip jūs pats įgalinate paslaugų gavėjus?
4. Kaip manote, kokie veiksniai padeda socialiniam darbuotojui sėkmingai įgyvendinti asmens su negalia įgalinimą dienos centre?
5. Papasakokite, koks jūsų vaidmuo ir kaip jis reiškiasi siekiant intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo dienos centre?
6. Kaip manote, kokių kompetencijų socialiniam darbuotojui reikia, siekiant kokybiško intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimo dienos centre?
7. Papasakokite, su kokiais sunkumais susiduriate įgalindami intelekto negalią turinčius asmenis dienos centre?
8. Kaip šiuos sunkumus sprendžiate?
9. Kaip, jūsų manymu, reikėtų tobulinti asmenų su intelekto negalia įgalinimo procesą?

Dėkoju už dalyvavimą interviu.

Apibendrinti tyrimo duomenys: kategorijos, subkategorijos, patvirtinantys teiginiai

1 lentelė. Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamų įgalinančių socialinių paslaugų ypatumai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims teikiamų įgalinančių socialinių paslaugų ypatumai	Vadovaujamosi žmogaus teisėmis grįstu negalios modeliu	SD1: „Mūsų, kaip socialinių darbuotojų, darbo metodika yra pagrįsta žmogaus <...> teisių užtikrinimu“. SD3: „Dienos centre dirba profesionalūs socialiniai darbuotojai, kurie laikosi labai aukštų veiklos standartų, jie visada siekia išgirsti ir išklaudyti negalią turinčius asmenis, išklaudyti į jų išsakomus poreikius, atsižvelgti į jų nuomonę. Tiesiog laiko juos pilnaverčiais visuomenės nariais“. SD5: „Dienos centruose negalią turintys asmenys yra gerbiami, siekiama užtikrinti jų teises <...>. Užtikrina jų, kaip pilnaverčių visuomenės narių, teisių įgyvendinimą“. SD8: „Socialinis darbuotojas remiasi požiūriu, kad negalią turintis asmuo yra pilnavertis visuomenės narys, turintis tokias pačias teises, kaip ir visi kiti“.
	Žmogaus orumo ir vertės akcentavimas	SD1: „Mūsų, kaip socialinių darbuotojų, darbo metodika yra pagrįsta žmogaus orumo ir jo vertės pabrėžimu“. SD4: „Socialiniai darbuotojai į negalią turinčius asmenis žiūri pagarbiai“. SD9: „Dienos centruose negalią turintiems asmenims yra išreiškiama pagarba“.
	Užtikrinama negalią turinčių asmenų savirealizacija	SD1: „Mes į negalią turinčių asmenų žiūrime kaip žmogų, kuriam galime padėti save realizuoti, atrasti jo turimą potencialą, padėti jį išreikšti“. SD2: „Dienos centruose intelekto negalią turintiems asmenims yra sudaroma galimybė išreikšti save per įvairias veiklas <...>. Siekiame, kad pats žmogus pajautų savo vertę, suvoktų kodėl kai kurios veiklos jam yra naudingos, ką jų metu išmoks ir kur tai galės panaudoti ateityje“. SD3: „Negalią turintiems asmenims suteikiama galimybė per tam tikras veiklas išreikšti save, kaip asmenį, mokytis tam tikrų darbinių įgūdžių“. SD4: „Socialiniai darbuotojai <...> suvokia jų savitumą, siekia jiems užtikrinti kokybiškas paslaugas, kurios padėtų jiems tobulėti kaip asmenybėms“. SD5: „Padeda negalią turintiems asmenims visų pirma suvokti savo turimą potencialą, o vėliau jį ir įgyvendinti“. SD9: „Padėti realizuoti save, kaip asmenybę“.
	Asmuo su negalia dalyvauja sprendimų priėmime	SD1: „Skatiname patiems priimti sprendimus“. SD2: „Skatiname neįgaliuosius turėti savo nuomonę, pavyzdžiui, jie gali pasakyti, kad tam tikros veiklos jiems nepatinka ir atsisakyti jose dalyvauti“. SD3: „Visada stengiamės išklaudyti negalią turinčius asmenis, atsižvelgti į jų pastebėjimus, išsakomus norus“. SD4: „Atsižvelgiame į negalią turinčių asmenų nuomonę <...>. Kokios veiklos jiems patiktų, ko norėtų išmokyti, ir būtinai į tai atsižvelgiame, pagal tai parenkam veiklas“. SD5: „Jie skatinami patys priimti sprendimus, pavyzdžiui, patys gali pasirinkti kaip leisti laisvą laiką, kokiomis meninėmis veiklomis jie nori užsiimti arba neužsiimti, taip pat jiems paliekamas ir bendravimo ar nebendravimo su tam tikrais asmenimis klausimas“ <...>. Labiausiai tas įgalinimas ir pasireiškia per jų poreikį išgirdimą, atsižvelgimą į jų norus“. SD6: „Dienos centre siekiame suteikti galimybę negalią turintiems asmenims išreikšti savo požiūrį, nuomonę daugeliu kasdienių klausimų. Mes neverčiame visų dalyvauti vienodose veiklose, jie patys gali pasakyti, kokiose užimtumo veiklose jie nori dalyvauti, o kuriose ne. Taip pat darom ir įvairias apklausas, balsavimus, kurių metu visi gali išsakyti savo nuomonę, o mes ją gerbiame ir į ją atsižvelgiame“. SD7: „Asmuo su negalia mūsų dienos centre pats renkasi jam patinkančias užimtumo veiklas <...> Mes į negalią turinčio žmogaus norus, pomėgius atsižvelgiame“. SD8: „Socialiniai darbuotojai skatina negalią turinčius asmenis savarankiškai priimti kuo daugiau sprendimų, tarkim kokiomis veiklomis užsiimti, kuriose projektinėse veiklose dalyvauti ir kt. <...> Jie patys gali mums pasakyti, kuriose veiklose nori dalyvauti, o kokios veiklos jiems nepatinka“. SD9: „Dienos centruose <...> užtikrinama jų savarankiško apsisprendimo teisė. Socialiniai darbuotojai siekia, kad negalią turintys asmenys lavintų savarankiškumo įgūdžius, būtų suinteresuoti patys priimti sprendimus. <...> Visada užtikriname

		savarankiško apsisprendimo teisę. Tarkim, jeigu kažkas nenori dalyvauti tam tikrose veiklose, mes jų ir neverčiame, o pasiūlome kažką kito, kas labiau patiktų“.
Negalią turinčių asmenų savarankiškumo palaikymas ir ugdymas		SD1: „Skatiname jų savarankiškumą. <...> Mes siekiame jiems užtikrinti kuo daugiau asmeninės pasirinkimo laisvės, visko nedarome už juos. Vietoje to, mes mokome juos, ugdome, bandome jiems suprantamais būdais viską paaiškinti, perteikti informaciją, skatiname patiems priimti sprendimus“. SD2: „Daugiausiai dėmesio skiriame dienos centro lankytojų <...> savarankiškumo skatinimui, tai vyksta per įprastas kasdienines veiklas, tokias kaip pokalbiai, žaidimai, meninės veiklos, įvairūs renginiai, išvykos ir kt.“. SD3: „Intelkto negalią turintys asmenys skatinami tapti kuo įmanoma labiau savarankiškais. Mes juos skatiname turėti savo nuomonę, ją išreikšti <...>. Skatiname jų savarankiškumą, kad stengtųsi kuo daugiau dalykų daryti patys, su kuo mažiau mūsų pagalbos“. SD4: „Visada skatiname negalią turinčių asmenų savarankiškumą. Kai reikia, padedam, bet stengiamės visko už juos nepadaryti, kad jie patys mokytųsi ir tobulėtų <...>. Negalią turintys asmenys dienos centre mokomi savarankiškumo.“ SD5: „Kai tik įmanoma, skatiname būti savarankiškais. Jie mokosi patys apsirengti, apsiauti batus, valgyti, atlikti kitus darbus <...>. Labiausiai tas įgalinimas ir pasireiškia per <...> motyvavimą būti kiek įmanoma daugiau savarankiškais <...>. Pagal galimybes užtikrinamas jiems būtinas savarankiškumas, tarkim atliekant tam tikras veiklas, pavyzdžiui, valgant, rengiantis“. SD6: „Dienos centre negalią turintys asmenys, pagal jų galimybes ir gebėjimus, mokomi savarankiškumo, skatinami patys priimti sprendimus. Socialiniai darbuotojai suteikia galimybę negalią turintiems asmenims išreikšti savo požiūrį, turėti savo nuomonę daugeliu klausimų, kurie liečia jų kasdienybę“. SD7: „Veiklų metu ugdomi <...> socialiniai įgūdžiai“. SD8: „Teikiant tokias paslaugas siekiama <...> padėti jam ugdyti tokius įgūdžius ir gebėjimus, kurie padėtų jam gyventi kokybišką, kiek įmanoma savarankiškesnį gyvenimo būdą <...>. Mes visada skatiname negalią turinčius asmenis savarankiškai priimti kuo daugiau sprendimų <...>. Mes skatiname juos pačius savarankiškai atlikti kuo daugiau dalykų, žinoma visada kai reikia padedam, bet norim, kad jie pajautų savo galimybes, būtų drąsūs, pasitikėtų savimi“. SD9: „Svarbiausias asmenis įgalinančių socialinių paslaugų tikslas yra padėti jiems atpažinti ir stiprinti gebėjimus bei kompetencijas, leidžiančius jiems tapti savarankiškais. <...>. Visos veiklos negalią turintiems asmenims parenkamos <...> taip, kad būtų lavinamas jų savarankiškumas“.
Teikiamų paslaugų atitiktis negalią turinčio asmens individualiems poreikiams		SD1: „Suprantame, kad kiekvienas asmuo, lankantis dienos centrą, yra individualus ir unikalus, todėl teikdami socialines paslaugas mes visada atsižvelgiame į socialinių paslaugų gavėjų asmeninius poreikius ir gebėjimus <...>. Visada stengiamės prisitaikyti prie kiekvieno neįgalaus asmens individualumo, atsižvelgti į jo psichinį amžių, į tai, iš kokios aplinkos jis atėjo, kokius ugdymo pagrindus turi įgijęs, ar visai neturėjęs jokio ugdymo, ir kt.“. SD2: „Darbuotojai pritaiko užduotis pagal jų turimą negalią ir galimybes“. SD3: „Visos veiklos yra derinamos prie kiekvieno žmogaus individualiai, atsižvelgiant į jo galimybes, norus, pomėgius ir kt.“. SD6: „Atsižvelgdami ne tik į asmens norus, bet ir jo gebėjimus, įgūdžius bei galimybes, socialiniai darbuotojai parenka kiekvienam asmeniui tinkamiausias veiklas, priderina jas prie žmogaus gebėjimų“. SD9: „Įgyvendinama per skirtingas veiklas, kurios asmenims teikiamos individualizuotai, tai reiškia, kad visada atsižvelgiama į asmens ypatumus, jo galimybes, poreikius“.
Socialinių įgūdžių ugdymas		SD1: „Mokomas suprasti ir kitų dienos centro bendruomenės narių poreikius <...>. Pereinama prie kitų etapų, tai yra <...> mokėjimo laikytis tam tikrų socialinių taisyklių, bendro tikslo siekimo“. SD2: „Daugiausiai dėmesio skiriame dienos centro lankytojų socialinių įgūdžių ugdymui <...>, tai vyksta per įprastas kasdienines veiklas, tokias kaip pokalbiai, žaidimai, meninės veiklos, įvairūs renginiai, išvykos ir kt. <...> Negalią turintys asmenys taip pat mokomi laikytis tam tikrų dienos centro taisyklių, bendros tvarkos, higienos normų, pagarbos sau ir kitiems aplinkiniams. Jie yra skatinami dalyvauti veiklose, kurių metu išsikeliami tam tikri tikslai, mokoma su pasiryžimu keliauti link tikslų įgyvendinimo. Negalią turintys asmenys yra mokinami siekti tikslo, užbaigti ką pradėjo, suprasti kodėl pasirinko, suprasti kam tai reikalinga“.

	SD3: „Kasdienybėje daug dėmesio skiriame socialinių įgūdžių ugdymui. Mokome dienos centro lankytojus pagal turimas galimybes savarankiškai pavalgyti, laikytis higienos, jie mokomi kaip reikia elgtis viešumoje, kokios yra priimtinos elgesio normos <...> Negalią turintys asmenys yra skatinami plėtoti socialinius įgūdžius, mokomi bendrauti su aplinkiniais“. SD4: „Dienos centre negalią turintys asmenys mokomi socialinių įgūdžių, jie mokosi kaip reikėtų bendrauti su kitais, kaip derintis prie aplinkos, laikytis tam tikrų taisyklių. Pagal galimybes jie išmoka pasirūpinti savimi, savo higiena, bazinių poreikių tenkinimu. <...> Negalią turintys asmenys dienos centre mokomi savarankiškumo, konkrečių įgūdžių, kurie jiems pravers kasdienybėje. Jie mokosi bendrauti su kitais, valdyti savo emocijas, derintis prie aplinkos. Taip pat išmoka gyventi visuomenėje, laikytis tam tikrų taisyklių. Pagal galimybes jie išmoka pasirūpinti savimi, savo higiena, bazinių poreikių tenkinimu“. SD5: „Dienos centre negalią turintys asmenys mokosi svarbių socialinių įgūdžių, kaip patiems prisitaikyti prie visuomenės, kaip joje kokybiškai funkcionuoti, kaip rūpintis savimi ir kitais“. SD6: „Negalią turintys asmenys lankydami dienos centrą gali tobulėti, mokytis naujų dalykų <...>. Taip pat plečiamas jų socialinis ratas, tobulinami bendravimo įgūdžiai, vyksta jų socializacija“. SD7: „Lankydami dienos centrus jie visų pirma tobulina savo socialinius įgūdžius, mokosi bendrauti su kitais, susiranda draugų <...>. Taip pat jie mokosi asmens higienos, patys išmoka apsirengti, pavalgyti, kiek tai leidžia jų galimybės“. SD8: „Dienos centruose negalią turintys asmenys visapusiškai lavinami, jie mokomi įvairių buitinių ir socialinių įgūdžių, pavyzdžiui apie tai, kaip elgtis viešumoje, kaip draugauti su kitais, ko nereikėtų daryti ir pan.“.
Profesinių įgūdžių ugdymas	SD2: „Mūsų dienos centre yra galimybė mokytis ir profesinių įgūdžių, kad vėliau negalią turintys asmenys galėtų dalyvauti darbo rinkoje“. SD5: „Dienos centre negalią turintys asmenys, pagal savo galimybes, mokosi ir tam tikrų darbinių įgūdžių, dalyvauja meninėse veiklose, ugdo svarbius profesinius gebėjimus ir įgūdžius“. SD6: „Negalią turintys asmenys lankydami dienos centrą gali <...> tobulinti profesinius įgūdžius.“ SD7: „Veiklų metu ugdomi ne tik socialiniai įgūdžiai, bet kai kada ir profesiniai, tarkim asmuo mokomas daryti keramikos darbus, siūti, dirbti kompiuteriu ir kt.“. SD8: „Taip pat dienos centre jie gali įgyti tam tikrų profesinių įgūdžių <...>. Dienos centre galima mokytis ir profesinių įgūdžių, pavyzdžiui, kompiuterinio raštingumo ar kitų įgūdžių, kurie leistų jiems integruotis į darbo rinką“.
Savęs pažinimas	SD1: „Neįgalus asmuo skatinamas pažinti save kaip atskirą socialią asmenybę ir dienos centro bendruomenės narį, tai yra atpažinti ir žinoti savo asmeninius poreikius bendruomenėje <...>. Pereinama prie kitų etapų, tai yra prie savęs pažinimo santykių su kitais, savo poreikių platesnėje bendruomenėje suvokimo“. SD9: „Dienos centruose siekiam negalią turintiems asmenims visų pirma padėti geriau save pažinti, suprasti savo pomėgius, gabumus ir galimybes“.
Įtraukimas į socialinės globos planų rengimą	SD2: „Į šias jų pastabas atsižvelgiame ir rengdami socialinės globos planus, tiesiog kai pamatom, kad žmogus, tarkim, nemėgsta šokti ar piešti, mes į šias veiklas jo ir netraukiame“. SD4: „Jau rengdami globos planus paklausiam, kokios veiklos jiems patiktų, ko norėtų išmokyti, ir būtinai į tai atsižvelgiame, pagal tai parenkam veiklas“. SD6: „Su dienos centro lankytojais pasidarome metinius planus, ką jie norėtų išmokyti, pavyzdžiui užsirišti batus, valgyti šaukštu, lipdyti iš molio ar kita. Ir mes parenkame visas veiklas taip, kad jie galėtų eiti link savo tikslo, mokytis“. SD7: „Mes į negalią turinčio žmogaus norus, pomėgius atsižvelgiame jau formuodami socialinės globos planus“.
Įtraukimas į pasiekimų vertinimą	SD2: „Su tais, kurie pasirenka mokytis, kartu vertiname jų pažangą, aptariame, kaip jiems sekėsi, kaip pavyko visko išmokyti“. SD6: „Eigoje vis aptariame, kaip jiems sekasi, ką jie sužinojo, ką išmoko, ko dar trūksta“. SD7: „Neįgaliuosius mes įtraukiame ir į jų pažangos vertinimą, su jais kalbamės, kaip jiems sekėsi, ką jie išmoko“. SD9: „Su negalią turinčiais asmenimis aptariame, kaip jiems sekasi, ar pavyko kažko naudingo išmokyti, ar nuo to jie tapo savarankiškesni“.

	Artimo ryšio užtikrinimas	SD1: „Dienos centre su negalią turinčiais asmenimis sukuriame artimą ryšį, dažnai tenka kartu ir pasidžiaugti, ir paliūdėti <...> Siekiu būti artimas asmuo“. SD6: „Turime juos ir paguosti, ir apkabinti, ir padrąsinti“. SD8: „Esme jiems labai artimi – visada išklausome, paguodžiame, patariame“.
Nauda intelekto negalią turintiems asmenims	Gyvenimo kokybės gerinimas	SD1: „Suteikia jų gyvenimui turinį ir prasmę. <...>. Gerina šių asmenų gyvenimo kokybę“. SD6: „Svarbiausia nauda yra neigaliesiems, nes jų kasdienybė lankant dienos centrą įgauna reikšmę ir prasmę“.
	Žmogaus orumo ir vertės akcentavimas	SD1: „Padeda pasijausti pilnaverčiais visuomenės nariais <...>. Jie jaučiasi svarbūs ir reikalingi“. SD4: „Dienos centrai leidžia negalią turintiems asmenims pasijausti pilnaverčiais visuomenės nariais, nejausti visuomenės atstūmimo“.
	Bendravimo užtikrinimas	SD1: „Lankydami centrą negalią turintys asmenys susiranda draugų, plečia savo socialinį ratą“. SD3: „Dienos centruose jie gali <...> bendrauti su aplinkiniais“. SD5: „Naudingi centrą lankantiems asmenims, jie bendrauja su kitais negalią turinčiais asmenimis, gali socializuotis, pajauti bendrystę su kitais“. SD9: „Vyksta tarpusavio bendravimas tarp centro lankytojų, jie bendrauja su darbuotojais, o per įvairias veikas ir su kitais žmonėmis, pavyzdžiui, muziejininkais, kultūros darbuotojais, mokytojais ir kt.“.
	Kokybiškas užimtumas	SD6: „Jie gauna kokybišką užimtumą. Mes užtikrinam veiklas, kurios atitinka asmenų gebėjimus ir galimybes, atsižvelgiam į jų pomėgius ir interesus“. SD8: „Jiems užtikrinama saugi aplinka, profesionali priežiūra. Be viso to, užtikrinamas kokybiškas užimtumas, kuris yra pritaikomas prie kiekvieno žmogaus galimybių, jo polinkių. Mes atsižvelgiam, kas negalią turinčiam asmeniui įdomu, kas jam patinka, kur jis nori tobulėti, ir pagal tai pasiūlom jam konkrečias užimtumo veiklas“.
	Savarankiškumo plėtra	SD2: „Padeda jiems <...> savarankiškėti. Turiu omeny, kad jie įgauna praktinių įgūdžių, labiau savimi pasitiki, įgauna daugiau drąsos, sustiprėja kaip asmenybės“. SD3: „Dienos centruose jie gali <...> ugdyti savarankiškumą. Per įvairias veiklas ir užsiėmimus jie ugdo savo bendravimo ir socialinius įgūdžius, suvokia ir priima savo stiprybes, o tai ilgalaikėje perspektyvoje lemia jų savarankiškėjimą <...>. Skatiname juos pačius priimti sprendimus, pavyzdžiui, jie patys gali nuspręsti, kokiomis meninėmis veiklomis jie nori užsiimti arba neužsiimti, jie patys gali pasirinkti kaip leisti laisvą laiką (tarkim eiti su grupe į parką, ar likti su kita grupe patalpoje), taip pat jie gali pasirinkti su kuo jiems labiau patinka draugauti, mes tai skatiname“. SD7: „Ugdomas savarankiškumas <...> Išmoksta būti savarankiškais <...>. Jie supranta, kad patys gali priimti sprendimus dėl savo gyvenimo <...>. Jie tampa mažiau priklausomi nuo aplinkinių“.
	Socialinių-emocinių įgūdžių ugdymas	SD1: „Išmoksta gyvenimo bendruomenėje taisyklių“. SD2: „Padeda jiems <...> socializuotis visuomenėje“. SD3: „Dienos centruose jie gali <...> įgyti daugiau pasitikėjimo savimi <...>. Intelektu negalią turintys asmenys išmoksta emocijų valdymo, mažėja jų elgesio problemos <...>. Ženkliai pagerėja jų vidinė būseną“. SD4: „Dienos centrą lankantys asmenys pasikeičia, jie tampa atviresni, drąsesni, padidėja jų pasitikėjimas savimi, saugumo jausmas didesnis atsiranda, na ir pati savivertė jų pakyla“. SD5: „Naudingi centrą lankantiems asmenims, jie <...> gali <...> tobulinti savo įgūdžius, augti kaip asmenybės“. SD6: „Gerinami jų socialiniai įgūdžiai, jie daug ko išmoksta“. SD7: „Išmoksta tvarkingai ir kultūringai elgtis <...>. Sustiprėja kaip asmenybės, supranta savo potencialą <...>. Teigiamai veikia jų emocinę būseną, jie tampa ramesni, išmoksta susikaupti, kartais išgyvena labai džiugias kūrybines emocijas <...>. Išmoksta atsipalaiduoti, geriau valdytis.“
	Negalią turinčių asmenų teisių užtikrinimas	SD2: „Dienos centre jie nėra tik pasyvūs paslaugų gavėjai. Jie yra aktyvūs sprendimų priėmėjai, kartu su mumis sprendžia įvairius klausimus, kas liečia jų dienotvarkę ir kasdienybę. Mes padedame jiems įgyvendinti savo, kaip žmonių, teises“. SD3: „Ilgą laiką jie buvo visuomenės atstumtieji, uždaryti namuose ar nuo visuomenės paslėptose įstaigose. Dabar jų teisių įgyvendinimas užtikrinamas. Dienos centre jie turi savo nuomonę, kurią gali nevaržomai išreikšti, o mes į ją atsižvelgiame.“

		Jiems užtikrinamos tokios paslaugos, kurios labiausiai jiems tinkamos, atsižvelgiant į jų galimybes ir norus“.
Nauda intelekto negalia turinčių asmenų artimiesiems	Kokybiška negalia turinčių asmenų priežiūra ir užimtumas	SD1: „Jiems nereikia vieniems rūpintis dėl savo artimojo užimtumo, jo saugaus būvio užtikrinimo, ugdymo, socialinių ryšių kūrimo ir kt.“ SD2: „Jie žino ir supranta, kad vaikas yra saugioje aplinkoje ir priežiūroje“. SD5: „Artimieji taip pat patiria naudą, nes gali jaustis ramūs dėl to, kad jų vaikai yra saugioje aplinkoje, prižiūri ir lavinami specialistų, kokybiškai leidžia laiką, jais yra visapusiškai pasirūpinta“. SD6: „Reikšmė atsiskleidžia tėvams, jie ramiai jaučiasi, kai atveda vaikus į mūsų centrą, nes žino, kad jie čia bus saugūs, jiems bus paduodami reikalingi vaistai, bus tinkamai jais pasirūpinta“. SD7: „Nauda akivaizdi ir artimiesiems, kadangi jie turi vietą, kur jų negalią turintys vaikai ar globotiniai gali saugiai ir kokybiškai leisti laiką, būti ugdomi“. SD8: „Nauda yra ir jų šeimų nariams, kadangi jiems nereikia vieniems rūpintis negalią turinčiais asmenimis, juos ugdyti ir taip toliau“.
	Negalią turinčių asmenų savarankiškumo plėtra	SD1: „Lankydami dienos centrą negalią turintys asmenys <...> tampa savarankiškesni, mažiau priklausomi nuo artimųjų, todėl jiems lengviau jais rūpintis“. SD7: „Negalią turintys asmenys tobulėja, savarankiškėja, todėl artimiesiems tampa lengviau jais rūpintis, nes daug ką jie išmoka padaryti patys“.
	Galimybė realizuoti save, pailsėti nuo nuolatinės negalią turinčio asmens priežiūros	SD2: „Nauda pastebima ir tėvams, nes jiems atsiranda laisvo laiko savo poreikiams realizuoti“ SD3: „Nauda yra ir jų tėvams ar juos prižiūrintiems artimiesiems. Jie gali užsiimti profesine veikla, ramiai gyventi savo gyvenimą“. SD4: „Naudą jaučia ir šių asmenų artimieji, kadangi jiems nereikia be pertraukos rūpintis negalią turinčiu asmeniu, jie gali turėti laisvo laiko, dirbti, mokytis ir panašiai“. SD9: „Naudinga ir jų artimiesiems, kurie gali pailsėti nuo nuolatinės negalią turinčių asmenų priežiūros, jiems sudaroma proga dirbti ar tiesiog gyventi įprastą socialinį gyvenimą“.
Nauda socialiniams darbuotojams	Profesinis tobulėjimas	SD1: „Prisidedamas prie negalią turinčių asmenų įgalinimo aš pats tobulėju kaip specialistas <...> Tenka daug mokytis, domėtis apie tai, kaip dirbti su negalią turinčiais asmenimis, kaip juos įgalinti, kaip visame šiame procese nepažeisti jų teisių“. SD3: „Aš pati naudą patiriu per tai, kad nuolatos turiu mokytis, domėtis, kūrybiškai žvelgti į kasdieninę veiklą. Mokytis tenka daug, daugiausiai tai susiję su intelekto negalios ypatumais, darbo su šiais asmenimis metodais, jų teisių apsauga, įgalinimo konceptu“. SD7: „Aš pati tai naudą jaučiu per tai, kad daug mokausi, tobulėju profesiskai. Daug skaitau ir domiuosi kaip praktiškai dirbti su negalią turinčiais asmenimis, ką naujo ir efektyvaus galima taikyti, kaip valdyti ir kontroliuoti jų pasipriešinimą, kaip efektyviai spręsti kylančius sunkumus, kaip dirbti su šių asmenų artimaisiais“.
	Asmeninis augimas	SD1: „Prisidedamas prie negalią turinčių asmenų įgalinimo aš pats tobulėju <...> kaip žmogus <...> Tapau emociškai atspari stresui ir įvairioms netikėtoms situacijoms. Jaučiu, kad geriau save pažįstu, dirbdama su negalią turinčiais asmenimis pastebėjau savo stiprybes, moku jas geriau išnaudoti“. SD4: „Aš pati jaučiu, kad dirbdama su negalią turinčiais asmenimis ugdu svarbias asmenines savybes, tokias kaip kantrybė, supratingumas, tolerancija ir kt.“. SD7: „Augu kaip asmenybė, nes dirbant su negalią turinčiais asmenimis neišvengiamai tobulėjau ir patys, tampame jautresni, empatiškesni, perkainojame turimas vertybes“.
	Pasitenkinimo atliekamu darbu jausmas	SD2: „Nors šis darbas yra sunkus, tačiau jis man teikia pasitenkinimą, aš jaučiuosi gerai dėl to, kad prisidedu prie kitų gerovės kūrimo, man tai svarbu“. SD3: „Mano darbas man patinka dar ir dėl to, kad prisidedu prie pokyčių visuomenėje. Matau, kaip žmonės įgauna daugiau žinių apie negalią turinčius asmenis, jų nebebijo, pasikeičia jie patys, todėl ir negalią turintiems asmenims visuomenė tampa atviresnė ir jautresnė“. SD9: „Man pačiai nauda pasireiškia per tai, kad jaučiu pasitenkinimą savo darbu, man širdyje gera, kad galiu padėti kitiems, kad darau negalią turinčių asmenų gyvenimą kokybiškesnį, lengvesnį“.

Nauda visuomenei	Visuomenės švietimas	SD1: „Mes aktyviai dalyvaujam bendruomeninėse veiklose, užsiimam savanoryste, daug keliaujam, tokiu būdu visuomenė daugiau pastebi negalią turinčius asmenis <...> Mes prisidedam prie visuomenės <...> edukavimo“. SD2: „Jie dažniau mus mato, dažniau pastebi, susipažįsta artimiau“. SD4: „Dienos centrai labai padeda visuomenei šviestis, jie edukuoja žmones apie tai, kokie iš tikrųjų yra negalią turintys asmenys“. SD7: „Dienos centrai yra atviros įstaigos, kur negalią turintys asmenys nėra izoliuojami nuo visuomenės, tačiau kaip tik skatinami joje integruotis. Pastebiu, kad dėl dienos centrų veiklos visuomenė daugiau susipažįsta su negalią turinčiais asmenimis“. SD8: „Mūsų visuomenėje sparčiai vyksta negalios pažinimas <...>. Man atrodo dienos centrai daug prie to prisideda, nes neįgalieji integruojami į skirtingas visuomenės veiklas, jie nėra izoliuoti ir paslėpti nuo visuomenės“. SD9: „Kadangi daug mūsų veiklų vyksta išorėje, turiu omeny mieste, parkuose, renginiuose ir kt., visuomenė turi galimybę iš arčiau pažinti negalią, su ja „susidraugauti“.
	Požiūrio į negalią keitimas	SD1: „Visuomenė daugiau pastebi negalią turinčius asmenis, į juos žvelgia kitaip. Ne kaip į kitokius ar nepilnavertiškus visuomenės narius, bet kaip žmones, asmenybes, kurie turi savo gyvenimą. Tokiu būdu mes prisidedam prie visuomenės keitimo <...>, tolerancijos skleidimo“. SD2: „Dėl to, kad negalią turintys asmenys lanko dienos centrus, keičiasi ir visuomenės požiūris į asmenį su negalia <...> nebebijo ir nebesišalina negalią turinčių asmenų, o kuo toliau tik didėja tolerancija ir pati neįgaliųjų įtrauktis į bendruomenę“. SD3: „Pati visuomenė juos geriau priima, keičiasi ilgai vyraavę neigiami stereotipai“. SD5: „Nauda yra visai visuomenei, nes dienos centre organizuojamos veiklos bendruomenėje, negalią turintys asmenys turi daug progų bendrauti su aplinkiniais, o jie gali negalią turinčiuosius pamatyti kitokius, negu anksčiau įsivaizdavo – mandagius, besišypsančius, nepavojingus“. SD6: „Lankydamiesi dienos centrą intelekto negalią turintys asmenys daug keliauja, dalyvauja renginiuose, įvairiose savanorystės akcijose. Per visa tai mes atskleidžiame jų gražiąsias savybes – atjautą, empatiją, draugiškumą. Dėl to visuomenėje jie pamažu pažįstami kitaip, visuomenė pastebi, kad jie nėra agresyvūs, nėra neprognuojami, o kai kurių gerų bruožų kartais reikėtų mums visiems iš jų pasimokyti“. SD7: „Nyksta ilgą laiką gyvavusios stigmos, žmonės palankiau žiūri į negalią turinčius asmenis, ypač į intelekto negalią turinčius“. SD8: „Žmonės daug tolerantiškiau žiūri į negalią turinčius asmenis, nesišalina jų“. SD9: „Pastebiu, kad visuomenė tampa atviresnė, lengviau į įvairias veiklas įsileidžia negalią turinčius asmenis, man atrodo dienos centrai prie to daug prisideda“.
Veiksniai, padedantys sėkmingai įgyvendinti intelekto negalią turinčių asmenų įgalinimą	Intelektu negalią turinčio asmens motyvacija, įsitraukimas į veiklas	SD1: „Dėl pačių neįgaliųjų, tai svarbu, kad jie būtų geranoriškai nusiteikę patys, turėtų motyvacijos mokytis ir bandyti, kad nepasiduotų kai nepasiseka“. SD5: „Intelektu negalią turinčių asmenų įgalinimas bus sėkmingas, jeigu jie bus nusiteikę dalyvauti socialinio darbuotojo siūlomoje veikloje“.
	Bendradarbiavimas su asmens tėvais/globėjais	SD1: „Svarbu ryšys su artimaisiais, tėvais. Na, kad jie turėtų pagrįstus lūkesčius, nesitikėtų, kad mes kažkokius stebuklus su jų vaikais padarysim. Taip pat svarbu, kad jie namų aplinkoje tęstų mūsų darbą, ugdytų negalią turinčių asmenų savarankiškumą, leistų jiems patiems daug ką atlikti, nedarytų to už juos“. SD2: „Daug įtakos daro neįgaliųjų tėvai ar globėjai. Jeigu jie su socialiniais darbuotojais bendrauja, klauso jų patarimų, pratęsia vykdomą ugdymą ir namų aplinkoje, tada galime pasiekti geresnių rezultatų“. SD3: „Jeigu tėvai suvokia socialinio darbuotojo veiklos tikslus, yra pasiryžę daug pastangų įdėti ir namuose, tada galime sėkmingiau užtikrinti negalią turinčių asmenų įgalinimą“. SD4: „Įtakos turi ir kokybiškas bendradarbiavimas su dienos centro lankytojų tėvais ar globėjais, jų pagrįsti lūkesčiai mums, mūsų darbui, pozityvus nusiteikimas mūsų atžvilgiu ir pagalba siekiant užsibrėžtų tikslų“. SD5: „Tėvų vaidmuo irgi nemažas, jeigu jie skatina vaiką visur dalyvauti, motyvuos jį siekti tam tikrų pokyčių, su juo dirbs namų aplinkoje, tada įgalinimas bus sėkmingesnis“. SD6: „Svarbią rolę atlieka ir negalią turinčių asmenų artimieji, jie taip pat gali mums arba padėti siekti bendrų tikslų, patys prisidėti prie negalią turinčių asmenų ugdymo, jų savarankiškumo skatinimo ir panašiai, arba gali mums trukdyti, jeigu yra nusiteikę

		prieš mus, nesuvokia mūsų darbo prasmės, nesistengia namų aplinkoje laikytis mūsų dienos centro taisyklių, tai tada įgalinimas yra komplikuoatas.“ SD7: „Tėvų ar kitų artimųjų požiūris į mūsų veiklą, į negalią turintį asmenį ir jo galimybes, taip pat šių asmenų nusiteikimas bendradarbiauti su mumis, pratęsti mūsų darbą namų aplinkoje taip pat turi didelės įtakos mūsų darbo sėkmei“. SD8: „Įtakos turi ir negalią turinčių asmenų tėvai, globėjai ar kiti artimieji. Tai, su koku nusiteikimu ir lūkesčiais jie žiūrės į mūsų darbą, ar bus nusiteikę į jį įsitraukti, ar suvoks mūsų vykdomų veiklų prasmę, turės didelės įtakos viso proceso sėkmei“. SD9: „Paminėčiau ir tėvų ar globėjų vaidmenį, nes jie taip pat turi įtakos visam šiam procesui – jie gali skatinti savo vaikus, motyvuoti, būti įsitraukę į visą jų ugdymo procesą. Arba, priešingai, gali būti abejingi mūsų darbui, nesuvokti jo prasmės, netikėti savo vaiko ar globotinio galimybėmis, todėl nesistengti jo ugdyti“.
	Pakankami materialiniai resursai	SD1: „Dienos centro aplinka svarbi, kad ji būtų pritaikyta skirtingoms veikloms, kad galėtume kokybiškai dirbti su negalią turinčiais asmenimis“. SD2: „Svarbi ir dienos centro aplinka, turiu omeny metodinių priemonių užtikrinimas, patalpų priderinimas skirtingoms veikloms“. SD3: „Įtakos turi ir dienos centro aplinka, patalpų pritaikymas, darbo priemonių užtikrinimas. Jeigu socialiniams darbuotojams nebus užtikrinamos reikalingos darbo priemonės, bus sunkiau visapusiškai ir kokybiškai siekti negalią turinčių asmenų įgalinimo“. SD4: „Svarbi ir aplinka, kurioje mums tenka dirbti, ji turi būti pritaikyta skirtingoms meninėms veikloms, įvairių įgūdžių ugdymui“. SD5: „Dienos centro aplinka taip pat neabejotinai turi įtakos, juk svarbu, kokioje aplinkoje mes dirbam, kokias metodines priemones turime, kokias veiklas galime į tai atsižvelgdami pasiūlyti“. SD6: „Aišku įtakos turi ir turimos priemonės, ištekliai, pati dienos centro infrastruktūra“. SD7: „Dienos centro aplinka turėtų būti maksimaliai pritaikyta negalią turintiems asmenims, jų lavinimui, mokymui, skirtingų veiklų įgyvendinimui – tai neabejotinai turi įtakos mūsų darbo kokybei“. SD8: „Aplinka, kurioje dirbame, priemonės, kurias turime, nes tai lemia kokias veiklas galime pasiūlyti, kaip kokybiškai organizuoti visą veiklą su negalią turinčiais asmenimis“. SD9: „Kokioje aplinkoje jie dirba, ar turi reikalingas darbo priemones, kad galėtų savo veikloje taikyti skirtingas veiklas“.
	Palankus mikroklimatas dienos centre	SD1: Svarbu, kad jie <...> norėtų klausyti socialinio darbuotojo patarimų, kad nebūtų priešišškai nusiteikę, nes tuomet sudėtinga su jais dirbti, tada daug dėmesio skiriam tam pasipriešinimui mažinti ir todėl kartais nukentia jų ugdymas kitose srityse“. SD2: „Dar svarbu, kad pats kolektyvas būtų darnus, kad nebūtų kažkokių vidinių nesutarimų tiek su kolegomis, tiek su vadovais, nes tai turėtų neigiamos įtakos visam šiam procesui. Taip pat įtakos turi ir bendravimas su negalią turinčių asmenų artimaisiais. Jeigu jie nebus nusiteikę su mumis kalbėti, bendrauti ir klausyti mūsų patarimų, elgsis arogantiškai ir nepagarbiai, tada mums tikrai bus sunku dirbti, o mūsų darbo rezultatai bus prastesni“. SD3: „Šilti santykiai tarp darbuotojų, vadovo profesionalumas, kad jis būtų žmogiškas ir suprastų mūsų atliekamą darbą, jo pobūdį“. SD4: „Jeigu patys negalią turintys asmenys tarpusavyje yra draugiški, nekonfliktuoja, tada mums lengviau su jais dirbti, daugiau dėmesio galime skirti jų ugdymui, mokymui“. SD5: „Dar papildomai paminėčiau ir tarpusavio santykius su kolegomis, vadovais, nes jeigu bus tarpusavio konfliktų, nesutarimų, prieštaravimų, nenoro kažką papildomai padaryti ir padėti, tai dirbti mums būtų labai sunku“. SD7: „Kai tarp intelekto negalią turinčių asmenų kyla tam tikri nesutarimai, jie konfliktuoja, mes turim nukreipti dėmesį nuo savo veiklų ir padėti jiems tuos asmeninius santykius spręsti, tada tenka daug dirbti su tais konfliktuojančiais asmeniškai“. SD8: „Tais atvejais, kai jie yra linkę mums prieštarauti, ginčytis, negalim su jais atvirai ir nuoširdžiai bendrauti, negalim susitarti, kad jie įsitrauktų į savo artimųjų ugdymą, padėtų jiems tobulėti. Vietoje to, sutrikdomas mūsų darbas. Blogiausia tada, jeigu ir negalią turintys asmenys perima tą artimųjų negatyvumą, priešinimasi mums. Jie patys nenorą stengtis, atsisako kažkur dalyvauti, kažką mokytis, tiesiog neturi tam

		motyvacijos. Tada pati mūsų darbo atmosfera tampa slegianti ir nemaloni, tenka skirti labai daug jėgų ir energijos, kad visą šią situaciją pakeistume“.

2 lentelė. Socialinio darbuotojo vaidmuo įgalinant asmenis su intelekto negalia

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių darbuotojų vaidmenys	Informacijos teikėjas ir konsultantas	SD1: „Su negalią turinčiais asmenimis kalbamės, aš jiems patariu, padedu, informuoju juos“. SD2: „Stengiasi jiems suprantama kalba viską paaiškinti, pertiekti“. SD3: „Informuojame visais rūpimais klausimais“. SD4: „Mums reikia jiems suteikti tam tikrą informaciją, pateikti ją taip, kad jie ją suprastų, suvoktų ką norime perduoti <...>. Turime juos pakonsultuoti, atsakyti į visus jiems kylančius klausimus“. SD5: „Esme informacijos perdavėjai, nes būtent mes esame tie asmenys, iš kurių jie sužino apie tam tikras galimybes, kas liečia jų dienotvarkę, lavinamus įgūdžius, laisvalaikį ir kita“. SD6: „Turime su jais daug kalbėtis, jiems suprantamu būdu perteikti aktualią informaciją, ją aptarti, padiskutuoti“. SD9: „Mes jiems suteikiame daug aktualios informacijos, pasirūpiname, kad jie teisingai ją suprastų“.
	Globėjas	SD1: „Manau visų pirma esu globėjas. Siekiu būti artimas asmuo, kuris užtikrina visų pirma globą“. SD2: „Negalią turintiems asmenims esu kaip globėja, kuri padeda viskuo, kuo tik gali. Mes padedame jiems buityje, pavalgyti, apsirengti, palaikyti higieną. Kai kažkur keliaujam, prižiūrimė juos“. SD5: „Padedame kai negalią turintys asmenys negali atlikti tam tikrų veiklų, pvz. pasirūpinti higiena, savarankiškai pavalgyti ir panašiai. Esame ir prižiūrėtojai, kai kur nors keliaujame, per renginius mes visada turime stebėti ir rūpintis negalią turinčių asmenų saugumu“. SD6: „Mes dažnu atveju esame negalią turintiems asmenims kaip tėvai ar globėjai. Rūpinamės, kad jie saugiai leistų laiką, rūpinamės jų užimtumu“. SD7: „Esame negalią turinčių asmenų prižiūrėtojai, rūpinamės jų saugumu, sveikata, gerove. Taip pat planuodami ir įgyvendindami konkrečias veiklas užtikriname jiems kokybišką ir jų poreikius bei galimybes atitinkantį užimtumą“. SD8: „Užtikriname jų priežiūrą, turiu omeny ir saugumą, ir tai, kad esant poreikiui nepamirštų išgerti paskirtų medikamentų, laiku pavalgytų, būtų pasirūpinta jų higiena“. SD9: „Esame globėjai, nes rūpinamės negalią turinčių asmenų globa, kad jie saugiai dienos centre leistų laiką, dalyvautų skirtingose veiklose“.
	Mokytojas ir motyvatorius	SD1: „Negalią turinčius asmenis mokau, kaip atlikti tam tikrus veiksmus, mokau naujų įgūdžių, motyvuojau juos savarankiškai atlikti tam tikras užduotis ar priimti sprendimus“. SD2: „Daug ko mokome, pavyzdžiui pagal galimybes skaičiuoti, deklamuoti eilėraščius, daryti kažkokius darbelius <...> Jie yra skatinami dalyvauti veiklose, kurių metu išsikeliami tam tikri tikslai, mokoma su pasiryžimu keliauti link tikslų įgyvendinimo“. SD3: „Esame mokytojai, mokome daug buitinių dalykų, socialinių ir bendravimo įgūdžių <...>. Tenka spręsti ir negalią turinčių asmenų tarpusavio konfliktus, įvairias kylančias problemas, padėti jiems patiems rasti konstruktyvius sprendimus, mokyti apie tarpusavio bendravimą, pagarbos kitiems svarbą. <...> Motyvuojam juos būti kuo labiau savarankiškais, siekiame juos įkvėpti, paskatinti kuo daugiau dalykų daryti patiems, nebijoti klysti, bet stengtis ir nenuleisti rankų, nepasiduoti“. SD4: „Esame ir mokytojai, siekiame juos, pagal galimybes, kuo daugiau visko išmokyti“. SD5: „Mokome daug įgūdžių, ugdome rašymo, skaitymo, skaičiavimo gebėjimus, mokome mandagiai, pagarbiai elgtis tiek centre, tiek išvykų metu, mokome juos gyventi visuomenėje“. SD6: „Suteikiame jiems žinias, ugdome įgūdžius, dėl kurių jie galėtų tapti savarankiškesni, mažiau priklausomi nuo aplinkos“.

		SD7: „Mokome juos, ugdome tam tikrus įgūdžius, skatiname savarankiškumo plėtrą“. SD8: „Mokome visko tikrai daug, ugdome jų gebėjimus, tai vyksta per skirtingas veiklas, kurių metu jie gali tobulėti“. SD9: „Mokome juos įvairių įgūdžių ir gebėjimų, čia kalbu apie buitinius, socialinius įgūdžius, higienos ir savo priežiūros įpročius, pagal galimybes mokome ir profesinių įgūdžių“.
	Įgalintojas	SD1: „Visada siekiu kuo didesnio šių asmenų įgalinimo visose įmanomose srityse“. SD2: „Stengiamės, kad jie patys būtų savarankiški, mokėtų patys kuo daugiau dalykų atlikti <...>. Darbuotojai tik stengiasi jiems suprantama kalba viską paaiškinti, perteikti, bet visada siekiame, kad pats žmogus pajautų savo vertę, suvoktų kodėl kai kurios veiklos jam yra naudingos, ką jų metu išmoks ir kur tai galės panaudoti ateityje“. SD3: „Labiausiai tas įgalinimas ir pasireiškia per jų poreikį išgirdimą, atsižvelgimą į jų norus, motyvavimą būti kiek įmanoma daugiau savarankiškais“. SD4: „Jokiu būdu nenorime sprendimų priimti už juos, tik galime padėti apsispręsti. <...> Siekiame juos padrąsinti, paskatinti nebijoti, kuo daugiau dalykų atlikti patiems“. SD8: „Mes skatiname juos pačius savarankiškai atlikti kuo daugiau dalykų, žinoma visada kai reikia padedam, bet norim, kad jie pajautų savo galimybes, būtų drąsūs, pasitikėtų savimi“. SD9: „Visada skatiname jų savarankiškumą, motyvuojame būti drąsiems, ryžtingiems, nebijoti priimti sprendimus“.
	Tarpininkas	SD7: „Esant poreikiui, padedame negalią turintiems asmenims bendradarbiauti su sveikatos priežiūros įstaigomis, padedame tvarkyti socialinės paramos gavimo, teisinius klausimus ir sprendžiame visas kitas problemas su institucijomis, su kuriomis jie patys savarankiškai negalėtų susikalbėti“. SD8: „Tarpininkaujam su kitom institucijom, padedame negalią turintiems asmenims suprasti visus įstatymus, numatytas tvarkas ir kt.“. SD9: „Jeigu reikia, atstovaujame negalią turinčius asmenis viešojo sektoriaus institucijose, padedame jiems susitvarkyti reikalingus dokumentus“.
	Vertintojas	SD6: „Su dienos centro lankytojais pasidarome metinius planus, ką jie norėtų išmokti <...> Eigoje vis aptariam, kaip jiems sekasi, ką jie sužinojo, ką išmoko, ko dar trūksta“. SD7: „Vertiname, kaip jiems sekėsi kažko išmokti, įsisavinti tam tikras žinias. <...> Neįgaliuosius mes įtraukiame ir į jų pažangos vertinimą, su jais kalbamės, kaip jiems sekėsi, ką jie išmoko“.
	Administratorius	SD3: „Daug dirbame su dokumentais, rengiame planus ir programas, juos įgyvendinam, koreguojam“. SD4: „Kai rengiame veiklų planus, atsižvelgiame į negalią turinčių asmenų nuomonę, ką jie norėtų ir nenorėtų, tačiau viską administruojame mes“. SD71 „Pakalbam su negalią turinčiais asmenimis, įvertinam jų pažangą, ir pagal tai mes užpildom ir pakoreguojam visus reikalingus dokumentus“.
	Mobilizuotojas	SD4: „Kai kuriais atvejais matom, kad reikia kitų specialistų pagalbos, visa tai organizuojam“. SD9: „Praktikoje pasitaiko atvejų, kai mes vieni negalime išspręsti negalią turinčių asmenų problemų, mums reikalingi ir kiti specialistai. Tokiu atveju mes inicijuojam su jais bendradarbiavimo procesą“.
Profesinės žinios	Žinios apie intelekto negalią turinčių asmenų ypatumus ir jų poreikius	SD1: „Socialinis darbuotojas privalo gerai pažinti intelekto negalios asmenų savitumus bei poreikius, jų prisitaikymo aplinkoje ir darbinės galimybes <...>“. SD2: „Svarbus socialinio darbuotojo profesinis pasiruošimas, jo pasirengimas kokybiškai dirbti su negalią turinčiais asmenimis“. SD3: „Būtina turėti gerą teorinį pasirengimą, žinoti negalią turinčių asmenų ypatumus“. SD4: „Reikia visų pirma turėti gerą profesinį pasirengimą, gebėti dirbti pagal konkretaus darbo specifiką su intelekto negalią turinčiais asmenimis“. SD5: „Manau, kad daug lemia socialinių darbuotojų profesinis pasiruošimas. Jie turėtų būti kompetetingi dirbti šį darbą, gerai tam pasiruošę metodiškai“. SD6: „Man atrodo svarbiausia yra turėti profesinių žinių, kadangi tai padeda pažinti intelekto negalią turinčius asmenis, suvokti jų poreikius, elgsenos motyvus“.

		SD7: „Manyčiau, kad svarbiausias yra socialinio darbuotojo profesionalumo veiksnys <...> būtina turėti profesinių socialinio darbo srities žinių, kad gebėtum pažinti šiuos žmones, geriau juos suprasti, jų kasdienybę kurti ir planuoti pagal tai, kokie jie yra, kas jiems priimtinausia ir geriausia“. SD8: „Labai svarbu turėti ir profesinių žinių, kad suprastum intelekto negalią turinčius asmenis, gebėtum su jais kokybiškai organizuoti darbą“. SD9: „Visų pirma akcentuočiau profesines žinias ir kompetenciją. Socialiniai darbuotojai turėtų būti teoriškai susipažinę su intelekto negalią turinčių asmenų ypatumais, gebėti atpažinti jų savitumus bei poreikius“.
	Žinios kaip dirbti su intelekto negalią turinčiais asmenimis atliepiančios jų individualius poreikius	SD2: „Svarbus socialinio darbuotojo <...> gebėjimas pažinti skirtingas negalios formas ir pagal tai savo darbe taikyti skirtingus veiklos metodus“. SD3: „Būtina <...> išmanyti darbo su jais specifiką“. SD4: „Mokėti taikyti bei derinti individualų ir grupinį socialinio darbo metodus“. SD5: „Jie turi labai gerai išmanyti darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis darbo specifiką, gebėti <...> taikyti skirtingus socialinio darbo metodus“. SD6: „Kokybiškai planuoti ir įgyvendinti socialinį darbą tiek individualiai, tiek grupėje“. SD7: „Socialinis darbuotojas turėtų gebėti atrasti tinkamiausius veiklos metodus ir formas su visais asmenimis“. SD9: „Gerai išmanyti darbo su jais specifiką“.
	Žinios apie inovacijas socialiniame darbe ir technologijas, įgalinančias veiksmingiau dirbti su asmenimis su intelekto negalia	SD1: „Socialinis darbuotojas privalo <...> domėtis naujausiais moksliniais tyrimais, ieškoti naujų papildomų žinių“. SD8: „Tam būtina ne tik vieną kartą gyvenime baigti studijas, bet nuolatos domėtis savo darbo sritimi, tobulėti profesiskai, daug domėtis ir pačiam, skaityti mokslinę literatūrą, perimti kolegų gerąją patirtį“.
Socialiniai įgūdžiai	Bendravimo įgūdžiai	SD2: „Socialinis darbuotojas turi išmanyti komunikavimo su intelekto negalią turinčiu asmeniu specifiką, gebėti juo kurti ir palaikyti kokybišką pokalbį, kuris vėliau vestų į ilgalaikį tarpusavio santykį“. SD3: „Svarbu, kad socialinis darbuotojas mokėtų bendrauti su negalią turinčiais asmenimis, su jais gebėtų kurti emociskai saugų, pasitikėjimų grįstą ryšį <...> Daug įtakos turi socialinių darbuotojų ryšys su negalią turinčiais asmenimis – ar jiems pavyksta panaudoti profesinius ir asmeninius įgūdžius ir susidraugauti, kurti artimą ryšį su dienos centro lankytojais“. SD6: „Reikia, kad socialinis darbuotojas centro lankytojams mokėtų viską paaiškinti paprastai, jiems suprantamu būdu, kad jie tą informaciją priimtų ir įsisavintų“. SD8: „Bendrauti reikia mokėti ne tik su negalią turinčiais asmenimis, bet ir jų artimaisiais, reikia mokėti nugalėti jų priešišką nusiteikimą, suteikti jiems aktualią informaciją, formuoti tam tikrą požiūrį“.
	Bendradarbiavimo įgūdžiai	SD1: „Svarbu, kad socialinis darbuotojas siektų su intelekto negalią turinčiais asmenimis būti kaip komanda, kartu spręstų kylančius sunkumus, galėtų betarpiškai vienas kitu pasitikėti ir visada prireikus kreiptis <...>. Socialinių darbuotojų darbas labai įtakojamas kitų socialinio darbo specialistų, todėl vienas svarbiausių jų darbo aspektų yra bendradarbiavimo kompetencija, gebėjimas būti komandos nariu. Turiu omeny, kad svarbu mokėti dirbti komandoje, gebėti priimti kitų nuomonę, mokėti ieškoti kompromisų“. SD4: „Kadangi mūsų darbe tenka daug bendrauti su kitų institucijų atstovais, specialistais, socialiniai darbuotojai turi gebėti dirbti komandoje, mokėti pozityviai spręsti kylančius nesutarimus, gebėti priimti nuomonių skirtumus“. SD5: „Bendradarbiautų kaip lygiaverčiai partneriai, kad išklaustų juos, išgirstų jų norus, į juos atsižvelgtų, o ne viską spręstų savarankiskai“. SD8: „Socialiniai darbuotojai turėtų būti ne vadovaujantys, bet nusiteikę bendradarbiauti, gebantys prisitaikyti prie kiekvieno dienos centro lankytojo ypatumų“. SD9: „Kartais mums tenka dirbti kartu su kitų įstaigų atstovais, todėl socialiniams darbuotojams yra svarbu mokėti dirbti kartu, būti komandos dalimi, keistis informacija, ieškoti bendrų problemų sprendimų“.

	Veiklos organizavimo įgūdžiai	SD2: „Mes esam pagrindiniai veiklų iniciatoriai ir organizatoriai, turim viską suplanuoti, sužiūrėti, pakontroliuoti. Socialiniams darbuotojams svarbu turėti savybių, kurios leistų jiems tai efektyviai atlikti. Čia turiu omeny greitą mąstymą, kritinių situacijų valdymą, veiklų koordinavimo gebėjimus“ SD4: „Socialiniai darbuotojai dienos centre planuoja tiek trumpalaikes, tiek ilgalaikes veiklas. Jie turi būti kompetetingi visa tai daryti, planuoti ir įgyvendinti tam tikras veiklas, prireikus pasitelkti išorinius specialistus, kad visi procesai vyktų sklandžiai ir efektyviai“ SD7: „Socialiniai darbuotojai turi gebėti valdyti individualias ir grupines veiklas taip, kad jomis būtų siekiama tam tikrų tikslų. Taip pat svarbu mokėti valdyti išteklius, taikyti reikiamus veiklos metodus, operatyviai spręsti kylančius sunkumus“
	Susitvardymas	SD1: „Gebėti susitvarkyti, nes šis darbas reikalauja daug ištvermės“. SD8: „Labai svarbu susitvarkyti, neleisti emocijoms imti viršų, o išlikti profesionalu ir toliau daryti savo darbą“.
	Analitiniai įgūdžiai	SD2: „Socialinis darbuotojas turi gebėti analizuoti ir vertinti konkrečią kiekvieno asmens situaciją, įvertinti asmens artimą aplinką, jo gebėjimus, polinkius“. SD5: „Socialiniam darbuotojui reikšmingi analitiniai gebėjimai, kad jis gebėtų kuo geriau suvokti negalią turinčių asmenų galimybes ir poreikius“ SD9: „Svarbu gebėti išanalizuoti konkrečias situacijas, nes socialinio darbo praktikoje ne visada viskas yra taip, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Svarbu bendrauti ne tik su negalią turinčiu asmeniu, bet ir su jo artimaisiais, tik tada susidaryti pilnesnį vaizdą apie kiekvieną centro lankytoją“.
	Reflektavimo įgūdžiai	SD1: „Šiame darbe visada yra kur tobulėti. Bet tam būtina atsisąsėti į save, apgalvoti savo poelgius, motyvus“. SD3: „Svarbu, kad socialiniai darbuotojai apgalvotų savo poelgius, sprendimus, juos įvertintų ir iš to pasimokytų“ SD7: „Dirbant su negalią turinčiais asmenimis galima kiekvieną dieną patirti daug pamokų, kurios padeda tobulėti ir kaip specialistams, ir kaip asmenybėms. Bet kad tas pamokas išmoktum, turi sustoti, apgalvoti, tiesiog išgirsti save“. SD9: „Socialiniams darbuotojams yra būtina nuolatinė savo darbo analizė, reflektavimas, išvadų darymas ir mokymasis iš savo darbo patirties“.
Vertybės	Pagarba negalią turinčiam asmeniui	SD1: „Svarbu pagarbiai žiūrėti į negalią turinčius asmenis, be išlygų priimti juos“. SD3: „Iš vertybinių nuostatų, tai svarbu jausti pagarbą negalią turintiems asmenims, betarpiškai juos priimti tokius, kokie yra“. SD7: „Socialiniams darbuotojams yra labai svarbu pagarbiai žiūrėti į negalią turinčius asmenis, gerbti jų autonomiškumą, laikyti juos lygiaverčiais žmonėmis“.
	Atsakingumas darbe	SD2: „Svarbu, kad socialiniai darbuotojai būtų nusiteikę padėti negalią turintiems asmenims, siektų įdėti daug darbo ir pastangų tam, kad šie tam tikrose srityse tobulėtų ir augtų“. SD4: „Daug lemia socialinių darbuotojų <...> teisingas požiūris į <...> į socialinį darbą. Jeigu socialinis darbuotojas bus pasiryžęs ne tik ateiti prabūti savo darbo valandas, bet nuoširdžiai sieks dirbti <...> tada galima kalbėti apie sėkmingą negalią turinčių asmenų įgalinimą“. SD9: „Dar aktualus yra ir socialinių darbuotojų nusiteikimas dirbti šį darbą, būtent svarbus tvirtas vertybinis pagrindas, kas žmogus suprastų ko aš siekiu šiame darbe, koks mano tikslas. Į darbą nežiūrėtų kaip tik į finansinių išteklių gavimo šaltinį, bet žvelgtų giliau ir suvoktų savo darbo reikšmę ir prasmę“.
Asmeninės savybės	Empatija	SD1: „Svarbios ir asmeninės savybės, tokios kaip empatija“. SD3: „Iš asmeninių savybių tai paminėčiau <...> empatijos jausmą, nes mūsų darbe tai yra būtina“. SD5: „Socialiniams darbuotojams veikloje yra reikšmingos ir asmeninės savybės, iš kurių svarbiausiomis laikyčiau <...> empatiją ir atjautą“.
	Nusiteikimas siekti tikslo	SD2: „Reikšmingos ir asmeninės savybės, tokios kaip <...> nusiteikimas siekti tikslo“. SD8: „Manau socialiniams darbuotojams yra svarbios asmeninės savybės, tokios kaip nusiteikimas dirbti bet kokiomis aplinkybėmis, nepasidavimas“.

	Optimizmas	SD1: „Labai svarbu mokėti džiaugtis net ir mažais pasiekimais“. SD5: „Socialiniams darbuotojams veikloje yra reikšmingos ir asmeninės savybės, iš kurių svarbiausiomis laikyčiau optimizmą, gerą ir pozityvų nusiteikimą“.
	Kantrybė	SD1: „Svarbu mokėti būti kantriam“. SD2: „Reikšmingos ir asmeninės savybės, tokios kaip kantrybė“. SD3: „Iš asmeninių savybių tai paminėčiau kantrybę“. SD5: „Socialiniams darbuotojams veikloje yra reikšmingos ir asmeninės savybės, iš kurių svarbiausiomis laikyčiau <...> kantrybę“. SD6: „Dirbant socialinį darbą labai svarbus vidinis nusiteikimas, tarkim dalį veiklų mes tikrai galime atlikti greičiau, pavyzdžiui, pamaitinti, užrišti batą, padaryti kažkokį darbėlį ar panašiai. Bet čia svarbu laikytis stiprios nuostatos, kad ne, vis dėlto aš būsiu kantrus ir leisiu negalią turinčiam asmeniui pačiam viską bandyti, mokytis, net jeigu man ir lengviau viską padaryti už jį, aš vis tiek leisiu jam tai daryti pačiam“. SD7: „Labai svarbu mūsų darbe yra turėti kantrybės. Žinoma yra greičiau kažką pačiam padaryti mums už juos, bet tada nevyksta mokymasis, žmogus netobulėja. Todėl svarbu turėti kantrybės, nusiteikti ilgam darbui ir po mažą žingsnelį stebėti lėtai vykstančius pokyčius. Nes tik tokiu būdu mes galime pasiekti negalią turinčių asmenų savarankiškumo didinimo“. SD8: „Manau socialiniams darbuotojams yra svarbios asmeninės savybės, tokios kaip <...> kantrybė“.

3 lentelė. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai įgalinant asmenis su intelekto negalia ir jų įveika

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai, susiję su negalią turinčiais asmenimis	Motyvacijos stoka	SD1: „Dalis mūsų centro lankytojų tiesiog neturi motyvacijos kažką daryti. Net elementarių dalykų, pavyzdžiui, plautis rankų nenori. Mes įdedam daug pastangų ir laiko darbui su jais, aiškinam, kalbam, bandom įtikinti“. SD4: „Darbo praktikoje kartais susiduriame su dienos centro lankytojų motyvacijos stoka, negalią turintys asmenys nenori dalyvauti veiklose, nenori imtis kažko naujo, kažką išbandyti. Man tai yra vienas iš didesnių iššūkių, sunku su tuo susitvarkyti“. SD5: „Kartais tenka susidurti su neįgaliaisiais, kurie labai pasyvūs, nenori niekur dalyvauti, kad ir ką jiems pasiūlytume, jie laikosi savo ir nenori įsijungti į veiklas. Tad tenka daug dirbti, kad jie būtų motyvuoti įsijungti į veiklas, kažko naujo mokytis ir tobulėti“.
	Priešiškas nusiteikimas	SD2: „Yra dalis asmenų, kurie tiesiog, galima sakyti, yra nusiteikę priešišškai, jie nieko nenori mokytis, nieko nenori daryti, yra įpratę prie tam tikros jiems patogios kasdienybės ir nieko naujo imtis nenori. Bent man tai viena iš didžiausių problemų darbe, turiu nuolatos galvoti, kaip tai nugalėti“. SD7: „Jie, būna, užsispiria ir viskas. Kažko nenori, kažko nedarys ir būna labai, labai sunku juos priversti pasikeisti, jie tiesiog turi savo nusistatymą ir viskas“.
Sunkumai, susiję su negalią turinčių asmenų artimaisiais	Ugdymo tęstinumo stoka namų aplinkoje	SD2: „Sunkumų kyla ir dėl tėvų ar globėjų elgesio tais atvejais, kai jie visiškai neugdo vaiko atsakomybių, neskiria jam jokių pareigų“ SD5: „Pastebime, kad namų aplinkoje tėvai nenori tam skirti daug dėmesio“. SD6: „Tėvai nesuvokia ugdymo tęsimo namuose svarbos. Jie nori, kad visą darbą darytume mes, o patys namuose neįveda jokių pastangų“. SD7: „Dalis tėvų ar globėjų nesuvokia mūsų darbo tęstinumo namų aplinkoje svarbos“. SD8: „Būna ir kita situacija, kad kai kada artimieji nemato tikslo mūsų pradėto ugdymo tęsti namuose, užsiimti su savo vaiku, jį mokyti, skatinti. Būna, kad net padaro tam tikrus dalykus už negalią turintį asmenį, taip jis praranda motyvaciją dienos centre stengtis, jis tada irgi tikisi, kad mes už jį kažką darysime“.
	Asmens su intelekto negalia savarankiškumo ugdymo stoka	SD1: „Namų aplinkoje neugdo savo vaikų, neskatina jų savarankiškumo, dėl to mums sunkiau dienos centre su jais pasiekti tam tikrų rezultatų, juos kažko išmokyti“. SD2: „Tėvai dažnu atveju neturi kantrybės, daug dalykų padaro už savo vaikus, neleidžia jiems patiems būti savarankiškiems“.

		SD3: „Tėvai neskatina vaiko savarankiškumo, neugdo jo. Kai kada tėvai net maitina savo vaikus, nors jie puikiausiai moka tai daryti patys. Mums sako, kad nenori, jog vaikas susiteptų drabužius ar padarytų netvarką prie stalo, todėl ir maitina. Bet jie nesupranta, kad jeigu visada vaikui leistų šaukštą laikyti pačiam, kad ir tas jo įgūdis stiprėtų, galbūt po kurio laiko ir nebebūtų tų aptaškytų rūbų ar staltiesių“. SD6: „Tėvai dažnu atveju nesuvokia šio proceso mechanizmo, jiems atrodo, o kas čia tokio jeigu vieną kitą kartą padarysiu tai už vaiką, bet būtent to ir neturėtų būti“. SD7: „Tėvai, kai kurie iš nežinojimo, kai kurie iš nesupratimo ar tiesiog kantrybės neturėjimo, daug ką daro už savo vaikus, taip iš jų atimdami galimybę pajusti savo potencialą ir galimybes, ugdyti savarankiškumą ir jį skatinti“. SD9: „Sunkumų iškyla tada, kai tėvai, norėdami vaikams gero, padaro jiems „meškos paslaugą“ ir vietoje to, kad jų vaikams namų aplinkoje ugdytų ir stiprintų tam tikrus gebėjimus, didintų pasitikėjimą savimi, plėtotų jų savarankiškumą, pasielgia priešingai ir namų aplinkoje neleidžia jam būti savarankiškam“.
	Per dideli lūkesčiai socialiniams darbuotojams	SD3: „Kartais tėvai, atvesdami vaikus į mūsų centrą, turi nerealių lūkesčių. Jie tikisi, kad mes kaip kokį šuniuką išdresiruosime, ir vaikas viską gebės pats. Bet juk visi yra skirtingi, visų galimybės ir potencialas skiriasi. Ir jeigu vienas gali pats pavalgyti, apsirengti, pasirūpinti savo higiena, atsiminti kelią namo, galbūt net viešuoju transportu moka naudotis ar parduotuvėje už prekes susimokėti, tai kitam šitie dalykai yra sunkiai pasiekiami. Tačiau tėvai ne visada tai supranta ir yra linkę kaltinti mus, kad per mažai dėmesio jų vaiko ugdymui skiriame“. SD8: „Yra dalis dienos centrą lankančių jaunuolių, kurie baigė mokyklą, bet nemoka tarkim skaičiuoti ar rašyti. Ko pedagogai neišmokė, mes išmokysime dienos centre <...> tėvai ne visuomet tai suvokia, jie mano, kad mes stebuklus su jų vaikais padarysime“.
	Asmens su intelekto negalia gebėjimų nuvertinimas	SD4: „Kartais tėvai ar globėjai yra linkę nuvertinti negalią turinčio asmens gebėjimus, mano, kad jis nieko nesugebės, nemokės, jam nepavyks. Būna, kad tai persiduoda ir pačiam neįgaliajam, jis pradeda pats tuo tikėti“.
Profesiniai sunkumai	Sunkumai atrandant tinkamus veiklos metodus	SD4: „Būna, kad taikom skirtingas priemones ir metodus, bet ne visi jie būna rezultatyvūs. Ypač sunku jauniems darbuotojams, kurie neseniai baigė mokslus ir jiems stinga realios darbo patirties“. SD7: „Sunkumų patiriu ir dėl to, kad atrodo bandau visus man žinomus metodus, stengiuosi kaip tik galiu, bet viskas neveiksminga. Bet svarbu suprasti, kad čia veikia perdegimas. Svarbu pastebėti, kad kartais įsisukam į tą visą darbų liūną, pradedam viską daryti automatinio režimu, tada ir pradeda sunkiai sektis“.
	Didelis darbo krūvis	SD2: „Mūsų darbas tikrai sunkus, tiek fiziškai, tiek emociškai. Turime ne tik tiesiogiai dirbti su negalią turinčiais asmenimis, jų artimaisiais, bet ir pildyti daug visokios dokumentacijos, rengti planus, pildyti ataskaitas. Patys rengiam ir projektus, esam atsakingi už jų įgyvendinimą“. SD6: „Kartais žmonės net neįsivaizduoja koks sunkus mūsų darbas, kiek jame daug visokių iššūkių ir kylančių sunkumų. Vienas žmogus turi prižiūrėti ir užsiimti su 12 negalią turinčių asmenų, o jie visi yra skirtingi, kiekvienas su savo charakteriu, poreikiais. Iš mūsų reikalaujama labai daug, bet vienam žmogui tai yra tikrai didelis krūvis“.
	Socialinio darbo profesijos nepakankamas vertinimas visuomenėje	SD3: „Iš visuomenės pasigendu pagarbos mūsų profesijai, mūsų darbas dažnu atveju yra neįvertintas. Daugelis mus laiko tik prižiūrėtojais, jie nesuvokia kiek daug mes visko darome, kaip keičiame žmonių gyvenimus“. SD9: „Problema įvairių ir tai, kad visuomenėje mūsų profesija nėra vertinama ir gerbiama. Suprantu, kad čia galbūt švietimo stokos klausimas, daugelis gal nežino mūsų darbo funkcijų ir prasmės, bet vis tiek tas pagarbos trūkumas pasireiškia, kai tenka bendrauti su kitais specialistais ar negalią turinčių asmenų artimaisiais“.
	Emociniai sunkumai	SD1: „Dirbant su asmenimis, turinčiais intelekto negalią, tenka pripažinti, kad kartais šių žmonių elgesys išmuša iš vėžių, sukelia begalinį norą atmesti kai kurias situacijas, netgi panaudoti jėgą arba viską palikus išeiti. Todėl socialinio darbuotojo patiriamos kasdieninės susierzinimo, išgyvenamo nerimo situacijos dėl socialinių paslaugų gavėjų elgesio yra vieni iš didžiausių sunkumų, su kuriais bent jau aš susiduriu“. SD4: „Kartais darbe mus užklumpa nusivylimo jausmas, atrodo svyra rankos, bandai kažką daryti, bet nepavyksta“.

		SD6: „Pati sunkumų tai patiriu nebent emocinių, na tiesiog kartais išvargina šis darbas, nes reikalauja daug atsidavimo, kantrybės, pozityvaus nusiteikimo“. SD7: „Didžiausia problema, kad turiu susilaikyti, neprarasti savitvardos, neapšaukti jų. Tie emociniai iššūkiai mūsų darbe pasitaiko, ir kartais tikrai išgyvename negatyvius jausmus, nes mūsų darbas ne visada pastebimas, o rezultatų gali tekti laukti labai ilgai, o galbūt jų niekada ir nebus“.
Specialistų bendradarbiavimo stygius	Bendradarbiavimo sunkumai su kitų įstaigų specialistais	SD4: „Kartais patiriame sunkumų ir dėl to, kad tenka susidurti su neprofesionaliais kitų įstaigų darbuotojais, kuriems stinga supratingumo, žiūrėjimo į konkrečią situaciją, o ne į popierinį atvejį. Būna sudėtinga su jais bendrauti ir rasti bendrus tam tikrų klausimų sprendimus“. SD9: „Kartais iškyla sunkumų bendraujant su kitais specialistais, būna, kad jie nesilaiko susitarimų, nekokybiškai atlieka savo pareigas. Kartais būna situacijų, kai jas reikia spręsti skubiai, čia ir dabar, o jie nori laikytis biurokratizmo, visų formalijų taisyklių, nors mes ir prašome kai kada pažiūrėti iš žmogiškos pusės“.
	Bendradarbiavimo sunkumai tarp specialistų dienos centre	SD5: „Problema paminėčiau ir tai, kad kartais pasitaiko tarpusavio nesutarimų tarp darbuotojų, išlenda kažkokie asmeniškumai, nenoras vieni kitiems padėti. Visa tai trukdo mums kokybiškai dirbti“. SD7: „Dar kartais kyla problemų bendraujant su kolegomis. Būna, kad jiems stinga darbo patirties, arba jie yra pervargę, abejingi, todėl mes nesutariame dėl savo darbo. Tarkim jie nori daryti vienaip, o aš kitaip. Tada ir kyla tarpusavio nesutarimai“. SD9: „Problemų kyla ir dėl kartu dirbančio personalo. Kartais tarp kolegų kyla nesutarimų dėl veiklos metodų, neprofesionalaus požiūrio. Tarkim vieni darbuotojai stengiasi, kad žmogus pats viską bandytų, stengtųsi ir darytų, o kitą dieną ateina kitas darbuotojas, ir pradeda negalią turintį asmenį maitinti, auna jam batus ir panašiai. Tai tokių požiūrio klausimų tikrai kartas nuo karto iškyla“.
Sunkumų įveikos būdai	Darbas su negalią turinčių asmenų artimaisiais	SD1: „Kas liečia tėvus, tai daug tenka su jais dirbti, čia ir asmeniniai pokalbiai, ir grupinės paskaitos būna daromos, stengiamės ir į centro veiklą įtraukti juos, kažką bendrai planuoti, dalyvauti renginiuose. Taip siekiame juos šviesti, suteikti daugiau žinių apie mūsų darbą, jų vaikų ugdymo procesą“. SD2: „Dirbu ir su negalią turinčių asmenų artimaisiais, tiek individualiai, tiek grupėse. Bandau su jais kalbėti asmeniškai, kartais suorganizuojau bendrą susirinkimą, pakviečiu dalyvauti paskaitoje. Skatinu, kad jie savo vaikus ugdytų namų aplinkoje, tęstų mūsų pradėtą darbą“. SD3: „Tenka daug dirbti su tėvais. Su jais asmeniškai daug kalbu, pasakojau, kodėl svarbu leisti jų vaikams kuo daugiau dalykų atlikti patiems, kaip jiems patiems reikėtų ugdyti ir skatinti neįgaliųjų savarankiškumą. Su dalimi tėvų tenka daug kalbėti ir dėl to, kad jie per daug tikisi iš mūsų darbo, tuomet tenka aiškinti jų vaiko galimybes, tolimesnes perspektyvas, na ir paaiškinti, kad ne viskas mums yra įmanoma <...> Čia svarbu, kad tėvai matytų ne trumpalaikį rezultatą, bet ilgalaikę perspektyvą, ko mes siekiame“. SD4: „Taip pat vykdu užsiėmimus su tėvais. Dirbu su jais individualiai, tai vyksta per pokalbius. Kartais organizuoju tėvų susirinkimus, kviečiu juos dalyvauti tam tikruose seminaruose, jeigu atvyksta koks specialistas į mūsų įstaigą. Mano tikslas yra kelti jų suvokimą apie socialinį darbą su negalią turinčiais asmenimis, suvokti jo ypatumus ir teikiamas galimybes“. SD5: „Tenka ir negalią turinčių asmenų artimiesiems skirti daug individualaus dėmesio, kalbėti apie jų vaiko pasiekimus, tolimesnes ugdymo perspektyvas, motyvuoti juos tęsti ugdymą namų aplinkoje“. SD6: „Man tenka daug dirbti su tėvais ir globėjais tam, kad formuočiau teisingą jų suvokimą apie negalią turinčius asmenis, apie socialinio darbo su jais ypatumus. Kai kada artimieji tiesiog nori, kad visą darbą su jų vaikais atliktume mes, o patys namų aplinkoje nieko papildomo nedarytų. Tai aš su jais daug diskutuoju apie tai, bandau jiems suteikti pagrįstos mokslinės informacijos apie negalią turinčių asmenų ugdymą, konkrečias jų vaiko perspektyvas ir galimybes“. SD7: „Daug individualiai dirbu su negalią turinčių asmenų artimaisiais, skatinu ir motyvuojau juos ugdyti savo vaikus namuose, mokau kaip tinkamai tai daryti, kaip nugalėti pasitaikančius sunkumus“. SD8: „Man tenka daug asmeniškai bendrauti su kai kuriais tėvais ar globėjais. Dalis jų nesuvokia, kodėl taip svarbu yra jiems tęsti mūsų darbą namuose, ugdyti savo vaikus. Tai aš visų pirma juos supažindinu su šiuo procesu, pasakojau, kaip viskas vyksta, kodėl svarbu šio proceso vienovė tiek centre, tiek namuose, tada

		pasakoju, kaip ir ką jie turėtų daryti, diskutuojam su kokiomis problemomis jie susiduria ir kaip reikėtų jas spręsti. O kiti tėvai, priešingai, turi per didelių lūkesčių mums, visam dienos centrui. Tai jiems irgi aišku, kokios mūsų realios perspektyvos, nes viskas priklauso nuo negalios, jos formos, konkretaus žmogaus galimybių“. SD9: „Aš labai daug dirbu su neįgaliųjų tėvais, ypač tada, kai vaikas tik pradeda lankyti dienos centrą. Tada pasakoju, ką mes čia veiksime, kokie mūsų tikslai, kaip jų sieksime, pasakoju ir jiems, kokie turėtų būti jų veiksmai, ką jie turėtų pratęsti namuose“.
Supervizijos		SD1: „Dalyvauju individualiose ir grupinėse supervizijose“. SD2: „Man labai padeda supervizijos, dalyvauju tiek grupinėse, tiek individualiose. Iš grupinių pasisemiu patirties, ką kolegoms naudoja, kas veiksminga, tai bandau pritaikyti ir savo darbo praktikoje, o individualiose atgaunu emocinę pusiausvyrą, apgalvoju savo darbą, kartais suprantu, kaip reikėtų toliau juos tęsti“. SD3: „Dalyvauju supervizijose, jos mūsų įstaigoje vyksta tiek visai socialinių darbuotojų grupei, tiek su kiekvienu darbuotoju asmeniškai“. SD4: „Dalyvauju grupinėse mūsų įstaigos socialinių darbuotojų supervizijose, mūsų įstaigoje jos vyksta kartą per mėnesį. Jos man padeda kartais tiesiog gana lengvai atrasti, atrodo, sudėtingų problemų sprendimus. Kas šešias savaites dalyvauju ir asmeninėse supervizijose“. SD5: „Dalyvauju mūsų dienos centro darbuotojams skirtose supervizijose, ten visi socialiniai darbuotojai dalyvauja kas mėnesį, o individualios supervizijos vyksta kas aštuonias savaites“. SD6: „Dalyvauju grupinėse ir individualiose supervizijose“. SD7: „Man yra naudingos grupinės supervizijos, jose išsikalbame, pasidaliname savo profesiniais rūpesčiais, kartais atrandame labai gerus sprendimus, kaip iš susidariusių situacijų išeiti, jas išjudinti. Taip pat dalyvauju ir individualiose supervizijose“. SD8: „Dalyvauju mūsų dienos centre organizuojamose supervizijose, jos būna ir individualios, ir grupinės“. SD9: „Dalyvauju individualiose ir grupinėse supervizijose, jos taip pat daug prisideda prie mūsų problemų sprendimų, galimų išiečių paieškos, vidinių resursų atradimo ir suvokimo“.
Intervizijos		SD1: „Taip pat mūsų įstaigoje organizuojamos intervizijos, jose irgi dalyvauju. Kartą per mėnesį aptariame mūsų darbą, pasidaliname kokių sunkumų kyla, kaip juos sprendžiame, pasidaliname savo patirtimi ir išklausome kolegų“. SD3: „Mūsų įstaigoje vyksta ir intervizijos, dalyvauju ir jose“. SD6: „Dalyvauju <...> intervizijose“. SD7: „Dar mūsų įstaigoje praktikuojamas ir intervizių atlikimas, ten taip pat dalyvauju“. SD8: „Dalyvauju mūsų dienos centre organizuojamose <...> intervizijose“. SD9: „Jeigu praktikoje mums iškyla kažkokių problemų, jas aptariame intervizių metu, jos mūsų įstaigoje vyksta kartą per mėnesį“.
Asmeniniai pokalbiai su kolegomis		SD5: „Kalbu su kolegomis, pasitariame, tada lengviau kažkaip spręsti susidariusius sunkumus, tarkim dėl negalią turinčių asmenų elgesio problemų, bendravimo su jų artimaisiais ar kita“. SD6: „Daug asmeniškai kalbame tarpusavyje su kolegomis, dalijamės gerąja patirtimi, vieni kitiems patariame ir pamokome“. SD8: „Jeigu kyla kokių sunkumų, diskutuojam su kolegomis ar vadovais, kaip galėtume jas spręsti“.
Asmeninio ir profesinio gyvenimo balansas		SD1: „Stengiuosi išėjusi iš darbo nuo jo atsiriboti, kokybiškai leisti laisvalaikį, turėti hobius, kurie leistų kuo labiau atitolti mintimis nuo profesinės veiklos“. SD3: „Laikau principo, kad uždarius dienos centro duris atsiribuoju nuo darbo. Namų aplinkoje stengiuosi negalvoti apie savo darbą, turiu kitų mėgstamų užsiėmimų, kurie man padeda palaikyti darbo ir laisvalaikio balansą, kuris yra labai svarbus“. SD6: „Stengiuosi ne darbo metu ilsėtis, atsiriboti nuo profesinių klausimų, kad galėčiau turėti kokybišką laiką, pasipildyti geromis emocijomis ir atgauti vidinę energiją“. SD9: „Turiu taisyklę, kad po darbo valandų nebegalvoju apie savo pareigas, stengiuosi nuo viso to atsiriboti, skirti laiką šeimai ir savo pomėgiams“.

4 lentelė. Asmenų su intelekto negalia įgalinimo dienos centruose tobulinimas

Darbo aplinkos gerinimas	Aprūpinimas reikiamomis darbo priemonėmis, jų atnaujinimas	SD3: „Kadangi visų dienos centro lankytojų emociniai poreikiai yra skirtingi, būtų gerai turėti atskirą sensorinę zoną, kurioje kai kuriems iš jų būtų galima saugiai nurimti, lengviau susidoroti su kylančiomis emocijomis. O šiaip tai mums reikėtų, kad darbo priemonių niekada netrūktų. Tarkim mes asmenims su autizmo spektro sutrikimu naudojam ausines, kurios padeda sumažinti aplinkos triukšmą, padeda jiems nurimti. Jos per laiką susidėvi, būna, kad jos sulūžta, tai kurį laiką tenka būti be jų. Ir dėl to mes patiriam sunkumų, nors tokios aplinkybės yra labai nesudėtingai išsprendžiamos.“
	Biurokratinės naštos mažinimas	SD3: „Būtų gerai sumažinti mums tenkančių administracinių darbų, būtent turio omeny įvairių ataskaitų rengimą, projektų rašymą“. SD6: „Galima būtų gerinti mūsų darbo sąlygas, mažinti tenkantį darbo krūvį, ypatingai kalbu apie įvairių dokumentų pildymą, man atrodo dalies popierizmo galima būtų atsakyti, tada daugiau dėmesio galėtume skirti tiesioginėms savo darbo funkcijoms“.
	Darbo krūvio mažinimas didinat žmogiškuosius išteklius	SD2: „Man atrodo būtų galima priimti į dienos centrą dirbti daugiau darbuotojų, tada galėtume skirti daugiau dėmesio kiekvienam centro lankytojui, geriau atliepti jo poreikius. Tarkim dabar neturime galimybės dirbti su dvejomis grupėmis vienu metu, bet jeigu būtų daugiau darbuotojų, tokią galimybę galėtume užtikrinti“. SD3: „Galėtų koks atskiras žmogus visa tai perimti, kad mums liktų daugiau laiko darbui su žmonėmis, o ne dokumentais“. SD9: „Galbūt palengvintų tai, jeigu turėtume daugiau žmogiškųjų išteklių. Tarkim dabar norėtume vienu metu vykdyti skirtingas veiklas, bet negalime to daryti, tiesiog mums trūksta darbuotojų, kad galėtume skirtingose erdvėse užtikrinti negalią turinčių asmenų priežiūrą ir saugumą“.
	Mikroklimato gerinimas organizacijoje	SD1: „Yra svarbu nepamiršti organizacijoje užtikrinti ir palankaus mikroklimato, stiprinti ir aktyvinti komandinį darbą, skatinti pozityvų bendradarbiavimą tarp kolegų, čia kalbu apie didesnę bendrystę mūsų darbe ir po darbo valandų“. SD5: „Būtų galima organizacijoje gerinti santykį tarp darbuotojų, tarkim organizuoti bendras keliones, išvykas, pasibuvimus, susitikimus. Šiuo metu mums to trūksta, nesame itin darnus ir draugiškas kolektyvas, santykiai daugiau formalūs, o kartais pasitaiko ir įvairių nesutarimų“.
Socialinių darbuotojų profesinių kompetencijų tobulinimas	Reguliarūs darbuotojų metodiniai užsiėmimai	SD1: „Manau reikėtų daug dėmesio skirti centruose dirbančių specialistų žinių nuolatiniam tobulinimui, jų tarpusavio keitimuisi gerąja darbo praktika. Galima kalbėti <...> apie metodinius užsiėmimus su mūsų šalies specialistais“. SD8: „Man atrodo metodiniai užsiėmimai būtų naudingi, galėtume tarpusavyje pasidalinti savo profesiniais iššūkiais, pasimokyti iš kitų, perimtų jų patirtį“.
	Darbuotojų mokymai įstaigoje aktualiomis temomis	SD1: „Mano manymu organizacija, teikianti socialines paslaugas intelekto negalią turintiems asmenis, privalo investuoti į savo darbuotojų kompetencijų tobulinimą, jų žinių atnaujinimą, todėl pati įstaiga turėtų būti suinteresuota pastebėti kokių mokymų, kursų ar praktinių užsiėmimų pageidauja darbuotojai ir juos užtikrinti“. SD8: „Svarbu užtikrinti bendrų įstaigoje dirbančių socialinių darbuotojų mokymus, seminarus ar paskaitas. Na turiu galvoje, kad šitas klausimas nebūtų paliktas vien patiems darbuotojams, bet būtų daugiau suinteresuotumo iš pačios įstaigos, kad ji rūpintųsi savo darbuotojų kompetencija ir kvalifikacija“.
	Stazuotės, mokymai užsienyje	SD1: „Galima žvelgti toliau, į užsienio kolegų patirties perėmimą. Pas mus į dienos centrą atvyksta savanoriai iš užsienio, jie padeda mums, stebi, mokosi ir perima mūsų žinias, mokosi tam tikrų kompetencijų. Galėtų būti ir mūsų įstaigoms darbuotojams sudaromos galimybės stazuotėms užsienyje, manau tai padėtų naujai pažvelgti į mūsų darbą“.